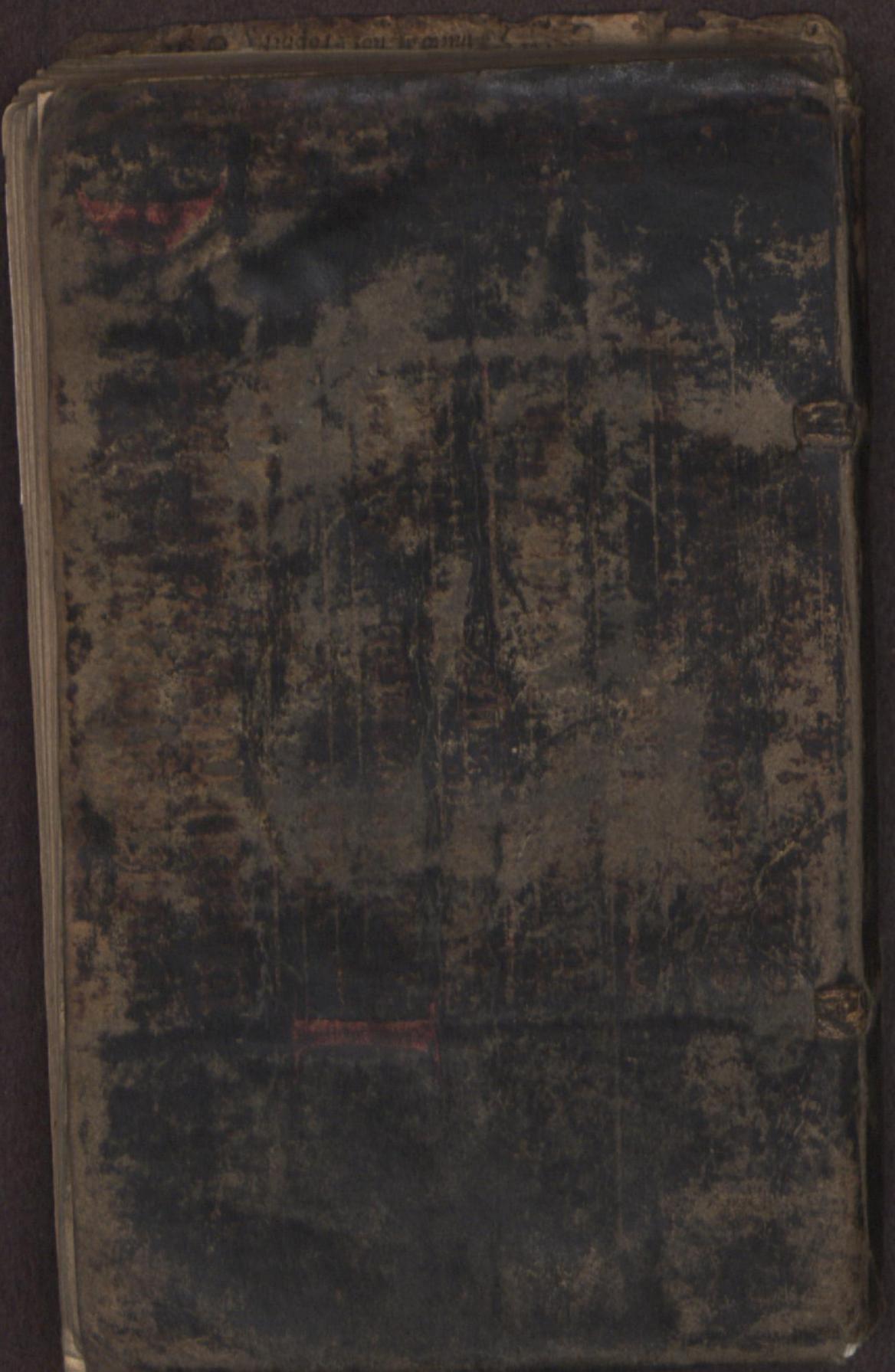

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 823 8° copy 2

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 823 8° copy 2

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 823 8° copy 2

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 823 8° copy 2

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 823 8° copy 2

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 823 8° copy 2

autem Ma-
impugnabile
tus illi, que
bit filium in
hunc, Ecce,
ad nascentur
hunc obum =
tum faintus
ognio. Et
om - erit
fui
omni i. Iacob
edem David
imi vocabi-
men eius le-
ries in utero.
MAR.

PVRIF
Et omnis qui
aut sorores,
rem, aut filios
um, ceneupie-
tetur heredit

CCB
E præpas-
statim u-
tor, quem uos
quem uos uui
exercituum. E
uentus eius?
Ipse enim qua-
fullonum. Et sed
at genuum.

IN DIE

cabat Christum, quod is esset filius Dei. Stu-
pebant autem omnes, qui eum audiebant, ac
dicebant: Nonne hic est qui expugnabat Hiero-
solymis eos, qui invocabant nomen istud? Et
huc ad hoc uenit, ut uincos illos duceret ad
principes sacerdotum? Saulus autem multò
magis conualescebat, & confundebat Iudeos,
qui habitabant Damasci, affirmans, quod is
est Christus.

E V A N G E L I U M , Matth. 19.

Petrus dixit Iesu: Ecce nos reliquias
omnia, & secuti sumus te. Quid ergo
erit nobis? Iesus autem dixit illis: Amen
dico uobis, quod uos, qui secuti estis me, in re-
generatione, cum sederit filius hominis in sede
maiestatis sue, sedebitis. & uos super sedes
duodecim, iudicantes duodecim tribus.

Oswald Welgel
Antiquarius & Librarius Institut
Leipzig, Königstr. 1.

Wanda 603

1870
XVII
Sedevacantist
Lew. Walberg + 173
Oriental
med. 1870
Stockholm
Aug. 603

F.

9

L.N. 823.

8 - 20

8°

3gyle

L N 823

ex 2

D
NA
D

NIC

Gent
cord
ipfor

DE LE GE
NATVRAE APO-
DICTICA METHO-
dus, concinnata
per

NICOLAVM HEM-
MINGIVM.

Schyma
Andreae Lutheri.
Rom. 2. Job. Henrici Lutheri.

Gentes ostendunt opus legis scriptum in
cordibus suis, una testimonium reddente
ipsorum conscientia.

VITÆ BERGÆ.

ANNO M. D. LXIIII.

Anno 7°
3 die Maij.

SPI
NE
ET V
ro, De
atq; I
Do

N.

cipem
ficiatur
principi
cæ uim
la domu
seruari
iusticia
societate
est (q

Kay Hoegs Samling
1970.

SPLENDORE GE-
NERIS, DOCTRINA
ET VIRTUTE CLARISSIMO VI-
ro, Domino Erico Krabbe, Equiti aurato,
atq; senatori Regni Daniæ sapientissimo,
Domino de Bustrup, Patrono ac Do-
mino suo inprimit obseruan-
do : Gratiam & pa-
cem precatur

NICOLAVS HEMMIN*n*
GIVS.

VETVS (*teste Plutar-*
cho) dictum est, vir clas-
sissime, sine iusticia ne Io-
uem quidem posse prin-
cipem agere: quo sane dicto signi-
ficiatur, & maxime arduum esse
principis munus, & magnam iusti-
ciæ uim, sine qua nulla respub: nul-
la domus, denitq; nulla societas con-
seruari potest. Nam ut lex regulam
iusticiæ, quæ est vinculum humanæ
societatis, præscribit: ita magistratus
est (quem summi Philosophi νομοφύ-

A 2 λακ,

9

EPISTOLA

Ακα, hoc est, legum custodem uocant) totis uiribus in hoc incumbere, ut uinculo legum, quod est iusticia, corpus reipublicæ contineat. Etenim ut corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, iusticiæ norma, suis partibus & neruis & sanguine & membris (ut ait Cicero) uti non potest. Quapropter meritò laudandi sunt legū conditores, ut sanctissimi iusticiæ mystæ ac ministri, qui ipsos legū fontes in natura quærentes in columem hominum inter se coniunctionem conseruare uoluerunt. Nulla enim societas nisi iusta fuerit, constans & in lumis permanebit diu, atq; ideō leges (quæ hoc nomen iustè merentur) hoc spectant, hoc uolunt, ut iusticia inter se coalescant homines, quo eorum societas inter se sit sancta ac stabilis.

Huius autem iusticiæ ueluti nerui quidam sunt, religio siue cultus diuinus, natura communis, superiorum & inferiorum ordo, cognatio, affinitas,

DEDICATORIA.

tas, contractus, officia in societate humana uaria, unde fit ut alij aliorum indigeant opera. Hos neruos lex ipsa seu magistratus, qui est ueluti uiva quædam lex, stabilire, conseruare ac regere debet, cauebitq; ne his neruis, aut nimium laxatis, aut omnino ruptis, corpus Reipublicæ eneruetur, ac paulatim concidat. Hac enim de causa legi præficitur magistratus ut custos, qui ut anima in corpore, ita ipse in republica nerorum iusticiæ moderator sit. Membra autem que nolunt se his neruis regi, aut corrigat magistratus, aut si se corrigi non patiuntur, de corpore abscissa abijsiat, ac imitetur sapientes medicos, qui membra hominis que sana sunt, bona uictus ratione, atq; alijs legibus ad conservandam sanitatem spectantibus, conseruant, affecta autem curant si possunt, at ea, que medicina non emendantur, sed putrescunt magis, absindunt, ne contagione sua, sana paulatim inficiant membra, donec totum corpus

EPISTOLA

corpus infectum collabatur, Huc re-
spexit Poëta cum diceret:

*sed immedicabile uulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.*

Et illud:

*Morbida facta pecus totum corruptit ouile,
Ne maculet alias est separanda grege.*

Romani cum inter plebem & Pa-
tres dissensiones ortas, legibus à Ro-
mulo latis componere nequirēt: tres
legatos in Græciam miserunt, hoc
mandato, ut leges Solonis describe-
rent, & mores & instituta reliquæ
Græcię cognosceret, ut uel isto pacto
componi status ciuitatis Romanę, ex
emplo Græcorum posset. Postquam
autem gnauiter negotium à legatis
transactum esset, proximo anno redie-
runt, creatiç sunt Decemuiri legum
ferendarū, qui primum decem tabu-
las iuris ciuilis Rom: scripserunt, de-
inde addiderunt duas, approbatæç
sunt omnes comitijs Centuriatis, atç
he sunt nobilissimę leges, quæ dicun-
tur

Huc re-
vile ualibus
cerat transiur.
umpit ouile,
da grege.

DEDICATORIA.

tur duodecim tabularum. Sapienter etenim iudicarunt Romani, non tam viribus quam bonis legibus, quæ bonorum morum sunt normæ, concordiam ciuium ali foueriç, atq; adeo ciuitatem ipsam non tam muris, quam moribus muniri.

Huc pertinet festiuissimum quodam Plauti dictum; roget hisce uerbis uirginem Sagaristio seruus, ut munitum tibi uisum est oppidum; respondebit illa, si incole bene sunt morati, pulcre munitum arbitror; perfidia & peculatus ex urbe & auaricia si exulantur. Quarta inuidia. Quinta ambitio. Sexta obtrectatio. Septima periurium. Octaua indiligentia. Nona iuriaria. Decima, quod pessimum aggressu, scelus. Hæc nisi inde aberunt, centuplex murus rebus seruandis parum est. Huc proinde leges pertinet, ut iusticiæ norma homines retineantur in officio, & inter se se iusticiæ nervis ueluti colligantur. Quare Scipio

A 4 pio

9

EPISTOLA

pio preclarè dicit,tunc esse Rem publi-
cam,hoc est,rem populi,cum bene ac
iustè geritur : geritur autem tum de-
mum bene ac iustè', cum iuxta iusti-
ciæ normas,hoc est,leges uiuitur,huc
& illud Enni:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;:
sentit enim grauissimus Poëta , mo-
rum probitate iuxta legem prescri-
ptum, & fortitudine animorum con-
stare reipublicæ incolumitatem,

Etsi autem omnes fani unà nobis-
cum fatetur unam iusticiam esse,quæ
domos,quæ ciuitates, quæ prouinci-
as,quæ regna conseruat: (Nam Car-
neadem,qui disputandi gratia iniusti-
cia conseruari rempublicam affirma-
uit, & Romanos qui antiquum illud
dictum,quod ex Plutarcho suprà ad-
duximus inuerterunt,dixeruntq; Si-
ne iniuria rempublicam regi non pos-
se,contemnendos iudico, ille enim a-
cuminis laudem in defendendis con-
trarijs sententijs quærebat, hí autem
respexerunt ad initium Romanę rei-
publi-

DEDICATORIA.

publicæ, nam isto dicto falsè significa
bant, si iusti uelint esse Romani, hoc
est, si aliena restituant, ad casas esse re
deundum, & in miserijs tabescendū)
Tamen fuerunt, qui de iusticiæ origi
ne, non eodem modo iudicarunt.
Nam ut ex Platone constat, alijs iustū
natura talem esse, alijs tantum opinio
ne hominum disputatione, atq; hi su
am sententiam ex eo potissimum con
firmare uidebātur, quod lex, quam se
pē iusticię normā esse testati sumus,
non sit eadem ubiq; & apud omnes,
nam alios populos, alijs uiuere legi
bus extra controuersiam est, Minos
apud Platonem, quo confirmet iu
stum, opinione iustum esse & non na
tura, contrariarum legū hęc exempla
recitat, Carchedonij, ut legitimū &
pium, Saturno lītare liberos suos lege
statuunt, Lycienses lege coacti patria,
suorum mortuorum funera domi
suæ humant. Sed utrumq; Athenien
ses ut illegitimum & impium recte
detestantur, immo lege contraria ca

A 5 uent,

9 10

EPISTOLA

uent, ne quis uel liberos suos litet Sa-
turno, uel mortuum domi sepeliat.
Adduci possent multa, non barbaræ
impietatis exempla, de legibus con-
tra ihs, quæ confirmare eorum senten-
tiam uidentur, qui dicunt iustum
non natura sed opinione talem esse.

Verum horum sententiam falsissi-
mam esse sapienter disputat Socrates
Platonicus, hic enim affirmat iusta, iu-
sta esse, & honesta, honesta: & contra
iniusta iniusta, & turpia, turpia: idq;
ubiq; & apud omnes homines, & des-
finit legem non esse opinionem ho-
minum, sed το ὄντος ἔρχσιμ, hoc est, ue-
ritatis inventionem. Nam ea demum
lex, legis nomen ritè sortitur, quæ
non solum autoritatem principum
& magistratus habet, uerum etiam
(idq; multo magis) ratione firma &
immota nititur.

Hæc ratio aliunde peti non debet,
quam ex duobus, nempe, ex natura
ipsa, & fine legis. In natura ipsa sunt
semis-

DEDICATORIA.

seminalia quædam iusti & honesti, præterea iudicium, quo iusta & honesta iniustis & turpibus præferantur. Ex his seminibus oriuntur leges, quæ definiantur in cuncta reipublicæ, non aberrantia ab ultimo fine, ad quem omnia referri oportet. Quæcunque leges isto pacto sunt extructæ, solementur leges dici, & non quævis Tyrannorum decreta aut potentum placita.

Imperator quidam legem tulit, qua sanciuit licere uni marito simul duas habere uxores, hanc legem multi amplectebantur, parum solliciti de legis latæ iusta ratione, uerum, quia haec lex non manet intra iustas metas, hoc est, non proficiscitur à natura, & tendit ad in cunctatatem reipublicæ, non aberrantem ab ultimo fine, nequam legis nomine digna censeretur, sed potius turpissimæ libidinis coenū dicenda est. Nec enim alia de causa tulit hanc legem Imperator iste, quam ut legis prætextu suam tegeret libidinæ.

4
9 10

EPISTOLA

libidinem. Quicunq; ergo isti impus-
ro decreto obtemperarunt, non ex-
cusantur Imperatoris autoritate, sed à
lege naturæ, quæ est & Dei, damnantur.
Nam & à natura aberrarunt, &
Deum naturæ opificem contemse-
runt ingratii.

Quocirca in qualibet lege ratio,
quam dixi, diligenter spectanda est:
ad quam cum lex congruit à magis-
tratu legitimo lata, iustum censebi-
tur quicquid secundum legum latam
fit, contrà iniustum, quod contra le-
gem committitur, necq; hoc opinione
iustum aut iniustum estimandum est,
sed natura & reuera. Sed de hac quæ-
stione copiosius suo dicetur loco,

Hæc diligentia reuocandi leges, iu-
xta quas uiuere in hac humana socie-
tate nos decet, ad suam originem &
proprium finem, digna est in primis
bonis uiris, Nā huius rei obseruatio
non solum amore in placidis naturis
erga leges excitat, uerum etiā alium
iucun-

DEDICATORIA.

iucundissimum fructum habet. Quid enim quæso iucundius esse potest, quām uidere methodum pulcerissimam, quam sequuti sapientes ueteres, suas leges extruxerunt? ut interīm taceam, non parum esse, ubi uel minimum deflexerint legumlatores à iusta legum ratione, perspicere.

Paulus fatetur gentes huius methodi ductu eò peruenisse, quōd eadem, quæ Deus sua lege proponit, agnoverint: et si ab agnita hac noticia, uitio naturali & consuetudine malorum uicti postea aberrarunt. Quare agnoscenda est hęc lux, & gratię Deo agendę sunt, quōd ipse hac luce naturali humanam ornauerit, ac etiam post lapsum igniculos quosdam in natura reliquerit, qui dum excitantur cogitatione pulcerima uirtutum ac legum harmonia, & ueluti ædificatio quædam agnoscitur.

Huius rei dignissima admiratio me impulit, ut de fonte legum, quem
legum

EPISTOLA

legem naturæ usitate uocamus, non
nulla scriberem ; idq; methodo certa
& Philosophica , quò initia, progres-
sus,metq; et regressus clarè conspiciā-
tur,uidemus omnes artes suis metho-
dis esse comprehensas,ut Grammati-
ca,Dialectica,Geometria,Arithmeti-
ca,Musica,Physica,atq; aliae,et quæli-
bet ars ut magis perspicua est scripta
methodo,ita & in admiratione est ma-
iori,Medici etsi sua axiomata à Physi-
ca mutuantur; tamen non postremas
laudes ob artis suæ methodum me-
rentur, Habet & leges ciuiles suam
methodum, quibus axiomata suppe-
ditat Philosophia moralis,

Etsi autem multi , cum Poëtæ (ut
Pythagoras , Theognis , Phocylides,
Cato,alijq; non pauci) tum Philoso-
phi(ut Plato,Aristoteles,Plutarchus,
Cicero) præcepta morum tradide-
runt,ac nostra ætate Philippus Me-
lanthon (cuius sanctissimi uiri decus,
nec uiuperina multorum ingratitudo,
nec

DEDICATORIA.

nec occulte maleuolorum insidiæ nec
apertæ aduersariorum calumniæ ob-
scurabunt unquam) de Philosophia
morali sapientissimè & utilissimè scri-
psit; nullus tamen adhuc, quod sciam,
hæc elementa tradidit, & ostendit ui-
am progressus demonstratiui in hac
nobilissima naturæ, ut ita dicam, arte,
quod sane summis illis uiris haud fu-
isset difficile, si naturæ principia, & in
inde conclusionum extructio[n]es, ea
tractare methodo proposuissent,
quam nos sequimur.

Sunt fortè qui dicent, non opus
fuisse ea quæ natura omnibus nota di-
cuntur, ad artis limites reuocare. His
nihil aliud responsum uolo, quam
quod eadem ratione possint improba-
re conatum maximorum hominum,
qui Dialecticam ad certam reuoca-
runt methodum, nam & ea, particula
quædam legis naturæ est.

An non (inquieris) de hac lege
multa preclarè in Platone, Aristotele,

Xeno

EPISTOLA

Xenophonte, Plutarcho, Cicerone et
alijs leguntur: hoc quidem uerissi-
mum esse fateor, sed eorum nullus ea
ad certam & iustum eamque uniuersa-
lem methodum reuocauit, quæ spar-
sim in illorum scriptis leguntur: quod
equidem tentandum saltem iudicaui,
sperans bonos uiros non improbatu-
ros esse hunc meum conatum, præ-
sertim cum cupiā prodesse studijs iu-
uentutis. Non enim dubito & sum-
mē utile & periucūdum fore moralis
Philosophiæ studiosis, uidere initia,
progressus, ac metas legis nature; con-
siderare principia, ac ueluti elementa
axiomatum moralis Philosophiæ, ex
quibus hypotheses innumeræ, adhibi-
ta Philosophica apodixi, in legibus
politicis et Oeconomicis extruuntur;
obseruare syntheses & analyses de-
monstrationum: perspicere qua uia
omnia iura & omnes leges ad suos
fontes reuocari possint.

Hinc etiam futurum spero, ut non
amplius Ethicæ ac iurisprudentiæ
studios-

DEDICATORIA.

studiosi, ferant istam quorundam contumeliam, qui negant doctrinam de moribus & legibus demonstrari posse, uidebunt enim clarissimè non minus legis naturæ conclusiones destituti euidentibus demonstrationibus, quam artem Euclidis, quam quidam solam demonstrationibus niti, falso contendunt.

Etsi autem fatendum est euidentes in Euclide demonstrationes esse, iuxta omnes demonstrandi vias, nam triplici demonstrandi methodo utitur Euclides, alias enim synthesis componit, alias analysi hypotheses ad principia reuocat, haud rarò επωγὴ εἰς ἀδύνατον, ut ex absurdo uerum colligatur: tamen iuste contendō, non minus επωγὴ & euidentes esse in hac nostra naturæ scientia demonstrandi vias, quam in Euclide aut alijs nobilibus & præclaris scientijs. Has vias conor in hoc libello patefacere & ad artis methodum, naturæ legem reuocare, id ē

B eo

9 10

E P I S T O L A

eo consilio, ut hæc Philosophiæ pars
aliquo modo illustretur, quam oportet omnibus esse notissimam.

Porrò ne quis me accuset tanquam hominem, qui suam, iuxta proverbum, falcem in alienam mittat messem, hæc est mea defensio. Epistola Pauli ad Romanos superiori anno erat mihi enarranda, in qua quia Apostolus legem naturę appellat ueritatem, & ius Dei gentibus notum, quod ipsæ ostendunt operibus suis unā testimonium reddente eorum conscientia; putauī operæ precium esse, quæ nam sit istius legis uis explicare, & ne prolixa commentatione interruperem prælectionem Paulinam, cœpi seorsim hanc de lege naturæ methodum colligere, utinam tanto cum fructu, quanto cum labore.

Cæterum quod hanc legis naturæ methodum sub tuo nomine, clarissime vir, in publicum prodire uoluimus,

lui, du detur, i est, qu titudir re, qu reri, & ri propri & nemici gulari be complex re negoti cuparis, cas, (qua nos agim disiecta corpori uitio le alij alijs Sed pro quibus a erant) a conaris, hareant soli pr hic rec

D E D I C A T O R I A.

Iui, duas habeo, ut mihi quidem uideatur, iustissimas causas. Harum una est, quod cupiam aliquo signo gratitudinem animi mei erga te declarare, qui ut de omnibus optimè mereri, & quod Cicero dicit boni uiri proprium esse, omnibus prodesse & nemini nocere studes; ita me singulari benevolentia multos annos es complexus. Altera, quod in simili fere negocio iam longo tempore occuparis. Nam leges nostras Danielicas, (quae sunt legis naturæ, de qua nos agimus hypotheses quædam) ut disiecta & ueluti dissipata quædam corporis membra (quod sane non uitio legislatorum accidit, quorum alij alijs nationibus tulerunt leges, Sed propter uarietatem populorum quibus aliæ atque aliæ leges ferendæ erant) ad iustum corpus reuocare conaris, quò singula apto nexu cohaereant: hoc quam operosum sit, soli prudentes intelligunt. Nam hic requiritur non tam labor trans-

B 2 scriben-

EPISTOLA DEDICAT.

transcribendi, qui sane in ista re minimus est, quam singularis prudentia in collatione legum diuersarum nationum, quod obscuriores illustrentur clarioribus: & quae uidentur propter breuitatem mutilae, compleatetur perfectioribus: & quae parum apto ordine hactenus legi uidebantur, restituantur suis locis: quod unum systema iuris Danici habeatur, singulis reuocatis ad legum fontem ac proprium finem, quem unicum spectant & uolunt sanctae leges. Oro Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi, ut tibi in hoc arduo & utilissimo labore adsit, ac uires largiatur, quo tandem incœpto operi finem letum imponas. Vale Mecœnas optime, anima, corpore & spiritu integer.

Haffnia, anno 1562, &
Mense Maio.

PRAE-

PR

esse nat
constitu
sapiens,
ad belui
dum Ep
denter l
petend
homine
madue

Na
tia me
O fac
turpi
expe

17.
sta re mi-
prudentia
rlatum na-
illustrentur
ntur propter
leatur per-
um apto or-
ntur, resti-
num syste-
, singulis
m ac pro-
n spectant
Dro Deum
elu Christi,
alissimo la-
tur, quo tan-
em letum im-
nas optime,
ritu integer,
561, &
io.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

ICERO SAPIENTER

¶ rectè dicit: nihil præ-
stabilius esse quam planè
intelligi nos ad iusticiam
esse natos, neque opinione, sed natura
constitutum esse ius. Vedit enim vir
sapiens, hominem non esse conditum
ad beluinas voluptates, quemadmo-
dum Epicurea schola impiè ¶ impu-
denter blaterauit, Sed ea potius ex-
petenda, quorum igniculos quosdam
homines sani in se esse reconditos ani-
maduertunt.

Nam cùm homo reliqua animan-
tia mente ¶ intelligentia excellat,
¶ facultate discernendi honesta ¶
turpia præditus sit, vt illa quidem
expetat, hæc verò auersetur, idq; na-

B 3 turæ

P R A E F A T I O.

turæ instinctu, necessæ est fateri aliam homini finem esse propositum, quam cæteris animantibus, quæ mente, & intelligentia ac proæresi destituuntur.

Vt autem ad huius finis, qui est proprius hominis, contemplationem ac amorem suos discipulos veteres Philosophi excitarent, Delphicum illud, (quod pro foribus templi Apollinis Delphici Amphictyones scripsere) γνῶθι σεαυτὸν, ipsis commendarunt, quo sanè dicto uoluerunt unumquemq[ue] sui admoneri officij: quod his versibus expressit Menander: γνῶθι σαυτόν τοι,
τοι τὰ πράγματα οὐδὲ τὰ σαυτὸν οὐδὲ τί σοι ποιητέον: nosce te ipsum est, si res intueare tuas, & quid faciendum sit tibi. Nam qui seipsum benè norit (ut ait Cicero) primum aliquid se habere sentiet diuinum, ingeniumq[ue] in se suum

P R A E F A T I O.

suum quasi simulacrum aliquod dedicatum, tanto munere Deorum semper dignum aliquid et faciet et sentiet, et cum se ipse perfexerit, totumque tentarit, intelliget, quemadmodum a natura subornatus in vitam venerit, quantoque instrumenta habeat ad obtinendam, adipiscendamque sapientiam, quoniam principio rerum omnium, quasi adumbratas intelligentias animo ac mente conceperit, quibus illustratus sapientia duce bonum vivum, et ob eam ipsam causam cernat se beatum fore.

Ad hæc ergo tria, Oraculum illud Delphicum, Nosce te ipsum, referendum est: ut homo cogitet, quibus sit diuinitus ornatus dotibus: quid faciat ac sentiat: quod beatitudo sit proposita illi, qui ducem Naturam fuerit secutus. Nam hoc persuasum esse

B 4 debet

P R A E F A T I O .

debet omnibus, dominum esse omni-
um rerum ac moderatorem D Eum,
eāque quæ geruntur, eius geri ditio-
ne ac numine, eumq; optimè de genere
humano mereri, & qualis quisque sit,
quid agat, & quid in se admittat, qua-
mente, qua pietate colat religionem,
intueri, piorumq; & impiorum habe-
re rationem, vt illis quidem beatam
immortalitatem, his vero supplicia
merita tribuat, sicut Cicero & Plato
in multis locis argutius sanè quam
utilius disputatione. Nam nec vulnus
naturæ intellexerunt, nec remedium
inuenerunt: utrumq; Deus Ecclesiæ
sua voce patefecit.

Cum enim Cicero lumine naturæ
vidit hominem naturalibus faculta-
tibus eligendi bonum, & verum in-
quirendi præditum esse, quibus veluti
ducibus duceretur ad beatitudinem,

¶

P R A E F A T I O .

¶ tamen conspexit in toto genere hu-
mano horrendam $\alpha\tau\alpha\gamma\lambda\alpha\beta$, adeò quòd
pleriq ω omnes contra mentis iudicium
ruant in horrenda scelera, consuetu-
dini hoc tantum malum imputauit, in
hæc verba exclamans: Tanta est
corruptela malæ consuetudinis, ut ab
ea tanquam igniculi extinguantur à
natura dati, exoriantur confirmen-
turq ω contraria vitiæ. Poëtæ hoc ma-
lum referunt ad malum genium, seu
Deam, quam $\ddot{\alpha}\tau\lambda\omega$, eò quòd rebus
mortaliū noxas et turbas soleat im-
mittere, vocant. Pindarus in Olym-
pijs hoc Prometheo ascribit, cùm in-
quit: Prometheus adfert hominibus
virtutem & lætitiam, Sed tamen ac-
cedit obscura nubes obliuionis, &
rectam viam negotiorum aufert à
mentibus. In Pythijs hoc malum ad
Deos autores refert, inquiens: Iuxta

B 5 Vnum

4
9 10

P R A E F A T I O.

Ynum bonum duo incommoda dij tri-
buunt hominibus: At verbum Dei
non consuetudini, non obliuioni, non
Dijs, non fortunæ: sed Adamo trans-
gressienti mandatum Dei hoc malum
imputat, contra quod semen mulieris,
vt salutare remedium, promissum est
& exhibitum.

Quapropter nos Deo gratias aga-
mus qui vulnus naturæ, & vnde sit
indicat, & remedium salutare gra-
tuitò offert.

Verùm cùm iam natura vitiata
sit, & nemo ad veram sapientiam &
beatitudinem venire possit duce na-
tura, videtur quòd frustra de ea su-
scipiatur disputatio, ad hoc ita re-
sponsum volo. Primum dignum est
studioso homine, videre quidnam sit
illud, quod Paulus vocat nunc veri-
tatem Dei, nunc δικαιούμενην θεοῦ, quod
notum

P R A E F A T I O.

notum gentibus esse prædicat, vtque intelligatur quousque ratio progredi possit. Deinde pulcherrimum est animaduertere, ex quibus principijs quibusq; demonstrationibus extrahatur doctrina morum & leges politicae, quibus non magis quam igni & aëre carere potest humana societas. Nam quicquid in ethicis, & legibus traditur, hoc norma legis naturæ diadicandum est. Nam, vt rectè inquit Cicero, Lex bona à mala naturali norma dividitur.

Constitui igitur pauca quedam de lege naturæ colligere, non solum vt excitemur ad gratitudinem erga naturæ opificem, intelligamusq; monstrante natura, quò omnes nostræ actiones adeoque tota vita referenda sit: verum etiam vt rectius intelligatur Apostolus, qui dicit: Gentes ostendunt

R R A E T A T I O .

ostendere opus legis scriptum in cor-
dibus suis .

Vt autem certam doctrinæ me-
thodum sequamur in huius rei expli-
catione , visa est nobis commodissima
ea , quæ analysis à Galeno dicitur .

Nam primum rem vniuersam in
definitione tanquam in fasciculo in-
tra transennas comprehensam & con-
uolutam proponam .

Deinde eandem explicaturus , a-
nalsin instituam eorū membrorum ,
quæ breuiter in definitionis veluti
corpore coniunguntur , in qua analysi
conspicietur naturæ vis , & præter
alia multa , quisnam finis sit hominis ,
quæ principia & hypotheses legis na-
turæ , vnde moralis Philosophia &
iuris scientia tanquam ex fonte de-
ducitur , adhibita Philosophiæ amus-
si , quæ est demonstratio : ad hæc , quæ
præ-

P R A E F A T I O.

præmia sint seruatæ naturæ normæ,
et quæ pœnæ violatæ, explicabitur.
His explicatis addam, quomodo de-
cem illæ leges, ex principijs practicis
extruantur et concludantur, et qua-
tenus lex naturæ cum diuina con-
gruat, et quatenus ab eadem discre-
pet.

Huc quoq; virtutum catalogum
subijciam, cum sententijs ex optimis
autoribus desuntis, et quomodo ex
naturæ lege fluant, demonstrabo, In
his omnibus conficietur finis et usus
legis naturæ. Postremo, quia con-
scientia est legis naturæ testis, de ea
etiam nonnulla dicam. Hac metho-
do me effecturum spero, ut lex natu-
ræ, quæ delitescere quodammodo vi-
detur, se contemplandam illustrius
exhibeat. Deus naturæ autor sua no-
bis assistat gratia.

DE

DE LEGE NATVRAE.

Priusquam autem absolutam definitionem legis naturæ tradam, nonnulla dicenda uidentur, quæ ad nominis rationem pertinere videbuntur. Sæpè enim vera nominis explicatio, multum lucis adfert toti de re aliqua susceptæ disputationi.

Natura
quid lex doceat.
Ut itaq; lex Græco nomine (ut Platoni & Ciceroni placet) ex eo Lex diuīnū dicitur, quod suum cuic; tribuat: Sic Latino ab eligendo appellatur, illud ad finem legis nempe iusticiam, hoc ad consilij facultatem & eligendi potestatem refertur. Ut lex sit, quæ non solum quid singulis tribuendum sit doceat: Verumetiam normam tradat de eligendis iustis & fugiendis contrarijs. Debet itaque lex omnis com-

men-

DE LEGE NATVRÆ.

mendatrix virtutum & emendatrix
vitiorum esse.

Naturæ nomen ponitur epitheti
loco, quo monstratur legis huius, de
qua nobis est sermo, forma. Nam
cùm dicitur lex naturæ, significatur
alia esse quām scripta: Ut illa ordi-
ne prior, hæc posterior sit: illa fontis
rationem, hæc riuulorum habeat: illa
causa sit huius, hæc illius effectus exi-
stat. Deinde naturæ vocabulo vis
quædam, quæ omni homini inest, in-
dicatur, hoc est, communis intelligen-
tia quæ virtutes in honestis, & tur-
pia in vitijs ponit.

Hanc naturæ legem qui negat
mentibus hominum impressam esse di-
uinitus, eum cum seipso dissidere ne-
cessere est. Nam cum summis Philo-
sophis, & Apostolo Paulo contrari-
um testatur omnium hominum con-
scientia,

D E L E G E

scientia, de qua re postea suo loco plura dicenda sunt.

Hæc naturæ lex varys nominibus (quæ ad eius vim intelligendam varia legis nō faciunt) à Philosophis appellatur. nomina xii. Cicero eam vocat, nunc ius naturæ, et cetera.

propterea quòd humanis mentibus naturaliter impressa sit : nunc ius gentium, quia omnibus hominibus latè per orbem sparsis, eadem est. Nam non ut oratio, ita ratio apud homines variat : Nunc ius diuinum, eò quòd 3 Deus huius legis sit autor: quam ob causam Paulus etiam naturæ legem vocat veritatem & ius Dei, ut supra admonuimus. Interdum Ius aeternum, idq; ea de causa, quòd eius norma sit constans & perpetua, de qua re idem autor in oratione pro Milone in hunc modum loquitur: Est enim hæc (inquit) non scripta, sed nata

N A T U R A E.

nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripiimus, huiusmus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.

Sophocles hoc ipsum comprobat, cum leges naturae vocat ἀγαπή νοεῖ θεοφαλῆς δεῶρ νόμιμα, hoc est, non scripta, firma tamen & solida Deorum legitima, ut quae nemini vñquam mortalium violare fas sit.

Aristoteles eandem legem vocat nunc δίκαιον εμπυχον, ex quo omnis lex scripta vim suam mutuatur, interdum λόγον, interdum νοῶν, quas duas voces Cicero coniungens ait: lex illa, quam Diū humano generi dederunt, est ratio mensq[ue] sapientis, vide licet radius quidam diuinæ iusticiæ in mente lucens, id quod Euripides eleganter expressit his verbis: Tanta

C lux

4
9 10

D E L E G E

lux (inquit) de cœlo nobis affulxit, ut etiam Hespero Luciferōq; splendidior sit: quæ verò huic aduersantur è profundis emersere tenebris.

Demosthenes legem dicit εὐρημα
νῷ δῶρον δεῖπρ, inuentum & donum
Deorum, quod sanè tum demum de
lege scripta dici potest, quando lex
scripta lege naturæ ut fundamento
nititur.

Quæ hactenus diximus, medio-
criter nobis rationem nominis expli-
cant: Nunc ut nobis viam sternamus
ad iustum definitionem, quasdam bre-
ues legis naturæ ἀπόδοσες & assig-
nationes adjicam.

Primum itaque occurrit illa Ci-
Definitio cuiusceronis: Lex naturæ, est ratio sum-
ma insita in natura, quæ iubet ea quæ
facienda sunt, prohibetq; contraria.
Summa ratio dicitur, quia à diuina
mente

N A T U R A.

mente profecta, æterna imperandi prohibendique norma est, hoc est, in humana mente lucens rectè agendi ratio. Quia ergo iubet & prohibet, lex dicitur, & quoniam insita est in natura, naturalis cognominatur.

Alius quidam ita definit: Lex Alia finitio
naturæ est certa & indubitata sententia Dei, mentibus hominum impressa, qua docemur, quæ facere, & quæ fugere oportet, hoc est, noticia discriminis honestorum & turpium, ut illa quidem expetantur, hæc verò caueantur. His ita breuiter notatis iustam definitionem & absolutam colligam, hoc modo:

¶ Lex naturæ est diuinitus impressa mentibus hominum noticia certa, principiorum cognitionis & actionis, atq; conclusionum ex ipsis principijs demonstratarum proprio fini hominis Iusta & abso
luta definitio.

C 2 minis

4
9 10

D E L E G E

minis congruentium, quas ex princi-
pijs necessaria consequentia ad huma-
næ vitæ gubernationem extruit ra-
tio, ut homo ea quæ recta sunt cog-
noscat, velit, eligat, agat, vitetque
contraria, quorum omnium & testis
& iudex conscientia hominibus diui-
nitus est attributa.

Hæc plenior definitio plurima
continet, quibus explicatis patebit
quam latè se extendat naturæ vis in
hominibus, quantum quidem ad ex-
petenda & fugienda attinet. Nam
de his tantum instituta est nostra ora-
tio, non de singulis motibus & pro-
prietatibus in animantibus. Quemad-
modum itaq; proposui, singula defini-
tionis membra, eo quo proposita sunt
ordine persequar, & veluti anatomi-
am quandam instituam, quo omnia
distinctius & clarius percipiuntur.

Primum

N A T U R A E.

Primum itaque definitio nostra
meminit originis legis naturae, et
ipsam ad Deum refert autorem, qui
eam mentibus humanis impressit, ut
sit tanquam radius quidam diuinæ
mentis et sapientiae. Verum quia hoc
suprà aliquoties dictum est, hic tan-
tum, quarum rerum nos hæc legis na-
turæ origo admoneat, breuissimè in-
dicabo.

Primum itaque hæc legis natu-
ræ origo nos commonefaciet de ipsius
autoritate, dignitate, æquitate. Fieri
enim non potest, quin quod DEum
autorem habet, istis omnibus emi-
neat.

Deinde eadem origo admonebit
nos, quod ut quicquid iuxta hanc le-
gem fit, rectè fiat: Ita omnis huius
legis violatio non solum cum natura,
verum etiam cum Deo ipso pugnare

C 3 videa-

Exhibit nunc
autem definitionem

D E L E G E

Videatur. Quare admodum rectè ve-
teribus Philosophis θεομάχοι dicun-
tur, quicunque huius legis limites
peruersè transgrediuntur: Vnde &
θεομάχοι, qui lege hac spreta pro sua
vixerunt libidine, dicti sunt.

Hic deploranda est humana per-
uersitas, primorum parentum lapsum
sequuta. Nam inde effectū est, quod
tanta sit hominum aduersus hanc Dei
legem contumacia & rebellio. Sol,
Luna & astra omnia, diuinæ ordina-
tioni obtemperant, & conficiunt, iux-
ta legem sibi impositam, suum cursum
præfinito temporis spacio: homo in
medio constitutus veluti speculator
quissiam, solus contumaciæ reus per-
agitur, ut qui legi & ordinationi di-
uinæ non velit esse subiectus. Tanta
est peruersitas, tanta contumacia ho-
minum aduersus naturæ opificem.

De

N A T V R A.

De origine hactenus: Sequitur
quod lex naturae sit noticia eaque cer-
ta. Nam normae legis naturae, neque
sunt opiniones ambiguæ, neque sen-
tentiæ ἀκατάληπτοι, quæ percipi non
possunt: Sed sunt firmæ rerum ex-
petendarum & fugiendarum perce-
ptiones, quas firma assensione ἀνδροῦ
ἐποχῆς Academicorum amplecti o-
portet.

Priusquam autem ad noticiæ ma-
teriam, hoc est, ad principia venia-
mus, de modo certitudinis & appre-
hensionis dicam nonnihil, quo reliqua
melius intelligantur.

Quonodo itaque illa certitudo
efficitur? Quæ apprehensionis ratio?
Omnium primum hoc constat ex A-
ristotele (quod & ipse sensus com-
munis conuincit) duo esse actionum
principia, cognitionem & appeti-

C 4 tum,

ectè ve-
dicun-
gius limites
: Vnde &
eta profua
nt.

uana per-
m lapsu
est, quod
hanc Dei

llio. Sol,
æ ordinat-
icunt, iux-
uum cursum
o: homo in

speculator
ereus per-
nationi di-
us. Tanta
umacia ho-
pificem.

De

4
9 10

DE LEGE

tum, illa rem percipit qualis sit, hic eandem aut sequitur aut fugit.

Est autem cognitio duplex, Una sensitiua, altera intellectiua, quomodo utraq. fiat breuiter explicandum, ac primum de ea dicam, quae est sensuum, & fit hoc modo.

Primum, obiectum mouet exterum sensum, ut exempli causa, pulcritudo, visum: dulce, gustum: odorificum, olfactum: sonorum, auditum: molle, tactum: &c.

Deinde communis sensus, cuius sedes in cerebro est, ea quae exterioribus sensibus offeruntur excipit, & eorum simulacra quaedam finit.

Tum si temporis interuallum interponitur, eadem retinet memoria, quam confirmat & tuetur recordatio ac meditatio.

Hic

N A T U R A E.

Hic insurgit appetitus, qui rem placentem, utpote iucundam & voluptuariam, apprehendit, ex quo impetus fit ad actionem, seu ad rei expetitæ fruitionem & usum.

Verum hic nisi legi naturæ seu rectæ rationi obtemperatum fuerit, saepissimè peccatur, cum in expetendo, tum in fugiendo. Appetitu enim animali, qui sequitur cognitionē sensitivam, saepè expetimus ea, quæ aduersantur appetitui rationis. Nam ut ille brutum, ita hic humanum sequitur iudicium: & rursus saepè aduersamur appetitu animali, quæ essent reuera expetenda.

Est proinde discernendum inter obiecta sensuum. Nam alia sunt, in quæ fertur animalis appetitus, alia quæ idem aspernatur & fugit. Appetimus autem sensu animali, quæ

C 5 grata

Hic

D E L E G E

grata, iucunda & voluptuaria videntur, quæ uno nomine generali, voluptates dicuntur corporales. Nam sunt etiam animi voluptates, de quibus alio dicetur loco.

Corporalium voluptatum tres differentiae sunt: Nam aliæ sunt naturales & necessariæ simul: aliæ sunt naturales & non necessariæ: aliæ nec naturales, nec necessariæ. Qui in hæc triplicia voluptatum genera sine discrimine & simili impetu abripitur, porcus est potius quam homo censendus. Quare qui rationem ducem sequi manult, quam opulè absq; ratione, hoc teneat ac seruet discriminem.

Voluptas corporis naturalis & necessaria, cibi & potus est, ac vestimentorum. Hæc naturalis dicitur, quia natura expetitur, Necessaria, quia sine ea naturæ incolumentas conservari

N A T U R A E.

seruari nequit. Verum hæc cautio adhibenda est, ut ipsi contenti simus, quæ naturæ sufficiunt, ad ipsius conservationem, & functionum naturalium exequitionem.

Voluptas corporis naturalis & non necessaria, rerum venerealium est. Hæc tametsi pertinet ad totius generis conservationem, atq; ideo naturalis existit: Tamen non est necessaria, quia sapiens ea carere potest, in modo omnino illicita iudicanda est, nisi ratione & lege gubernetur. Nam si ratione gubernatur, naturali & divino iure probatur: sin contra rationem fertur, naturam fœdat & contaminat.

Voluptas corporis nec naturalis nec necessaria, est ebrietatis, libidinis, commissationum, repletionum necessitatem excedentium. Hæc non est

4
9 10

D E L E G E

est naturalis, quia naturam corrum-
pit: non necessaria, quia ea carere
possimus. Hæc adeo à lege naturali
abhorret, ut etiam bestiæ multæ eam
auersentur ac fugiant. Hanc igitur
qui sequuntur, indignissimè faciunt.
Nam seipsoſ infra bestias miserrimè
deiſciunt.

Execrandus est itaq; Epicurus,
qui in hoc voluptatis genere summum
hominis bonum, atque adeo finem bo-
norum posuit: contra huius peruer-
ſiſſimum dogma, pugnat naturæ hu-
manæ dignitas: pugnat facultatum
animorum in hominibus eminentia:
pugnat voluptatis, quam captat Epi-
cureus, subiectum, obiectum, vilitas,
communitas, vis & euentus: pugnat
appetitus rationis et rectum in omni-
bus sanis hominibus iudicium: pugnat
conscientia: pugnant omnium verè
sapient-

N A T V R Æ.

sapientum suffragia, pugnant præstantissimorum virorum et excellens-
tium fœminarum exempla laudabiliæ : ut interim taceam de doctrina
cœlesti. Hæ rationes sua claritate fa-
cilè dispellunt fœtidos fumos, quos
voluptatis Epicureæ misera & insa-
na mancipia eructant. Quare porcis,
qui sunt de grege Epicuri, eos relin-
quamus.

Hactenus de obiectis sensuum iucundis, quæ vel expetere vel non ex-
petere licet. Iam alia obiecta restant,
quæ sensibus sunt aspera & molesta,
& hæc non sunt vnius generis. Nam
quædam naturæ inimica sunt, et pro-
perantes ad scientiam & virtutis de-
cus impediunt : ut sunt, morbus, car-
cer, exilium, paupertas & huiusmodi
alia : Hæc si vitari nequeunt, conan-
dum est, ut in ipsis vel scintillula vir-
tutis

4
9 10

D E L E G E

tutis luceat: quædam sunt sine quibus
ad Palladis & virtutis arcem, hoc
est, ad veri scientiam & virtutis iu-
stam actionem nemini patet aditus,
ut sunt studia, labores, summa dili-
gentia & cura in obeundo commisso-
munere. Hæc tametsi aspera sunt:
tamen non sunt fugienda, de quibus
pulcrè Hesiodus, cùm inquit: τῆς ἀρε=
τῆς ἴδητα θεοῖ προσάρποι θεού ἐθηκαρ αθένα=
τοι, hoc est, Virtutem posuere Dy su= dore parandam. Et illud Epicharmi
apud Xenophontem: τῷ πονῷ πωλε=σιν ἡμῖν ταγμὰ πάντα οἱ θεοί. Labo=ribus nobis vendunt omnia bona Dy.
Lucanus quoq; venustè ait: Serpens,
fatis, ardor, arena, dulcia virtuti, gau=det patientia duris. Hoc etiam pul= cerrimè ostenditur in Semetis tabu=la: Idem quoque Xenophon ex Pro= dici commentarijs proposito paradigmate

N A T V R Æ.

mate testatur: Narrat enim Herculem, cùm iam pubesceret, tacitè apud se cogitasse, quāmnā viuendi viam & rationem sequeretur, voluptatē mne sectaretur an virtutem. Videbat enim voluptatis viam faciem admodum & valde tritam: contrà virtutis asperam & difficilem. Hec cogitanti Herculi apparent duæ magnæ mulieres: quarum quidem vna eleganti et honesta facie fuit & liberali ingenio, quam natura ipsa ornauerat. Erat enim corpore munda, oculis verecunda, gestu modesta, vestitu candida. Altera verò carnosa & mollis apparebat, præterea accuratè comta & ornata, cutem quidem fuco nitidam habuit, vt candior & rubicundior, quam reuera esset, videretur, statum corporis composuit, vt erectior appareret, quam natura

4
9 10

D E L E G E

natura ferret, oculis erat vagabundis
& patentibus, vestis illi erat talis,
vt ex ea venustas quædam reluce-
ret, seipsam subinde respexit, & at-
tendit etiam, num quisnam alius se
contemplaretur, sæpenumerò præte-
reà ad propriam umbram respexit.

Hæ duæ mulieres cùm proprius
Herculem accessissent, prior quidem
illa eodem, quo cæperat, modo pergit.
Altera vero præuenire cupiens, ac-
currit ad Herculem, quem hac ora-
tione affatur:

Video te, ô Hercules, dubitare
ad quam viuendi viam te conuertas,
si itaque me diligas, ad dulcissimam
facilimamque te ducam viam: ut illis
quidem quæ delectant abundes, du-
ris vero & molestis in vita careas.
Nam primum quidem neg bellorum
neque negotiorum curam habebis ul-
lam:

lam:
cibum
as: v
lecta
ditati
eteris:
medorn
hec omni
re & mo
cere, illa
spicio ob
ne te duca
labore &
tu potiu
bus sunt
de lucrum
decunque
meis fam
Hæ
mulier,
At illa

N A T V R A E.

Iam: Sed illud potius spectabis, vt
cibum tibi gratum ac potum inuenias: vt quod visu, odoratu, tactu, delectabile sit percipias: quibus cupiditatibus usus, quam maxime oblecteris: quoque pacto quam mollissime dormias, atque adeò qua ratione hæc omnia obtainere possis absq; labore & molestia, quod si quando deficeret illa quibus hæc acquiruntur, suspicio oboriatur, non erit timendum, ne te ducam ad ista corporis animiq; labore & ærumnis paranda: Sed illis tu potius vteris, quæ aliorum laboribus sunt parta, à nullo abstinenes, unde lucrum aliquod sperari possit, Vnde decunque etenim captare commoda meis familiaribus permitto.

Hæc cùm audisset Hercules, o mulier, inquit, quod est tibi nomen? At illa, mei quidem amici, ait, feli-

D citatem

4
9 10

D E L E G E

citatem me appellant, at hostes inuidioso nomine me κακίᾳ nominant.

Interea dum hæc dicerentur, altera mulier accedens, & ego, ait, ad te venio ô Hercules, noui tuos progenitores ac indolem in puerili instructione animaduerti, vnde spero, te, modò ad eam quæ ad me dicit viam, conuertaris, bonorum & honestorum operum fore sectatorem & cultorem, & me multò honorabiliorum, & bonorum expetendorum gratia videri illustriorem confido. Non fallam te voluptatis præmio, sed qualem rebus Dij contulere nataram, tibi verè narrabo. Nihil enim eorum, quæ bona atque honesta sunt, Dij dant hominibus sine labore & cura: Verùm si Deos tibi propios esse velis, colendi sunt utique Dij: si ab amicis diligi optes, amicis est bene-

N A T V R Æ.

beneficiendum: Si à quapiam ciuitate honorari desideres, ciuitati aliqua utilitas adferenda est: Si à tota Græcia ob virtutem in admiracione esse velis, conaberis toti Græciæ benefacere: Si ut tibi terra fructus producat expetas, terra tibi colenda est: Si iumentis diuitias acquirere animus tibi sit, iumentorum tibi cura est habenda: Si rebus in bello gestis, clarus haberi cupias, amicos quidem à seruitute liberando, inimicos verò in seruitutem redigendo, bellicæ artes descendæ sunt ab illis qui sciunt, & exerceri in eis oportet, ut illos uti rectè scias. Si velis corporis valere labore, corpus assuefieri oportet, ut animi consilio pareat, utq; laboribus & sudoribus exerceatur.

Hic ^{magister} interpellans, intelligis,
ō Hercules, inquit, quam asperam

D 2 G

4
9 10

D E L E G E

& longam viam ad voluptates &
delicias, haec mulier narret, & quam
facili ac breui via ego ad felicitatem
te ducam. Ad haec virtus respon-
dens, o misera inquit, quid boni tu
habes, aut quid tibi suave videri po-
test: quae nihil horum gratia vis age-
re: nec suauium desiderium expe-
ctas, Sed antequam te capit ullum
desiderium, omnibus istis plena es, ut
quae ante famem comedis, ante sitim
bibis, ut autem cum voluptate come-
das, exquisitos paras tibi coquos: ut
cum voluptate bibas, vina variaque
& preciosa queris, ac in aestate cir-
cumiens hinc & illinc niuem queri-
tas: ut cum voluptate dormias non
solum stratum molle substernis, sed
etiam lectos & lecti subsellia paras:
non enim labore defatigata, sed nihil
quod agas habens, somnum expetis:

vt

N A T V R A E.

vt Venerem, antequam opus est, exerceas, omnia excogitas, nec à viris, nec à fæminis abstinenſ: Sic enim tuos amicos instituis, vt nocte quidem omni turpitudini ſe dedant, diei verò utiliſſimam partem ſtertendo abſumant. Etsi autem immortalis es, à Dijs tamen es abiecta, & à bonis hominibus contemneris, Quod omnium auditu iucundiſſimum eſt, tuam unquam audisti laudem: nec quod omnium iucundiſſimum eſt ſpectaculum, præclara tua facta vidisti. Quis igitur tibi dicenti crediderit? Quis tibi indigenti opem tulerit? aut quis ſuæ compos mentis ſuſtinuerit in tuo numerari ſodalitio? Nam qui ſunt in tuo ſodalitio, iuuenes quidem, debili ſunt corpore, ſenes verò ſtulto ſunt animo & mente capti. Nam poſtquam adolescentiam in otio &

D 3 delicijs

DE LE GE

delicijs transigerunt, senectutem multis laboribus & infirmitatibus confractam viuunt: quos ut pudet anteactæ vitæ, ita præsentibus onusti malis grauantur, In iuuentute voluptatem seellantur, sed in senectute molestiam sibi reponunt. At ego familiarem consuetudinem habeo, & cum Dijs, & cum hominibus bonis: opus præclarum & honestum, neque à Dijs, neque ab hominibus fieri potest sine me: in maximo sum honore cum apud Deos, tum apud homines, quibus conuenit. Nam desiderata quidem cooperatrix artificibus sum: fida domorum dominis custos: beneuola ministris socia: adiutrix bona in laboribus pacis tempore, in bello firma auxiliatrix, optima amiciciae conciliatrix: Ad hæc, meis necessarijs suavis, promptus cibi potusq; vsus est.

Expe-

Exp
rant
sis c
tur
neg
tet,
land
cūm
cum f
prisco
quid pi
lectan
sidera
sunt.
nis a
sine h
homin
In hum
ex bo
rando
tam

N A T V R Æ.

Expectant enim quousq; illa desiderant, Somnus suauior illis, quam otiosis contingit, qui somno si destituuntur, interdum haud molestè ferunt, neq; propter ipsum, quæ facere oportet, negligunt. Iuniores gaudent, dum laudantur senes. Seniores lætantur, cum honorari vident iuniores. Ut cum summa voluptate, res gestas priscorum recolunt: Ita dum ipsi aliquid præclarè agunt, non parum oblectantur, propter me Dij s cari, desiderati amicis, honorabiles patriæ sunt. Cæterum postquam fatalis finis aduenierit, non obliuioni traditi sine honoribus iacent: sed memoria hominum celebrati, æternū florent. In hunc modum, ô Hercules, inquit, ex bonis parentibus nate, qui se laborando exercet, beatissimam felicitatem consequi poterit.

D 4 Hunc

Etutem mul-
titibus con-
siderat an-
sentibus omis-
tuerit. Volu-
ntate in senectute
At ego fa-
n habeo, &
nibus bonis:
stum, neque
ibus fieri po-
sum honore
apud homines,
nam desiderat
artificibus sum-
is custos: bene-
liutrix bona in-
re, in bello fr-
a amicicia con-
meis necessary-
potus p̄fus est.
Expe-

D E L E G E

Hunc pulcherrimum dialogum
adscripsi, ut studiosi admoniti, colla-
tis vtrinq; argumentis, se componant
ad virtutis viam: ad quam, ut nemo
peruenit vnquam sine laboribus, ita
voluptas corporis quæ in virtutum
choro est veluti meretrix in matro-
narum cætu, ab eadem reuocat. Non
ergo sensu brutorum præcipites rue-
re nos decet in ea, quæ primo aspectu
dulcia & iucunda videntur: Nam
cùm cognitio sensitua, quæ est opus
animæ sentientis, tantum retinet nos
in ijs quæ sensibus arrident, nos con-
trà cogitare debemus, quo animæ gra-
du à bestijs distamus, non enim so-
lùm cum stirpibus crescimus & ve-
getamur, & cùm brutis animantibus
sentimus, Verumetiam cum angelis
mente prædicti sumus, Quare quò
mens nos vocet spectandum est.

Hæc

N A T V R A E.

Hæc de cognitione sensitiva & appetitione illi ex aduerso respondente : iam de cognitione intellectua, & de appetitu rationis, qui illam naturaliter comitatur, pauca adjiciam. Sunt enim hæc duo principia actionum virtutis : quorum alterum intellectus dicitur, & est principium dirigens : Alterum voluntas vocatur, & est principium imperans, prius ad iudicium rerum, posterius ad finem bonorum pertinet : quæ duo maxima sunt, ut Cicero ait, in Philosophia bona.

Primum itaq; tenendæ sunt differentiæ, ne hæc duo genera cognitionis confundamus. Cognitionis sensitiva opus est animæ sentientis tantum. Cognitionis intellectua opus est intellectus : Cognitionis sensitiva est & in brutis & in hominibus, intellectua

D 5 tan=

Hec

4
9 10

D E L E G E

tantum in homine, illa semper ab obiecto externo & sensu, haec interdum & non semper ab illis initium sumit: illius est finis rei expetitae usus, huius scientia & prudentia eorum, quae natura expetimus.

Priusquam autem gradus subtilius distinguam, verba Ciceronis principis Philosophorum apud Latinos, ascribam: Mens, inquit, ipsa, quae sensuum fons, atque etiam ipse sensus naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus mouetur, atque alia visa sic arripit, ut his statim vataur: alia sic recondit, è quibus memoria oritur: Cætera autem similitudinibus construit: ex quibus efficiuntur noticiae rerum, quas Græci tum έννοιας tum προληπτικας vocant, eò cum accessit ratio, argumentique conclusio, rerumque innumerabilium multitudo,

N A T U R A E.

tudo, tūm & perceptio eorum omnino apparet, & eadem hæc ratio perfecta his gradibus ad sapientiam peruenit. Ad rerum igitur scientiam vitæque constantiam, aptissima cùm sit mens hominis, amplectitur maximè cognitionem, & ipsam κατάληξιν, quam, ut dixi, verbum è verbo exprimentes, comprehensionem dicemus, cùm ipsam per se amat, nihil est ei veritatis luce dulcius, tūm etiam propter usum. Quocircà etiam sensibus vtitur & artes efficit, quasi sensus alteros, & eò Philosophiam corroborat, ut virtutem efficiat, ex qua re una vita omnis apta sit, Hæc Cicero. Vide quām pulcrè & eruditè hic Cicero, quibus gradibus perueniatur ad virtutem, ostendat, quā parta mens nostra non ultra progressitur. Ut autem hæc à studiosis distin-

D E L E G E

distinctius intelligi possint, gradibus certis ea distinguam.

Primus ergo gradus est notio rerum simplicium, quas ut intelligentia patibilis recipit, ita agens tractat & apprehendit: ac primum quidem singulares, mox vniuersales inde formas elicit. Facultas illa, qua hæc efficiuntur, simplex apprehensio dicitur, hanc comitatur compositio, qua notiones multæ & variæ componuntur in unum: quarum aliæ affirmantur aliæ negantur, hanc comitatur ὑπόληψις, hoc est, aestimatio, quæ planum iudicium promit de notionibus propositis, connectens coniungenda & separans pugnantia, atq; ideo diuisio à Physicis appellatur. Huc accedit postea ratiocinatio, quæ ex iudicatis notionibus alia atq; alia colligit, sed diuersimodè. Nam si ex euiden-

N A T U R A.

evidentibus fit collectio, demonstratio dicitur: Si vero ex probabilibus tantum, conclusio texitur probabilis, Proinde ratiocinationis huius effe-
ctus alias est scientia, alias opinio.
Sed haec accommodemus ad nostrum
propositum:

Notio itaque, quam primo loco posui, est actus mentis & animi, quo contemplamur virtutum decus: haec à simulacris virtutum elicita, universalis fit norma honestatis, atque haec notio virtutis, simplex dicitur apprehensio.

Secundo loco compositio notio-
num accedit eadem mentis facultate,
in hac compositione est veritas &
falsitas, Ut notio simplex est hone-
sti, iusti, expetendi, turpis, iniusti,
fugiendi &c. Sed compositio haec
nectens, enunciationes facit. Hone-
stum

4
9 10

D E L E G E

Iustum est expetendum : turpe est fugiendum : iustum est honestum : quod turpe in honestum est : iustum est in virtute : iniustum in vitio pondum.

*Tertio loco accedit aestimatio compositionis, qua mens de compo-
tis planum profert iudicium, hoc ut
verum affirmans, illud verò falsum
pronuncians, iustum expetendum di-
cētans, iniustum fugiendum, hoc
aiens bonum esse, illud inficians esse
malum, ut iusticia est bona, quod se-
cundum rectam rationem fit, non est
malum.*

*Verūm, si quæ mens ita componit & iudicavit sunt evidētia, adeo
ut ipsorum contraria appareant ma-
nifestè falsa, fiunt axiomata de-
monstrationum, quo cùm accesserit
quarto*

N A T V R A E.

quarto loco argumentatio, plurima
colliguntur.

Est autem argumentationis via
duplex. Una enim quae ex pluribus
hypothesibus uniuersale theorema col-
ligit, & vocatur Inductio. Altera
quae ex uniuersali pronunciato, plu-
res extruit hypotheses, & vocatur
Syllogismus. Exempli causa: In-
sticia expetenda est, similiter pru-
dentia, fortitudo, temperantia. Igi-
tur omnis virtus est expetenda. Ex
hac rursus: Si omnis virtus est ex-
petenda, certe amicicia, gratitudo,
veritas, mansuetudo, & reliquæ
particulares virtutes omnes sunt ex-
petendæ. Hic ratiocinationis effe-
ctus dicitur scientia, quam natura-
liter sequitur vel expeditio, vel con-
tentio. Nam, si honestum vel uti-
le vel iucundum fuerit quod conclu-
ditur,

DE LEGE

ditur, mox homo naturali fertur impetu, ut eo potiatur, si contraria, turpe, inutile, iniucundum ratione comprehensum fuerit, ut mens illud non amplectendum iudicat, ita ab eodem abhorret voluntas. Mirandum proinde opificium Dei est, qui ita hominem condiderit, ut in eo sint facultates, τρώσιμοι καὶ ὀρεκτικοί, hoc est, quibus res cognoscantur καὶ appetantur: quas intueri καὶ admirari decet, ut simus grati opifici, qui adeò adparuum mānū mirandis dotibus hunc μηδόνος μορφήν, id est, hominem, ornauit.

Quia autem harum facultatum obseruatio diligens, aperit nobis principiorum noticiam, de illis nonnulla adjiciam. In hunc itaque modum de his veteres scripsere Philosophi: Ammonius post Aristotelem quinq; cognitionis opifices facit, qui sunt:

vous

N A T V R A.

vōūs mens, διάνοια discursus, δόξα opinio, φαντασία, imaginatio, & αἰδήσεις sensus: hi quinque opifices & rerum inuentioni, & perceptioni seruiunt.

Quoniam autem de cognitione sensitiva superius satis dictum est, hic tantum agemus de cognitione intellectiva, cuius progressio est duplex.

A sensu, infimo cognitionis opifice, una: à mente, supremo cognitionis opifice, altera. Cum à sensu sit progressio sursum, colligitur uniuersale theorema, seu axioma, idque διάνοιας beneficio per Inductionem.

Axioma ita extructum, postea ut principium sumitur ad probandas hypotheses, quae in eo virtute continentur. Hinc generatur nunc scientia, nunc opinio. Hæc dum ratiocinatione concepta sunt, mente retinentur,

E ex

4
9 10

D E L E G E

ex quo facile intelligitur, quod sola
diabolica ratiocinetur, & sola mens quæ
conclusa fuerint, conseruet & reti-
neat, ut inde rursus promantur ubi
res postulauerit.

Cum à mente supremo cognitio-
nis opifice sit progressio, colliguntur
hyptheses, de quibus quæritur, idq;
per Syllogismum, Vnde etiam nunc
scientia, nunc opinio generatur. Sci-
entia quidem, ubi luxurianta (propo-
sitio & assumptio) sunt necessaria:
opinio verò, quando sunt tantum
probabilia. Hæc exemplis declaran-
da sunt:

Animaduersum est, singularum
rerum peculiares quasdam actiones
esse, quæ diuersæ naturæ rebus mini-
mè conueniunt: Ut hunc hominem
esse capacem disciplinæ, et discernen-
di honesta & turpia, facultate præ-
ditum,

N A T U R A.

ditum, hoc ipsum postea quæsumum
est sigillatim in multis, & quia non
occurrit vñquam in sanis hominibus
contrarium exemplum, hoc axioma
seu theorema concluserunt: Omnem
hominem capacem esse disciplinæ, &
discernendi honesta & turpia facul-
tate præditum. Hæc progressio in-
cipit à sensu, & per inductionem col-
ligit vniuersale pronunciatum: quod
mens arripiens, tanquam fidelis cu-
stos, recondit & seruat: vt eo si
quando opus fuerit vtatur, hac via
vsi sunt primi Philosophi in omnibus
artibus. Nam ea quæ nos per disci-
plinam accepimus, illi inuentione
propria perceperunt: duæ enim sunt
viæ, quibus in rerum cognitionem
perducimur: μαθησις νοητη ευρητικ. / invenitio.

Porrò, si hoc axioma tanquam
firmum principium arripis et ita col-

E 2 ligis:

4
9 10

DE LEGE

ligis: Omnis homo est capax disciplinæ, & eligendi facultate præeditus. Igitur Galli, Germani, Dani, Hispani &c. capaces sunt disciplinæ & eligendi facultate pollut, Progressio est à mente, & concludit quæ sunt propiora sensibus.

Atque ita apparet duplum esse cognitionem intellectuam, quarum una à sensibus incipit & desinit in mentem: Altera contrà à mente sumit exordium & finit vel in sensibus, vel in ijs, quæ sunt sensibus proxima.

Ab hac Peripateticorum doctrina, non abhorrent quæ prius tradidit Plato, & postea Platonici, quorum sententiæ summam hoc ascribam: nam, non solum Aristotelis sententiam illustrat, verum etiam haud dubiè grata futura est bonis ingenij,

N A T V R A E.

genijs, & amantibus naturæ vim.
Hæc enim nos deducit rectâ in opificis admirationem.

Faciunt itaq; Platonici quatuor cognitionis facultates, quas homines sani perpetuò secum circumferunt, harum prima est, (si ab infima numerare placet) αὐθκσις, huic proxima est δόξα, hanc excedit διάνοια, suprema omnium est νόησις, seu νοῦς, hunc Plotinus regis, αὐθκσιη serui vi-ces obtinere dicit.

Timæus Platonicus harum facultatum duas συζυγιας facit, in priori copulat νόησιη ηχὴ λόγορ seu διάνοια: sed τῇ νοήσει principem tribuit locum, cui adiungit λόγορ ἐπωδός εἰλάτηνά θνατοῦ, ut Procli verbis utar: in posteriori collocat τῷ δόξαι, Καὶ τῷ αὐθκσιη, hic priorem quidem locum occupat δόξα, tanquam rationalis sensus, po-

E 3 sterio-

4
9 10

DE LEGE

steriorem verò αὐθησις ἄλογος : in
priori iugo ratio cum mente τὰ νοητὰ
cernit, at ratio per se medias contem-
platur rationes: in posteriori iugo δόξα
cum sensu videt τὰ γνητὰ, per se verò
quae sunt in ea species omnes conside-
rat, αὐθησις particularis, τὸ ἄλογος τὰ
αὐθητὰ, hoc est, sensilia percipit, ista
autem sensilia dicuntur πάθη, propte-
reia quod τὰ αὐθητήρια afficiant. Qua-
re ut νοῦς quidem dicitur οὐλικῶς, λόγος
verò καθολικῶς, φαντασία μορφωτικῶς:
ita αὐθησις dicitur παθητικῶς, sensibus
subiecta percipere. Solus autem Deus
dicitur οὐρανώς res cernere, ut qui
simplici intuitu res intueatur omnes,
cū presentes tūm absentes, præte-
ritas et futuras. Sed de singulis si-
gillatim dicamus.

Sensus sensorio suo τὰ πάθη re-
rum percipit: quod fit sanè hoc mo-
do: pro-

N A T U R A E.

do: prolato in medium pomo, visu percipies quod rubrum sit aut flavidum, idque ex ea affectione (id enim πάθος significat.) quae in αὐθιτήριον visus, quod est oculus, incurrit: Olfactu percipies, quod bene vel male redoleat, idq; similiter ex affectione quae in nares incurrit: gustu preterea dulcedinem: tactu planitatem capies. Quae autem ad istum modum singulis percipiuntur sensibus, αὐθιται dicuntur, & sunt subiectorum quedam accidentia, eadem respectu sensiorum, quae illis afficiuntur, πάθα dicuntur. Sed quænam ea facultas est, quod in medium allatum est, pronunciat esse pomum? an oculus? nequaquam. hic enim tantum color rem percipit: an auditus? angustus? an olfactus? nullus sane horum, nam quilibet in suo obiecto occupatur.

E 4 An

4
9 10

DE LEGE

An omnes sensus simul? nullo modo.
Non enim pertingunt ad rei substani-
tiam, sed tantum hærent in commu-
nibus quibusdam accidentibus. An
fortè sensus communis? nequaquam.
Sensus enim communis tantum actio-
nes particularium sensuum discernit.
Efficitur ergo hinc, quod sensus nec
dūσιαρ nec αὐτιαρ, hoc est, nec τὸ οὖτι nec
τὸ διότι rerum percipiat. Habemus
quousque progredi possit sensus in
rerum cognitione, et ubi subsistat suo
officio functus.

Δόξα, opinio seu τὸ δοξασμὸν, hoc
est, facultas aestimandi res, rationi-
bus sumtis ex ijs quæ in sensus incur-
runt, τὰς ἀνθρώπου συνέιας, hoc est,
τὸ οὖτι rerum percipit. Hæc ergo po-
num pronunciat, quod in in medium
est prolatum, quod τὸ δοξασμὸν à Pla-
tonicis dicitur, atque ita πᾶν τὸ γνωτόν
opinio-

N A T V R A.

opinione & sensu est perceptibile,
quorum hic τὰ πάθη tantum percipit,
illa τὰς οὐσίας speculatur, neque hæc
facultas ulterius ascendit, nam ad
causas rerum non pertingit.

Διάνοια ulterius ascendit, nam
& οὐσίας & causas scrutatur, hoc
est, non solum τὸ θέτι, verum etiam τὸ
διότι considerat, et τὰς ἀπόντων φύνοιας
excipit, unde postea mirabilem hypo-
theseon copiam extruit, atque ideo
Platonici dicunt λόγοι coniunctam
τὴν μεταβαλλόντην res rerumque na-
turas rimari. hic sursum spectat, de-
orsum despicit: ad latera respicit, at-
que ita mirabilem rationum vim col-
ligit, ut veritatem deprehendat. re-
ctè igitur definitur, ἡ διάνοια αὐτῆς πρός
ἕαυτην τυχής διάλογος ἐνθεωρήσει γίγνο-
μενος.

E 5 Νόησις

4
9 10

D E L E G E

Nóxoris supra in homine cognitionis est effectrix, quæ ametabatwes rerum notiones apud se tenet, sed ὄλικῶς, ut supra dictum est. Nam, quia vōūs τὸ ἐαυτοῦ νοκτὸν habet, propterea dicitur totum complecti, hoc est, ὄλικῶς res & rerum σύνοιας percipere.

His facultatibus quibus Deus ornauit humanam naturam accedit oratio, quæ & ipsa λόγος græcè dicitur, propterea quod rationis quasi riuulus quidam est, atq; ideo Platonici orationem definiunt: τὸ τῆς διανοίας ἔνμα διὰ τοσόματος ἵὸν μετὰ φθόγου ή φωνῆς, ab alio quodam dicitur τῷ νοήματος ἄγγελος.

Porrò circa voces seu sonos tria spectantur. Primum nomina, quæ sunt τῶν νοημάτων principaliter, minus autem principaliter etiam rerum subie-

sub
ēta
sun
nes
cil
ta,
nōma
omni
figura
dem,
ribus
tur in
τὰ νε
nobis
per
nem,
D A
elegan
matic
dia
tet,

N A T U R Æ.

subiectarum symbola. Deinde s̄e-
tantur in vocibus τὰ νοήματα, quae
sunt rerum subiectarum similitudi-
nes quædam & effigies, seu ut Græ-
ci loquuntur, ὅμοιώματα οἰκτυῶμα-
τα, ex quo fit, quod apud omnes τὰ
νοήματα sint eadem. Eadem est enim
omnibus à subiectis rebus impressa
figuratio, at nomina rerum non ea-
dem, quia Dialecti in alijs natio-
nibus aliæ sunt. Tertio spectan-
tur in vocibus res subiectæ, hoc est,
τὰ νοηκείμνα πράγματα, ex quibus in-
nobis τὰ νοήματα informantur, idque
per abstractionem & comparatio-
nem, quemadmodum doctissimus
DANIEL BARBARVS
eleganter docet. Huc ergo Gram-
maticorum & Dialecticorum stu-
dia & contemplationes referre opor-
tet.

Dixi

4
9 10

D E L E G E

Dixi hactenus ex Aristotelis,
Ammonij, Platonis, Procli & alio-
rum Platonicorum sententia, qui-
nam sunt & quales opifices cognitio-
nis, per quos natura tam admirabilia
edit opera: nunc pauca quae eodem
pertinebunt ex Reuclini schola ad-
ducam, spero enim et illa non ingrata
futura Philosophiae & pietatis stu-
diosis.

Reuclinus praeceptor Melantho-
nis, scalae cognitionis decem gradus
facit, per hos dicit homines ad cogni-
tionem omnium, quae sunt ferè, aut
sensu, aut scientia, aut fide, ab imo
ad summum ascendere posse. Gra-
duis autem hi sunt: obiectum, dia-
phanon, sensus exterior, sensus in-
terior, phantasia, iudicium inferius,
iudicium superius, ratio, intellectus,
& mens ipsa, à cuius lumine recepto
inferio-

N A T V R A E.

inferiores virtutes dirigantur et gubernentur.

Deinde in ascensu horum graduum tres ordinantur regiones, infima, media, & suprema. Et in singulis regionibus unus abstractionis est status.

In prima ergo regione sunt hi tres gradus: obiectum, diaphanum, sensus. ~~excessus~~ atque hic primus abstractio-
nis status est. Verbi gratia. Luce-
lentissimum procul ignem exarde-
scere video, intenditur forma eius
per illustre medium usq; ad oculum
corporeum: hic primò statur, ubi ob-
iectum diaphanum & sensus inueniuntur.

In secunda regione sunt hi tres gradus: sensus interior, phantasia, iudicium: & secundò statur: sensus interior accipit à sensu visu formam
ignis

4
9 10

D E L E G E

ignis oblati, sequitur imaginatio, &
iudicium inferius: quo non secūs atq;
bruta de igne iudicamus.

In tertia regione est iudicium hu-
manum, ratio & intellectus, & ter-
tiò statut: iudicio humano ovo iap ignis
percipimus, ratione causas peruesti-
gamus, & intellectu complectimur
ista omnia: Horum omnium domi-
na mens, recepto lumine superiori,
luminis intellectum illustrat & per-
ficit, Nam quod oculus est in cor-
pore, id mens est in anima.

Nomina horum trium statuum
sunt, sensus, iudicium, intellectus.
In primo cessat corpus & incipit a-
nima, unde nominatur animal. In se-
cundo cessat animal & incipit ratio,
unde nominatur homo. In tertio ces-
sat intellectua potentia, & incipit
mens, quæ sola de foris aduenit, atque
ideo

N A T V R A E.

ideo diuina cognominatur, & veluti
quidam Deus est.

Hæc pulcrè & verè dicuntur,
& mirum in modum nobis opificis
sapientiam commendant.

Cæterum quia dictum est, quibus
naturæ dotibus prædictus homo, ad
cognitionem rerum quasi manu duca-
tur, iam quædam adiiciemus de parti-
bus της ἐνμαθείας, hoc est, docilitatis.
Sunt itaque tres docilitatis partes,
acumen, memoria, solertia.

Acumen, ὀξύτης, est intelligentiae
celeritas, ad ea, quæ vel traduntur
nobis ab alijs, vel quæ legimus ipsis,
percipienda. Hoc acumen in alijs
maiis, in alijs minus est, in quibus
autem nullum est, prorsus sunt ad
discendum inepti, trunci potius quam
homines censendi.

Memoria, quæ dicitur à Plato-

nitis

D E L E G E

nicis τῆς οὐδήσεως σωτηρία, est conser-
uatrix & custos fidelis eorum, quae
percepisti, vel à magistro vel ex le-
ctione. Qui hac destituitur, etiam si
acumine Valeat, operam ludit, hinc
est quod μνημοσών dea dicitur, &
Musarū mater appellatur apud Pla-
tonem.

Solertia, ἀγχίστοια, est facultas
quædam ex ijs quæ didicimus & per-
cepimus, ea quæ nec didicimus nec
percepimus, celeriter inuestigandi:
ijs qui hac Valent, modò cætera non
defuerint, ad arcem Palladis, & eru-
ditionis culmen facilis est aditus.
Hæ tres docilitatis partes ut igna-
tia & otio torpescunt: ita dili-
gentia & labore excitantur & cre-
scunt.

Hactenus de cognitione intelle-
ctuua, iam de appetitu qui cognitio-
nem

N A T U R Æ.

nem intellectuam comitatur, nonni-
bil adijciam.

Hic appetitus rationis est, &
vocatur voluntas. Nam non sine de-
liberatione, ut appetitus animalis,
impellitur ad agendum, Sed delibera-
tione eligit hoc vel illud. Habet pro-
inde voluntas eligendi vim & consi-
lii facultatem, quæ facultas Græcis
ideo dicitur προάρετις, quia pluribus
propositis, rationis iudicio adhibi-
to, alia præ alijs eligit: quam electio-
nem sequitur conatus, ut re electa
uti possimus.

Aly subtilius gradus numerant,
per quos venitur ad rei expetitæ
vsum.

Primo enim loco ponunt βόλων,
id est, voluntatem finis, hoc est, eius
rei quam volumus.

F Deinde,

4
9 10

D E L E G E

Deinde, subiiciunt γέτησιν οὐκέτι,
hoc est, inquisitionem & considera-
tionem.

Tertio loco, si id quod expetimus
obtineri potest, Βουλὴ, id est, consi-
lium, adhibetur, consultamus enim an
rem aggredi iuuet, nécne.

Quarto, si id quod affectamus &
amamus iudicio nostro approbatum
fuerit, γνώμη, hoc est, sententia ac-
cedit.

Huic quinto loco adiungitur,
προαιρεσίς, hoc est, delectus.

Hanc sexto loco δόμῳ sequitur,
hoc est, prosequutio, qua ad agendum
mouemur.

Postremo loco est χρήσις usus, at-
que ita quiescimus, aut potius in usu
rei acquiescimus.

Hæc sunt dicta de cognitione in-
tellectiva & appetitu rationis, quæ
illam

illam
princi-
cemos
natur
piori
& qui
est, hic
dum: V
& hypot
mores ha

Vis
confiden
fection

Vi
nit rel
illa in
tione: i
prudent

Virtutis
Pro
sunt, ex

N A T U R A E.

illam natura comitatur. Nunc de principijs cognitionis, & actionis dicemus. Nam supra diximus, legem naturae esse noticiam certam principiorum contemplationis & actionis: & quia de modo satis supra dictum est, hic tantum de materia est agendum: ut inueniri possint axiomata & hypotheses legis naturae, quibus mores hominum regi oportet.

Vis contemplans seu τὸ περιεργόν, considerat rerum habitudinem & affectionem.

Vis actionis seu τὸ πράκτον, definit rebus agendis rectam rationem, illa in ipsa mente residet, hæc in ratione: illa finem habet scientiam, hæc prudentiam moderatricem actionum virtutis.

Proinde principia cōtemplationis sunt, ex quibus scientia rerum manat.

F 2 Prin-

DE LEGE

Principia actionis, quæ παράκλησις
vocantur, sunt ex quibus ratio mo-
rum, & actionum secundum virtu-
tem petitur. Principia appellantur
duabus de causis, quarum una est,
quod non pendeant ex priori aliqua
demonstrazione: altera quod omnes
hypotheses legum honestarum quibus
mores gubernari par est, ex ipsis de-
sumantur.

Principia Contemplationis in-
complexa, sunt notiones simplices: ut
vnum, verum, aliquid, bonum, ens,
non ens, affirmatio, negatio, causa,
effectus. Complexa principia sunt no-
tiones compositæ: ut esse aliquid, ali-
quid non esse, hoc esse, aliud esse. Huc
axiomata plurima pertinent, qualia
sunt hæc: Totum quodlibet est maius
qualibet sua parte: nihil fit sine cau-
sa: natura nihil facit frustra.

Prin-

Pi
etica,
simplici-
plices,
utile,
lumi, tu-
tae, ut in-
sunt fugi-
pia vita-
tum est
di multa
corū pr
Ca
ad fine
tionem
nā, bre
fidem hi
tameysi
one con
Ce
rum)

N A T V R A.

Principia actionis, hoc est, Praetica, sunt etiam duplia, videlicet, simplices notiones et compositæ. Simplices, ut bonum, honestum, iustum, utile, expetendum, fugiendum, malum, turpe seu dishonestum. Compositæ, ut iusta sunt expetenda, iniusta sunt fugienda, honesta amanda, tria virtuta, virtus est laudabilis, virtutum est vituperandum, & huiusmodi multæ, quæ Syllogismorum practicorum prima luxuriant et materia sunt.

Cæterum priusquam accedamus ad finem hominis, ad cuius conservationem referenda est tota hæc doctrina, breuiter ostendam, cur necessè sit fidem his primis principijs adhiberi, tametsi superiore aliqua demonstratiōne concludi non possunt.

Certitudo itaq; immota principiorum hoc modo cernitur :

F 3 Pri-

4
9 10

D E L E G E

Primum, principiorum noticia
est lumen diuinitus impressum men-
tibus hominum. Ut enim omnes ho-
mines non cæci, vident hunc solem, et
dum ipsum vident, necessariò vident.
(Non enim opinione errant, sed re-
uera solem aspiciunt & cernunt) ita
omnes homines sani, naturæ lumine,
quod Deus in natura hominum ac-
cedit, vident honestum expetendum
esse, in honestum fugiendum, quod
qui negat, cum ratione insanire cen-
sendus est, & stultior Anaxagora,
qui niuem nigrum esse contendit, con-
tra omnium hominum Uniuersalem
& consentientem experientiam.

Deinde principiorum certitudo
ostenditur ex contradictorium colla-
tione. Omnes sani intelligunt fieri
non posse, ut duæ cōtradicentes enun-
ciationes simul sint vel veræ vel fal-
sa.

N A T V R A E.

sæ. Nam si vna vera est, altera ne-
cessariò falsa est, et contrà: vt contra-
dicentes sunt: honesta sunt expeten-
da: honesta sunt non expetenda, qui
adeò stultus est, vt dubitet de priori
enunciatione, quæ est, honesta sunt
expetenda, sumat eius contradicatio-
nem, scilicet, honesta sunt non expe-
tenda. Hic nemo non, nisi prorsus
inops mentis, inficiabitur vt falsam
hanc posteriorem. Vnde sequitur ex
lege contradictionis priorem veram
esse & immotam. Nam si falsa est
hæc: honestum non est expetendum,
vera erit eius contradicens, quæ est,
honesta sunt expetenda.

Huc accedit effectuum contra-
riorum collatio. Extra omnem con-
trouersiam positum est, ea quæ con-
seruant naturam, naturam requirere,
& ea quæ naturæ inimica sunt, ean-

F 4 dem

DE LEGE

dem auersari. Quid enim sui destru-
ctionem appetit? Quid non potius in
hoc incumbit totis viribus, ut se con-
seruet? Proinde cum quæ honesta
sunt & iusta, naturam conseruant &
contraria destruunt: Sequitur honesta
& iusta secundum naturam esse,
inhonesta verò & iniusta contra na-
turam. Quare ut illa natura duce,
sunt expetenda: Ita hæc eadem mon-
strante, sunt repudianda. Hæc tri-
plex ratio certitudinem principiorum
practicorum immotam esse conuincit.

Cæterum, quia hæc omnia rectius
intelliguuntur, monstrato fine homi-
nis, ad quem omnes actiones hominis
referendas esse manifestum est, pau-
ca de fine hominis adijciam, & axio-
ma ex lege naturæ proponam, ex qui-
bus omnes aliæ hypotheses veræ de
moribus extruuntur.

Est

NATVRAE.

Est autem finis cuiusque rei triplex, unus spectatur ex statu rei cuiusque perfectissimo: Alter ex proprijs rei cuiusq; actionibus intelligitur: Tertius qui & finis bonorum existit, ex ordine rerum sumitur.

Verum hæc definitionibus & exemplis illustranda sunt. Primus finis, qui non egreditur extra rem: sed manet in re, est status vniuersi- quisque rei in suo genere perfectissi- mius, hoc pacto, finis ignis est, esse maximè calidum & siccum, & aquæ esse maximè humidam & frigidam, hominis ut sit mens sana in corpore sano. Breuiter hoc modo: finis cuiuslibet rei est perfectissima illa absolu- tissimâ que habere, quæ illi tribuit in suo genere rerum natura, seu potius Deus naturæ opifex, ad quæ & ac- quirenda & conseruanda, bona, quæ

F 5 Græci

ES

4
9 10

D E L E G E

Græci συμφέροντα vocant, Deus in natura ordinavit: ut cibus, potus & medicina, incolumenti corporis humani seruant, recta ratio animæ confert, ut ipsa sit sana in corpore sano.

Porrò hæc paulò altius expendamus. Ad utriusque itaque, hoc est, corporis & animæ, atque adeò totius hominis incolumentem, Primus gradus est, ut corpus animæ imperio se subijciat. Natura enim ita ordinatum est, ut perfectiora imperfectioribus, meliora deterioribus, digniora indignioribus, imperent. Cùm autem contrà fit, naturæ ordo pervertitur, & magnæ sequuntur confusiones naturam destruentes. Iam autem animum perfectiorem & meliorem & digniorem corpore esse, ex eo manifestum est, quod illa λογική, hoc ἔλογον:

illa

N A T V R A.

illa immortalis, hoc caducum : illa
spiritualis & simplex, hoc ex varijs
corporibus, ysfq; corruptilibus, com-
pactum sit. Quare dubium esse non
potest, quin secundum naturam sit, ut
anima imperet & corpus pareat. At-
que ita profectò res se habet in homi-
ne, ut in republica, in qua cùm mali
melioribus imperant, metuendum est,
ne idem fiat, quod naui, amoio perito
nauarcha, & in eius locum substitu-
to rei nauticæ ignaro, accidere solet.
Quid enim quæso h̄c aliud fieri po-
test, quam vt orta tempestate, &
nauis submergatur, & pereant quæ
in naui sunt, atque hoc est, quod gra-
uissime admonet Theognis his ver-
sibus :

Φορτηγοὶ δὲ ἀρχουστὸν αὐθερες οὐ λαγανῶν κα-
(δύπορει,
Δεμάνω μη πως ναῦν κατὰ κῦμα πίῃ.

Hoc

Nota .

4
9 10

D E L E G E

Hoc est, Cùm baiuli bonis imperant,
metuendum est, ne nauem fluctus
absorbeat. Ut igitur status hominis
absolutus sit, omnium primum requi-
ritur, vt se animæ imperio corpus
subjiciat.

Secundus gradus, ad conseruan-
dum statum hominis necessarius est,
vt facultates animæ sua tueantur of-
ficia, & nihil contra naturæ ordinem
faciant.

Sunt autem tres facultates hu-
spectantes: quarum nec similis est
dignitas, nec æqualis in agendo au-
toritas. Facultates autem hæ sunt:
λόγος, θυμός, ἐπιθυμία, hoc est, ra-
tio, vis irascibilis, & concupiscentia:
quarum ut singulæ sunt menti vici-
niores aut à mente remotiores: ita
earum æstimatur dignitas & indi-
gnitas.

λόγος

xi
co
pe
tu
ma
cu
rio,
mag
Est
cont
rum
pe
na
du
Na
obt
ret
se

N A L V Y X.

λόγος proinde, qui est menti proximus, τῇ εἰδουμίᾳ, quae est proxima corpori, & remotissima à mente, imperare debet. Hic ordo si turbatur, hominis status concutitur, & metuenda est hominis euersio. Nam cum εἰδουμίᾳ, excusso rationis imperio, imperat, fieri non potest, quin magnum aliquod malum sequatur. Est enim imperium concupiscentiae contra naturam, ut fœminæ in virum.

Deinde δυνάσθεται, si vel rationi imperat, vel concupiscentiae subicitur, naturæ leges violantur. Nam ut δυνάσθεται infra λόγον dignitatis gradu, ita est supra concupiscentiam. Natura ergo monet, ut δυνάσθεται rationi obtemperet, & concupiscentiae imperet, sed ex rationis præscripto. Hinc sequitur, quod solus λόγος imperare, sola

λόγος

DE LEGE

sola concupiscentia parere, solus θυμὸς
nunc parere, nunc imperare debeat.
Ut enim rationi parere, ita concupi-
scentiae imperare συμὸν oportet. Hoc
paulò clarius explicemus, ut impe-
randi & parendi modus intelligatur.

Δόγμα facultatem imperandi, seu
ut Grecri loquuntur, ἀρετὴν ἀρχικὴν
habet, quæ vocatur φρόνησις, id est,
prudentia, hac ratio ipsa & sibi &
alijs, nempe συμῷ & concupiscentiae,
præfinit actionum modos: & hac de
causa φρόνησις Platoni dicitur ἡγεμὼν
τοι ὄρθως πράττει.

Επιθυμία, Concupiscentia, Virtu-
tem habet, iuxta quam rationi pa-
rere debet, & hæc vocatur σωφροσύνη,
Temperantia, ad cuius præscriptum
moderatur suas appetitiones, conuer-
sa ad rationem cui in moderando ob-
temperat: Temperantia enim in om-
nibus

N A T V R A.

nibus affectionibus corporis & ani-
mi modum seruat, ne quid vel volu-
ptate, vel dolore, vel alia perturba-
tione victi faciamus contra rectam
rationem.

Restat θυμὸς medius inter λόγον
& ἐπιθυμίαν, hic dum ad concupiscentiam
respicit, imperandi facultatem
habet, quae ἀνδρεία, hoc est, fortitudo
nominatur. Hac reprimit concu-
piscentiam ad imperatoris sui impe-
riū: hac etiam seipsum conseruat,
ne à se stesso vulneretur. At si rationem
respicit θυμὸς, obtemperandi faculta-
tem habet, quae etiam σωφροσύνη dici-
tur, hac à ratione instructus θυμὸς mo-
deratur suas actiones, cum autem
θυμὸς consilia rationis spernit, fit quod
ait Medea apud Euripidem:

Θυμὸς δὲ κρείσων τῷ ἔμῷ βελτιώτων,
ὅπως μεγίσων αὖτις κακῷ βροτοῖς.

Porro

4
9 10

DE L E G E

Porrò cùm l. & tres facultates animæ, iuxta naturæ ordinem agant, ut dictum est, iusticia emergit, virtus quæ veluti concentus quidam est suauissimus facultatum animæ in lumine.

Ex his patet, in quibus rebus status hominis absolutissimus positus est, videlicet ut anima imperet, & corpus animæ imperio suscit, & deinde ut animæ facultates suum quæc tueantur ordinem, ut ita sit anima sana in corpore sano.

Verum quoniam homo est veluti parua quædam respublica, fit ut virtutes illæ animæ, quibus incolunitas status hominis conseruatur, ad societatem hominum & imperia transferantur. Istis enim quatuor, prudenteria, temperantia, fortitudine & iusticia, conseruantur societates hominum,

NATV RÆ.

minum, hoc est, Oeconomiæ & politiæ, de qua repaulò post plura dicenda sunt.

Secundus finis rei cuiuslibet, est quem ex proprijs actionibus, quæ oriuntur ex proprijs facultatibus cuiusq[ue] rei, spectandum dixi. Hic variat pro facultatum conditione, quas Deus rebus in natura contulit, ita ut pro facultatum ratione actionum gradus aestimentur. Hic autem finis, qui in actione cuiusque rei est positus, hoc pacto colligitur: Natura nihil temerè aut frustrà facit, sed ad certum finem singula refert, (hoc axioma inductione collegerunt Physici, quod morales Philosophi à Physicis arripientes, inde Philosophiam de moribus extruunt). Proinde facultates peculiares cuiusq[ue] rei, destinantur peculiaribus actionibus, & proprijs

G prijs

4
9 10

DE LEGE

pris eius rei, id quod videre est in singulis rerum naturis. Nam ut communes rerum facultates destinantur communibus actionibus, pertinentibus ad communem naturae conservationem: ita propriæ rerum facultates destinantur proprijs actionibus, quæ proprios rerum fines spectant: ex quo efficitur, cum sint peculiares facultates in homine, quæ non sunt in alijs naturis, requiri peculiares actiones ab homine, quæ sunt eius finis.

Sunt autem in homine, ut supra aliquoties admonuimus, facultates seu διάλυμεις, γνωσιῶν, προαρέων, ηγετῶν, πρακτῶν, quæ non sunt in alijs naturis: Proinde actiones harum facultatum sunt finis hominis, si modò eum finem spectes, qui in actionibus est positus, de quo nunc agimus. Iam γνω-

SIRK

N A T V R Æ.

sicut facultas veritatis inquisitioni : προαιρετικὴ boni electioni : & πρᾶγμα τῆς Virtutum actioni destinatur, Hinc talis conficitur demonstratio.

Actiones propriæ hominis, sunt finis hominis. Inquisitio veri, electio boni & virtutis actio, sunt propriæ actiones hominis :

Igitur hæ actiones sunt finis hominis .

Verum quia inter has actiones supremum gradum occupat virtutis actio, cui inquisitio veri & προαιρεσίς seruiunt, rectè collocarunt Philosophi finem hominis in actione virtutis .

Ex principio huius demonstrationis euertitur Epicureorum dogma de fine hominis, hoc modo :

Actiones propriæ hominis sunt finis hominis :

G 2 Volu-

4
9 10

D E L E G E

*Voluptatis actio non est propria
hominis actio. Est enim communis
homini cum bestijs.*

*Non igitur est voluptas finis ho-
minis. Proinde voluptatis modus is
adhibendus est, qui non naturam cor-
rumpit : sed qui legitime naturam
conseruat. Sed de voluptate suprà
dictum est, cum ageretur de appeti-
tione animali.*

*Tertius finis est, qui ex rerum
ordine spectatur, qua ratione omnia
inferiora referuntur ad superiora,
tanquam ad suos fines. Nam ita
Deus naturam condidit, ut deteriora
melioribus seruant; ex quo efficitur,
quod Deus sit ultimus omnium finis.
Is enim solus absq; omni dubio, sum-
mè bonus est. Quare ut illi iustissi-
mum in omnia imperium existit : ita
omnia ipsi seruire naturali iure de-
bent. Quæ*

N A T V R A E.

Quæ autem sunt in media rerum
serie sita, eius sunt conditionis, vt al-
terum incumbat alteri, prout est cu-
iusq; magis minisue consummata na-
tura. Cum itaque videmus in rebus
naturæ gradus multiplices, scire opor-
tet, quod quæ minima sunt, ad ea quæ
sunt illis proxima dignitatis gradu,
immediate referantur. Nunc autem
quæcunque fecit Deus (de visibili-
bus loquimur) aut habent esse solum,
vt Philosophi loquuntur, vt elemen-
ta, mineralia & lapides: aut habent
esse & viuere solum, vt gramina,
herbæ, plantæ & arbores: aut habent
esse, viuere & sentire tantum, vt
iumenta, pisces, volatilia, & omne
brutum: Aut habent hæc omnia si-
mul, & præterea intelligentiam, iu-
dicium & arbitrium, vt homo. In his
rerum gradibus prout consummatio-

G 3 natura,

D E L E G E

natura, & eminentior aliqua forma
specifica existit: ita ei res, quæ minus
sunt consummatæ, destinantur, & ad
eam suas facultates, actiones, adeoq;
se totas referre debent. Proinde ho-
mini res omnes inferiorum graduum
destinantur, eiisque vñibus seruire
debent. Iam quoniam Deus non so-
lùm est suprà infimos & medios gra-
dus, sed etiam suprà hominem, vt er-
go omnes inferiores gradus ad homi-
nem: ita homo ad Deum immediate
refertur, vt is certus constituatur fi-
nis hominis, & vltimus: cum rerum
ordinem spectamus. Hinc apparent
veram esse Stoicorum sententiam,
qui dicunt, omnia propter hominem
esse, & hominem propter Deum.
Huc & ille Nazianzeni versicu-
lus pertinet: ἀρχὴ ἀπάντων οὐ τέλος
ποίει δεόν.

Debent

N A T V R A E.

Debent itaque omnes actiones
hominis ad D E V M referri, ut ei
iusta reddatur obedientia, & honos
præstetur debitus. Huc nos inuitat
tota rerum natura: huc impellit na-
turalis sensus: huc omnium vel bar-
barissimorum exempla hortantur.
Nemo enim tam ferus est & ratio-
nis expers, quin statuat rerum opifici-
res creatas subiectas esse debere.
Nemo tam barbarus, quin intelligat
summam gratitudinem reddendam esse
optimè meritis. Hinc sequitur omni-
um actionum humanarum primum
locum obtainere agnitionem Dei, ac
agniti Dei celebrationem.

Huius rei demonstratio, vel
haec sola esse poterit, ex ipsa natu-
ra sumta.

Supremæ facultatis in homine
suprema actio, versans circa supre-

G 4 num

Debent

4
9 10

D E L E G E

mum & nobilissimum obiectum, propria est actio hominis.

Agnoscere D E V M & agnatum colere, est supremæ facultatis in homine suprema actio, versans circa supremum & nobilissimum obiectum: *Ergo,*

Agnoscere Deum & agnitum colere, propriissima actio hominis est. Quare homo meritò felix & beatus est, quando in hac actione occupatur: contrà miser & infelix cum ab hac est alienus.

Huc illud Platonis in quarto de legibus:

Απάντωρ καλλισορ, οὐκὶ ἀληθέσατε
οἵμαι λόγωρ, ὃς τε μὲν ἀγαθῷ θύει, οὐκὶ^{τε}
προσομιλέηρ δὲ τοῖς θεοῖς, Καὶ εὐχαῖς, καὶ ἐνα-
θέμασι, οὐκὶ συμπάσῃ θρησπείᾳ θεῶρ, καλ-
λισορ γαρ οὐκὶ ἄρισορ, οὐκὶ ἀνυσιμώτατορ
πρὸς τὴν διαμονὰ βιορ, hoc est, Omnium
pulcerrimam & verissimam arbitror
ord=

N A T V R Æ.

orationem esse, ut boni Dijs sacri-
ficient & adhærent ipsis, & votis,
& donarijs, et vniuersa Deorum re-
ligione. Nam hoc pulcerrimum, &
optimum & commodissimum ad bea-
tam vitam. Hæc Plato.

Ad præsentis demonstrationis
conclusionem, homo natura duce, eti-
am in hac corrupta natura deducitur,
ex qua cum ad praxim descendere cœ-
perit, mox ut cæcus palpitat, & pro-
prijs ratiocinationibus fallitur, adeò
ut & à vero Deo aberret ad idola,
& in locum veri cultus Dei prodi-
giosas superstitiones substituat: quē-
admodum & Paulus ad Romanos
scribens testatur. Hinc fit, quod ta-
metsi præclaras γνώμας Philosophi
(quarum poste à nonnullas referam)
de Deo tradiderunt: non tamen re-
cta ad Deum & eius cultum perue-

G 5 nerint,

D E L E G E

nerint, Quare Deo agendæ sunt gratiæ, qui facem verbi sui accedit, quanos in salutarem sui noticiam deducit, ac veram colendi se rationem demonstrat.

Hactenus ducem naturam sequunti proprias actiones hominis in genere inquisiuimus, & fundamenta iecimus firma & immota, ex quibus reliqua dependent. Verum quia actiones hominis variant pro vitæ generibus, sunt nobis genera vitæ distinguenda, & singulis suis proprius finis ex illis tribus compositus, accommodandus est: qua sane contemplatione nulla erit iucundior, nulla suauior, nulla in vita communi utilior, nulla deniq; dignior aut amplior.

Vitæ itaque genus in uniuersum duplex est, quemadmodum ex superioribus intelligi potest, & Aristoteles

les in
& p
temp
occup
in qua
situm e
Multo e
ma omni
Et alius
human
dulciss
plinae
præter
artes a
ad De
dicit :
famam
uendun
rebus
tilib

N A T V R A.
les in Ethicis testatur, Theoreticum
& practicum.

Theoreticum Vitæ genus in contemplatione & in inquisitione veri occupatur. Hinc scientiæ & artes, in quibus maximum Vitæ præsidium situm est. Huc illud Hyparchi: Multò est omnium rerum preciosissima omnibus ad viuendum ars. Nam ut alius Poëta ait: Non est ullum humani infortunij solamen in vita dulcior, quam ars, dum enim disciplinæ animus vacat suæ, infortunia præter nauigat nescius. Quod autem artes debeat nos quasi manu ducere ad Deum ipsum, testatur Plato, qui dicit: artes dulcissimam Deorum famam continere. Verum hic cauendum, ne curiosis & inutilibus rebus simus addicti, magis quam utilibus Vitæ præsidijs. De Theoretico

4
9 10

DE LEGE
tico Vitæ genere hæc admonuisse sa-
tis sit.

Practicum Vitæ genus, actiones
spectat, & in ijs occupatur propter fi-
nem aliquem in Vita Utilem.

Est autem hoc Vitæ genus tri-
plex: Oeconomicum, politicum et spi-
rituale. Hoc uniuersum genus, quod
practicum appellamus, habet finem,
qui est conseruatio ipsius per propri-
as actiones, Deum, ut ultimum sco-
pum, respicientes. Nam in omni
Vitæ genere ita ordinandæ sunt a-
ctiones, ne ab ipso bonorum fine seu
à fine finium aberrent.

Vitæ proinde Oeconomicæ finis
est conseruatio familiæ, & domus,
per actiones Oeconomicas, Deum ut
finem bonorum respicientes.

Et quoniam eadem est conser-
uandi totius ratio, quæ est partis, de-
bet in

N A T V R Æ.

bet in hoc vitæ genere λόγῳ præesse, & sua prudentia domum administrare: Debet εὐθυμία modestia & temperantia quadam subesse rationi, ne quid affectus contra rectam rationem tentent. Debet δυνάσθε rationi, ut παρασάτης adesse & affectus reprimere (si quando opus fuerit) sua fortitudine. His omnibus accedit iusticia temperatrix, quæ facit, ut maritus & uxor, dominis & seruus, paterfamilias & materfamilias, coniuges & familiæ sibi officia debita reddant, ut ita domus dulcissima harmonia composita conseruetur in columis.

Verum ut conseruandæ domus ratio melius intelligatur, proponamus nobis hanc demonstrationem, quæ super traditis fundamentis nititur.

Quicquid conseruat statum Oeconomicum

D E L E G E

nomicum incolumen per se, præcipi-
tur lege naturæ:

Coniuges mutuo amore se com-
plecti, gignere, natos educare, tueri,
instituere honestis moribus, regere
disciplina, prospicere necessarijs: &
rursus natos reuereri parentes, eis o-
bedire & gratos esse, & similia ana-
loga officia, conseruant statum Oeco-
nomicum:

Igitur hæc lege naturæ præcipi-
untur.

Maior principium immotum est.
Minor ex contrarijs & consequenti-
bus ostenditur. Nam, ut ubi hæc of-
ficia violantur, corruunt familie,
quemadmodum multa tristia exem-
pla docent: Ita his officijs videmus
constare domos, florere & incolumes
conseruari, præsertim, quando hæc
Oeconomica officia ad Deum refe-
runtur

N A T V R A E.

runtur ut finem ultimum, quemadmodum superius dictum est.

Ex hac demonstratione fluunt Oeconomica præcepta, quæ plurima apud Xenophontem, Aristotelem, Plutarchum, & alios insignes Philosophos extant. Huc multæ sententiæ Philosophorum pertinent, quæ omnes quarto & sexto præcepto continentur: nos autem pauca exempli causa recitabimus.

De mutuo officio coniugum ex Veteri Tragœdia hos versus adducit Clemens Alexandrinus.

Οὐ χεισθέ, οὐ τυρωνίε, οὐ πλάτου χλιδή,
Τοσδέτην εἰχει διαφόρους τὰς ἡδονάς,
Ως ἀνδρὸς ἐσθλός Κ γαναικός ἐντεῖον
Γνώμη δικαία, καὶ φρονοῦ ἔταιρικα.

Hæc est:

Tanta est nec auri, nec tanta tyrannidis
Voluptas, nullus splendor est iucundior,
Piorum amica coniugum concordia,
Qui mutuum fouent amorem fortiter.

Et

4

10

DE LEGE

Et Euripidis.

Οσιες δε τους πεινόντας εν βίωσένει,
δολοφόνοι γάρ οὐδεώντες φίλοι.

Hoc est:

Quisquis parentes in uita colit suos,
Hic carus est Dijs uiuus atq; mortuus.

Et Menander.

Βέλου γονεῖς προπαντὸς εν θυμαῖς ἔχειν,
ικανῶς βιώσκει γηροβοσκῶν τους γονεῖς.

Hoc est:

Honorem quisquis exhibet parentibus,
Abundē uiuet , carus & suis erit.

*Huius sententiae antithesis habet
Homerus, qui narrat quendam iuuenem occisum in bello Troiano, propterea quod parentibus τὰ θρεπτήρια, non persoluerit.*

Hactenus de Oeconomica vita dixi ex fontibus legis naturae. Vnde moralis Philosophus qui de Oeonomico statu præcipere instituit, principia & demonstrationes petere debet .

Vitæ

N A T V R A E.

Vitæ politicæ finis est politiarum
tranquillus & pacificus status per a-
ctiones politicas: quæ omnes eò re-
ferri debent, ut maneat iusta ordinis
politici harmonia, seruato inter ho-
mines iure analogo, & Deus in hu-
mana societate, tanquam finis ulti-
mus societatis humanae constituatur.
Cavendum itaq., ne ab hoc fine bono-
rum actiones politicæ aberrent. Ve-
rūm quoniam eadem ratio est totius
cōseruandæ, quæ est singularum par-
tium, quantum quidem ad genus a-
ctionum attinet: eadem virtutes h̄ic
requiruntur, quas in singulis homini-
bus & deinde in singulis familijs re-
quiri diximus. Requiruntur itaque
ad conseruationem politiarum pru-
dentia, temperantia, fortitudo & iu-
sticia: idq; hoc ordine, ut sola pruden-
tia imperet, reliquæ autem quæz suo

H loco

Vite

D E L E G E

loco & ordine obtemperent, ut Plato docet. In harum enim harmonia consistit, quod est in vita difficultum, videlicet: τὸ εὖ ἄρχεπ οὐκ τὸ εὖ ἄρχεδαι, Hoc est, Recte imperare & recte parere. Omnes ergo hæ virtutes requiruntur, cum in eo qui imperat, tūm in eo qui imperio paret. Qui imperat, opus habet fortitudine, qua ciues in officio contineat & noxia à ciuibus auertat: opus habet temperantia, ne affectibus prauis indulgens harmoniam societatis humæ dissoluat: Opus habet iusticia, qua contractus regat, honores & operas distribuat, præmia conferat, supplicia ordinet, seruata in singulis debita proportione, hoc est, in alijs Geometrica, ut in officijs & præmijs: in alijs Arithmeticæ, ut in contractibus.

His

E
natrio
minus
requi
mora
sticia,
adliben
trinj se
cam &
flare re
nunt.

Vt
ratio n
monsti
mentis
Qu
ticum,
autem n
sme or
rum, b
torum

N A T V R A.

His omnibus prudentiam moderatricem adhibere necesse est. Nec minus ad bene & legitimè parendum requiruntur virtutes supra commoratae, fortitudo, temperantia, iusticia, quibus moderatrix prudentia adhibenda est. Nam haec virtutes vtrix seruatæ τῷ ισότητα Geometram & Arithmeticam, sine quibus stare res publicæ nequeunt, conservant.

Vt autem conseruandæ politiæ ratio manifestius constet, hanc demonstrationem quæ nititur fundamentis superius traditis intueamur.

Quicquid conseruat statum politicum, lege naturæ præcipitur. Hic autem nequaquam conseruari potest, sine ordine superiorum & inferiorum, hoc est, magistratum & subditorum: Proinde magistratum &

H 2 subdi-

Hs

4
10
1

D E L E G E

subditorum ordo, lege naturæ commendatur. Nam si laceratio humanæ societatis est contra naturam: & qui hanc efficit, $\alpha\omega\chi\alpha$ contra naturam erit. Natura igitur requirit superiorum & inferiorum ordinem.

Præterea, cum non possit status politicus incolinis esse, nisi iuste cum socijs, fortiter contra hostes, modestè & prudenter cum omnibus agatur: sequitur legem naturæ in politica societate istas quatuor virtutes requirere, quibus multæ aliæ, ut species, subiiciuntur, quæ ad politiarum incolumentem requiruntur: de quibus Cicero elegantur & sapienter, naturam ducem sequutus, in libris de officijs scripsit: & nos postea earum catalogum quandam recitabimus, additis breuibus definitionibus & doctorum hominum sententijs.

Huc

N A T V R Æ.

Huc sententiæ plurimæ pertinent,
Sed nos paucas quasdam exempli
causa ascribemus. Apud Homerum
extant dulcissimæ appellations, qui-
bus magistratum & subditorum of-
ficia veluti pinguntur, quæ singulæ
locum sententiarum supplere possunt,
vt sunt:

Απιος πατηρ, blandus pater, qua
appellatione, vt significatur affe-
ctus paternus magistratus erga sub-
ditos: ita in subditis requiritur simi-
lis storga.

Βασιλεὺς, quasi βάσις το λαοῦ, id
est, fulcrum seu fundamentum po-
puli. Ut enim ædificium fundamento
suo nititur, & eo subruto collabitur:
Ita populus legibus et potentia magi-
stratus, tanquam fundamento incum-
bit: sublatis legibus & magistratu,
euertitur.

H 3 Xeno-

4
10
1

D E L E G E

Xenophon explicans versum
Homeri de Agamemnon: Αυτόπερον
Βασιλεύς τὸν ἀγαθὸν, κρατορόβοτον ὁμοίην,
monet eum tandem Regem bonum
esse, non qui suæ vitæ curam habet:
sed qui eos beatos & felices reddit,
quibus imperat. Ideo enim rex eli-
gitur inquit, οὐχ ἵνα ἐκποῦ ναλῶε
ἐπιμελῆται, αλλαχ ἵνα νοέσῃ οἱ ἐλόμενοι διὰ
τοῦτον εὖ πράπτουσι, hoc est, non ut suam
ipsius curam gerat: sed ut etiam qui
illum elegerunt, propter ipsum bene
habeant & felices sint.

Ηγεμὼν, dux: quia sapientia &
disciplina populum ducet rectâ ad
virtutem & felicitatem.

κοσμήτωρ: quia multititudini ordi-
nem præfigit, quo nullum ornamen-
tum pulcrius, nihil in republica vti-
lius. Quare rectè Ischomachus uxo-
rem monet, cum inquit:

N A T V R A E.

ὅτι δὲ οὐδὲν οὔτως ὡς γλῶσσα οὔτε εὐχειρος, οὐτε
καλὸς ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις, hoc est, ὁ
νύξος, non est quicquam hominibus,
neque τὰν ὑtile, neque τὰν hone-
stam, quam ordo.

Μέθωπ: propterea, quod magistratus singulari cura & solicitudine in-
columitatem suæ reipublicæ tueri
debet.

Ποιμὴν λαῶν, pastor populorum:
Hac imagine qualisnam cura magi-
stratui esse debeat pro ciuibus signi-
ficatur. Ut enim pastor ouium sua-
rum: Ita magistratus subditorum
suorum curam habeat necesse est.
Platoni interdum magistratus εἰ-
σκοπος: & Xenophonti ἐφορητος dici-
tur, id est, inspecto, quia diligenter
inspicere debet magistratus, quid
singuli ciues agant: incitat singu-
los ad sua officia præstanta, ad obe-

H 4 dienti.

4

10

1

D E L E G E

dientiam duabus rebus, nempe præmis & pœnis inuitabit. Non sufficit, ut ait Xenophon, ciues habere honestas leges, nisi sint etiam νομοφύλακες, qui sunt inspectores: laudantes eos qui imperata faciunt: & contraria punientes legum transgressores.

Præterea, quanta cura magistrati esse debeat pro salute ciuium suorum, indicatur Homerico versu:

*Γάρ τε δέ τι
ταν πονον εν
γίμνε νοτην* Οὐ γὰρ παννύχιορένδειρ Βουληφόροι ἀνδραί.
Hoc est, Non oportet principem qui multis consulere debet, totam stertere noctem. Et Sophocles: ὅππολιξσταιε, τότου γὰρ κλύει, Hoc est: Quem respublica constituerit, huic obedire oportet. Idem: καλῶς μὲν ἄρχει, εἰ δὲ δὲν ἄρχειθαι δέλει. Hoc est: benè impera & benè páre. Huc addit rationem Poëta ex natura petitam. Dicit enim iustum imperium, in quo maio-

N A T V R A E.

maiores rectè imperant, & subditi
iustè obtemperant, conseruare rempu-
blicam: & contrà, eandem perire
funditus, ubique fuerit anarchia.
Sunt autem hæc poëtæ verba:

Anarchia γαρ μέζοι οὐκ ἔστι κακόν.
Αὕτη πόλεις τὸν οἰκουμενικὸν, οὐδὲν ανασάτους
Οἴκους τίθησιν, οὐδὲν μάχηδορος
Τροπάς καταρήγνυσι: τῶνδ' ὁρθουμέλων
Σώζει τὰ πολλὰ σώματα ή πενταρχία
Οὐτως δύσκολος εἶται τοῖς κοσμουμέλοις.

Hoc est:
Anarchia maius non est malum,
Hæc ciuitates euertit, hæc funditus
Perire familias facit, hæc belli tempore
Ignauos in fugam conuertit. At contrà
Parere imperio multorum salus est,
Atq; ideo qui præsunt obedientiam tueri debent.

Verum hic obseruandum est, quod
suprà admonui de fine ultimo vitæ
politicæ, qui est, ut omnia in humana
societate ad D E V M tanquam ul-
timum scopum referantur. Cogitatio

H 5 huius

4
10
1

DE LEGE

huius finis monet vtrumq: cùm eum
qui imperat, ne quid contra DEVM
mandet suis: tūm eum qui paret, ne
in rebus illicitis, hoc est, pugnanti-
bus cum lege naturali & diuina,
obediat principi. Nam hīc Socratis
responsum apud Platonem locum ha-
bet, qui cùm amici hortarentur, vt
senatui Atheniensi cederet, quò mor-
tis supplicium euaderet, respondit:

Εγώ οὐ μάς ἀνθρεψ ἀθλωτοις απαρέζομαι μεν
ηρήσιλω, πείσομαι δέ τοι δεξιῶ μάλλον
οὐ μή.

Hoc est:

Ego vos, o viri Athenienses,
veneror quidem & amo, at DEO
potius quam vobis obtemperabo. Huc
& illud Thebanæ virginis apud eun-
dem poëtam, quæ cùm iuberetur an-
teferre Regis edictum naturæ legi-
bus, forti animo in hanc sententiam
respondit: Nequaquam existimo

tua

N A T V R Ā.

tua decreta tantum valere, ut, cum
homo sis, possis Deorum non scriptas,
firmissimas tamē leges violare. Non
enim ad breue tempus sed semper vi-
gent valēntque. Ex his patet qui
nam sint fontes, quae metāe legum ci-
uiliū, & quomodo ad sua principia
reuocare omnia in ciiali gubernatio-
ne oporteat.

Vitæ spiritualis finis est eius
conseruatio per actiones huic Vitæ
congruentes, quales sunt: Deum ag-
noscere, agnatum colere, timere, glo-
rificare, &c. Ad hanc vitam spiri-
tualem Oeconomicus status & politi-
cus tanquam ad ultimum scopum re-
ferri debent, à quo qui aberrat in-
uertit naturæ ordinem, & pœnas sibi
accersit.

Ad huius Vitæ conseruationem
requiruntur supra cōmemoratae vir-
tutes:

4
10
1

N A T U R A.

tutes: prudentia, fortitudo, tempe-
rantia & iusticia: licet differentiae
harum virtutum propter obiecti ra-
tionem modo quodam variant. De-
monstratio autem hæc est:

Quicquid conseruat statum vitæ
spiritualis, lege naturæ præcipitur:

D E V M agnoscere, & ad eum
omnia referre tanquam ad finem bo-
norum, conseruant statum vitæ spiri-
tualis:

Proinde ut hæc lege naturæ præ-
cipiuntur: ita quæ his contraria sunt
vetantur. Maior axioma est, pendens
ex principijs anteà recitatis. Minor
demonstratur hoc modo:

Supremæ virtutis suprema actio
versans circa nobilissimum obiectum,
est finis hominis:

Deum agnatum colere est supre-
mæ virtutis hominis suprema actio,
versans

N A T V R Æ.

Versans circa nobilissimū obiectum :
Ergo hæc est finis hominis, quantum
quidem ad spiritualem vitam attinet.

Hanc minoris demonstrationem
Philosophus colligit hoc modo: status
optimæ vitæ in felicitate positus est.
Hæc felicitas in tribus consistit, in
actu altissimæ potentiae in homine,
quæ est intellectus: in habitu nobilis-
simo, qui est virtutis : in obiecto di-
gnissimo, nempe Deo.

Huc usque humana ratio recta
progreditur. Verum cum ex conclu-
sione positæ demonstrationis, actiones
huic vitæ congruentes, extruere mo-
litur, tota errat via. Sicuti cum ex-
perientia Paulus testatur ad Rom: i.
Socrates clamat Deum colendum es-
se, & multis argumentis aduersari-
um, qui aliter sentit, refutat: præterea
addit Deum colendum esse, non alio
cultu,

DE L E G E

cultu, quam qui à Deo ipso institutus
est. Verum, cum hinc progredi inci-
pit Socrates, tanquam cæcus à Vero
Deo aberrat, & horrendis erroribus
involuitur.

Porro, cum demonstratione no-
stra congruunt multæ gnomæ, quæ
passim apud Poëtas & Philosophos
leguntur.

De unitate Dei ex multis, has
paucas ascribere placuit. Omnes Si-
byllæ unum Deum prædicant. Ery-
thræa, ut refert Laetantius, ita canit:
Εἰς θεός, οὐ μόνος οὐδὲ πολυμεγέθες αὐγύντος.

Hoc est:

Vnus Deus, qui solus est maxi-
mus & æternus.

Quod hic omnia condiderit testa-
tur eadem his versibus:

Ἄλλα δέος μόνος εἰς παυπέρτατός, δος πε-
ποίηκεν,
Οὐρανὸν, ἡλιόντε, νοὴν ἀσέρας, ἵδε σε λιώλω,
Καρπω-

N A T V R Æ.

Καρποφόροι γαίαντε, οὐδὲ θάτος οἴδματα,
τῶντοι.

Hoc est:

Sed Deus solus unus est super
omnia, qui fecit cælum Solémque &
stellas atq; lunam, Et cum his ferti-
lem terram & fluctus maris.

Et alia Sibylla in persona Dei
loquens, ita canit:

Εἰς μὸνος ἐιμὶ θεός καὶ οὐκ ὕπερ θεός αλλα.

Iustinus Martyr Pythagoræ Ver-
sus de Unitate Dei hos ascripsit, in
libro de Monarchia:

Εἴ τις ἔρει θεός εἰμι παρεῖν οὐτος οὐφέλεια,
κόσμορ ισορ τάτω σκέψει περ, οὐδὲ οὐτε.

Hoc est:

Si quis præter unum dicat, De-
us sum: hic debet mundum similem
huic conditum ostendere & dicere,
hic meus est. Multæ huiusmodi sen-
tentiæ apud Platonem, Xenophon-
tem, Sophoclem, Euripidem, Home-
rum,

4
10
1

D E L E G E

rum, Menandrum & alios inueniuntur, quas breuitati studens omitto.

De prouidentia huius vnius Dei extant inter alias haec sententiae.

πάντη γαρ οὐ πάντα οὐδὲ βλέπει θεός.

Vbique adest & omnia cernit Deus.

Idem.

Οξὺς θεοῦ τὸ οφθαλμὸς εἰς τὸ πάντα ὄρα.

Dei oculus acutus est, adeo ut omnia contempletur.

Xenophon **D E V M** vocat σόφον δημίουργον καὶ φιλόζωον, Hoc est, sapientem & amantem animalium opificem. Idem ait: Noueris Deum esse tantum & talem, ut omnia simul videat, & omnia simul audiat, & vbiq; adsit, & simul omnium curam habeat. Hunc unum colendum esse & alijs multis argumentis docet: & forma hominis erecta in cœlum idem significari astricta, quem imitatus latinus

N A T V R A E.

tinus Poëta in hunc modum loquitur:

Os homini sublime dedit, cœlumq; uidere
Iussit, & erectos ad sidera tollere uultus.

De cultu Dei antiquissimus
Poëta Philemon, vt Iustinus refert,
ita ait: Θεῷ δὲ δύε δια τέλους δίκαιος ὡρ.
Hoc est: Deo sacrificia iusticia.
Idem: Si quis afferens sacrificium, o
Pamphile, taurorum multitudinem
aut caprorum, aut per Iouem alia hu-
iusmodi, aut structuras aureas, præ-
parans chlamydias & purpureas, aut
per elephanti aut Smaragdi animalia
existimet se Dei sibi conciliare be-
nevolentiam, omnino errat & leuem
mentem habet: Oportet potius vt vi-
rum bonum se præbeat, ne stuprator
sit virginum, aut adulter, ne furetur
& occidat, ne videat aliena & con-
cupiscat, siue uxorem, siue domum,
siue possessionem, puerum, ancillam,

I equos,

4
10 1

DE LEGE

equos, boues, &c. Imò, mi Pamphile, ne aciculæ vnum funiculum concupieris. Deus enim præsens coram te cernit, qui operibus iustis delectatur, non iniustis. Huiusmodi sententias de unitate DEI, de creatione, prouidentia & cultu, quales multæ apud Philosophos & Poëtas extant, tenere admodum iucundum est.

Dixi de vita Oeconomica, politica & spirituali, & quæ sunt cuiusque propriæ actiones in genere, demonstravi: Iam quia lex DEI, quam usitatè decalogum appellamus, dicitur legis naturæ epitome: quedam breuiter quomodo decalogi præcepta ad ea, quæ dicta sunt, congruant, ostendam.

Ad statum itaque vitæ spirituæ lis primam pertinere tabulam immensatatem,

NATVRAE.

diatè, non est dubium. Hæc enim in
summa Deum colendum et celebran-
dum esse docet, & quomodo id fieri
oporteat, ostendit.

mi Pamphili
uniculum con-
præfens coram
iustis delecta-
tus
Tuismodi sem-
EI, de crea-
cultu, quales
us & Poëtas
m incundum

nomica, poli-
& quæ sunt cu-
nes in genere,
quia lex DEI
gum appellamus
epitome: que
to decalogi pri-
sunt, congre-
gatione

vita spiritua-
tabulam immi-
diate

DEMONSTRATIO
PRIMÆ TABVLÆ.

DEVS colendus est à toto ho-
mine quemadmodum supra de-
monstra-

I 2

4
10
11

D E L E G E

monstratum est. Homo autem constat anima & corpore. Ergo Deus colendus est animo & corpore, hoc est, corde, iuxta primum preceptum, ore & lingua iuxta secundum, vita & externis moribus iuxta tertium.

Modus cultus Dei pulcherrimo ordine hic indicatur. Initium enim sumit a corde, deinde in ore & lingua se profert, Postea vita & externis moribus se declarat. Cordis appellatione intelligantur omnes animae vires interiores, videlicet, ut mens illuminata quae Dei sunt recte intelligat, ut affectus ardeant amore Dei, ut voluntas ita sua sponte Deo sit addicta, ut nihil velit nisi quod in gloriam Dei cedat. Hunc cultum cordis quem natura, oris & externae vitae cultus sequitur, etiam ethni-
ci na-

N A T V R A E.

ci naturali luce intellexerunt, et si
postea in conatu à vero Deo aber-
rârunt.

D E M O N S T R A T I O
S E C V N D A E T A B V =
la generalis.

Q Vicquid conseruat statum Oe-
conomicum & politicum, lege
naturæ præcipitur: & quicquid tur-
bat & euertit, eadem prohibetur.

Vt autem opera præcepta in se-
cunda tabula conseruant Oeconomici-
cum & politicum statum: ita in ea-
dem prohibita turbant & euertunt.

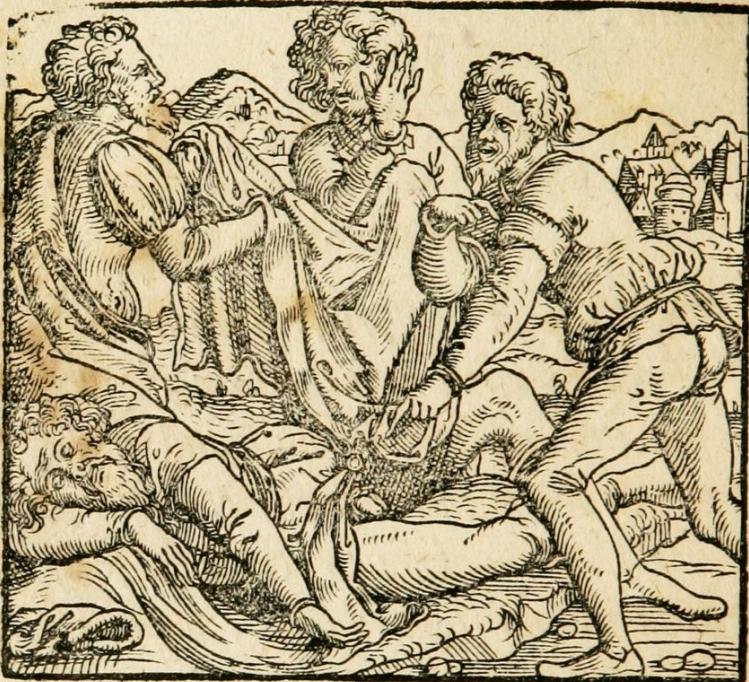
Illa igitur mandantur, hæc ve-
tantur.

Maior est principium, quod su-
præ est declaratum. Minorem con-
firmabimus singulorum secundæ ta-
bulæ præceptorum demonstrationibus.

I 3 D E

4
10 11

DE LEGE
DEMONSTRATIO
QUARTI PRÆCEPTI.

Q Vicquid conseruat Oeconomia
cum: & politicum statum iuris
est naturalis: ut quæ contraria sunt
cum natura pugnant.

Analoga officia superiorum, ut
parentum & magistratus: & infe-
riorum, ut liberorum & subditorum
conser-

N A T U R A E.

conseruant statum Oeconomicum &
politicum.

Hæc igitur officia lege naturæ
mandantur, & quæ his contraria
sunt, prohibentur, ut humanæ socie-
tati inimica & noxia.

Ordo in hac tabula dignus est qui
obseruetur, Ut enim in prima tabu-
la initium fit à fundamento cultus
Dei: ita hic ab obedientia erga su-
periores, quæ est mater omnium offi-
ciorum, quæ in sequentibus præceptis
requiruntur.

D E M O N S T R A T I O
Q V I N T I P R A E C E P T I .

Q Vicquid turbat humanam so-
cietatem siue in Oeconomico
statu siue politico, lege naturæ inter-
dictum est.

I 4 Odia

4
10 11

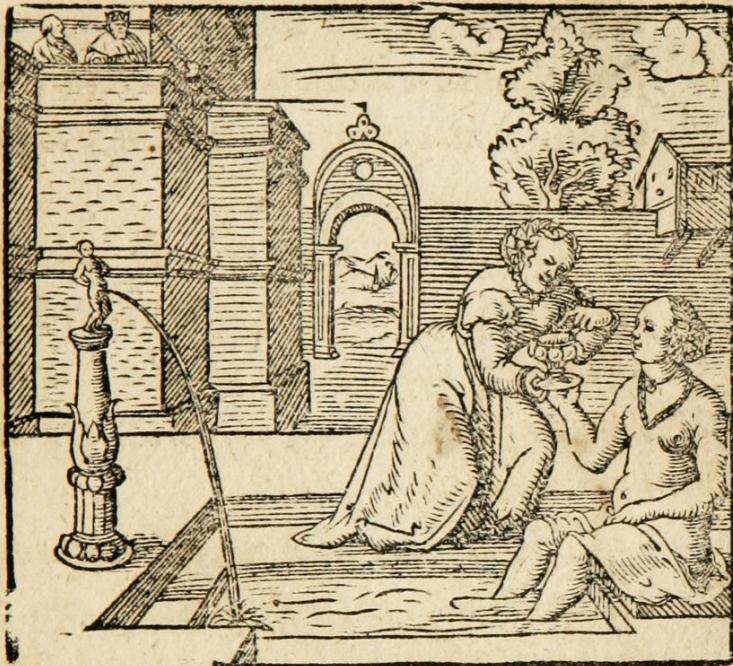
DE LEGE

Odia, conuicia, rixæ, homicidia,
turbant humanam societatem: Igitur,
Odia, conuicia & homicidia iure na-
turali vetantur. Et contrà : cùm
amor mutuus, amica colloquia, be-
nevolentia, concordia, studium con-
seruandi se mutuò & defendendi,
conseruant humanam societatem: Igi-
tur à natura requiruntur.

DE

NATVRÆ.
DEMONSTRATIO
SEXTI PRÆCEPTI.

Q Vicquid pugnat cum honestate
in statu Oeconomico, & politi-
co, lege naturæ interdictum est:

Vagæ libidines & incestus pu-
gnant cum honestate, quam natura

I 5 in

4
10 11

DE

D E L E G E

in omni vitæ statu efflagitat. Prohibentur igitur vagæ libidines & incestus lege naturæ. Et contrâ: Honestâ & legitima copula coniugalis seminarium est humanæ societatis. Coniugium igitur legitimum, lege naturæ commendatur.

De incestu, hoc est, de copula personarum, quæ vel cognatione, vel affinitate coniunctæ copulari lege naturæ prohibentur, obscurior est in hac corruptione ratio.

Plutarchus olim necessarias du-
cere prohibitum fuisse scribit, cuius
rei honestissima est ratio ac rectissi-
ma, videlicet, ut quemadmodum
sanguine iuncti se inuicem diligunt:
ita necessitudinis vinculum in mul-
tos diffusis coniugij, & non intra
eosdem parietes manentibus, plures
caritate connecteret. Sic enim ser-
pere

N A T V R A E.

pere extendique caritatem generis
humani manifestum est. Quod &
Cicero in 5. de finibus docet. Quod
cum ita sit, lege naturæ prohiberi ne=
cessariorum, hoc est, cognatorum &
affinium coniugia, quis non videt?
Huc accedit naturale iudicium in
omnibus sanis hominibus, quo iu-
dicant omnes, abstinentiam esse ab
ijs personis, quos vel cognatio vel af-
finitas arctissimè copulauit. Nescio
(inquit Augustinus) quomodo inest
humanae verecundiæ quiddam natu-
rale, atque laudabile: ut cui debet
causa propinquitatis verecundum ho-
norem, ab ea contineat, quamuis ge-
neratricem tamen libidinem, de qua
erubescere videmus, & ipsam pudi-
ciam coniugalem. Verum quia in
hac naturæ humanæ depravatione,
infirmior est in multis huius legis, de
illicita

4
10 11

D E L E G E

illicita necessariarum personarum copula, agendæ sunt Deo gratiæ, qui hanc legem Leuitici 18. repetit, & monet multas gentes fuisse exterminatas propter huius legis violacionem.

Qwest.

Iam quæri etiam potest, an lege naturæ in uno coniugio, tantum debant copulari duæ personæ, nempe unus masculus & una fæmina, non unus masculus & multæ fæminæ, præsertim cum videamus quosdam ex sanctis patribus habuisse eodem tempore duas & aliquando plures uxores. Ad hanc quæstionem, cum non exemplis, sed lege naturæ sit iudicandum, clare pronuncio, violare legem naturæ, quicunque simul plures uxores habent.

Huius responsionis quatuor sunt rationes à natura petitæ.

R.

Prima,

N A T V R A E.

Prima, societas coniugalis æquas-
lem obligationem mariti & uxo-
ris requirit, quantum ad usum cor-
porum attinet. Vbi autem maritus
vnus habet plures uxores, vel una
fæmina plures maritos, seruari non
potest in obligatione æqualitas.
Nunc autem cum inæqualitas sit
contra naturam, est etiam contra na-
turam, si plures personæ in uno con-
iugio copulentur, quam duæ, unus
masculus, & una fæmina.

Secunda, dictat recta ratio quod
nullus debeat se obligare ad aliquid
impossibile. Iam autem fieri non
potest, ut unus vir peræquè obli-
gatus sit pluribus uxoribus, sicuti
vni soli. Quare cum natura pugnat
copulatio vnius viri cum pluribus
fæminis.

Tertia,

Prima

4
10 11

DE LEGE

3. *Tertia, pax domestica conseruari non potest, ubi unus maritus, plures habet uxores: fieri enim non potest, quin zelo quodam mulierculæ aduersus se inuicem inflamentur, unde iurgia oriuntur, et ex his domus quædam perturbatio, quæ cum natura pugnat.*

4. *Quarta, Ius naturæ est, ut nemo faciat alij, quod sibi nolit fieri, maritus ergo cum nolit uxorem suam pluribus nubere viris, debet una contentus esse. Hoc ius αὐτογονού cum violatur, legi naturæ vis fit, et iniuria alteri coniugum.*

DEMONSTRATIO
SEPTIMI PRÆCEPTI.

Quicquid destruit humanam societatem, quicquid domos et politias euertit, cum natura pugnat:
Fraudes,

NATVRÆ.

Fraudes, furtæ, latrocinia, destruunt humanam societatem, euertunt domos & politias:

Hæc igitur lege naturæ vetantur. Et contrâ: Quicquid conseruat humanam societatem cum in Oeconomia tum in politia, id iuris est naturalis:

Distinctio dominiorum, fides in contra-

4
10 11

DE LEGE
contractibus & candor, conseruat
humanam societatem. Igitur hæc le-
ge naturæ mandantur.

DEMONSTRATIO
OCTAVI PRÆCEPTI.

Q Vicquid facit ad societatem ho-
minum conseruandam, lege na-
turæ requiritur.

Certi-

, conservat
Igitur hæc le-

RATIO
CEPTI.

societatem ho-
dam, lege na-

Certi-

NATVRAE.

Certitudo in artibus & veritas
inter homines facit ad conseruatio-
nem societatis humanæ: Igitur hæc
requiruntur lege naturæ.

Minor illustratur antithesi: Est
enim manifestum, mendacia & incer-
titudinem in artibus destruere homi-
num societatem. Atque ideo lege na-
turæ interdicta esse.

DEMONSTRATIO
NONI ET DECIMI
Præcepti.

NEmo vult, vt alius sua bona in-
iustè concupiscat: Igitur, nemo
debet aliena bona iniustè appetere.

Probatur consequentia hac natu-
ræ regula: Quod tibi non vis fieri,
alteri ne feceris.

Hæ sunt demonstrationes præ-
ceptorum Decalogi petitæ ex princi-
pijs

4
10 11

DE LEGE

pijs immediate pertinetibus ad conseruationem humanæ societatis. Verum quia suprà sèpè dictum est, omnes vitæ status ad DEV M tanquam ultimum finem referendos esse : querendæ sunt etiam rationes præceptorum à Dei voluntate, & natura, hoc modo :

DEVS

NATV RÆ.

DEVS est fons & dator omnium bonorum: Igitur Deus colendus est, & ei gratitudo est praestanda à sua creatura.

DEVS amans est ordinis atq; gratitudinis: ideo quartum edidit præceptum.

DEVS non vult suam imaginem destrui: Prohibet igitur homicidium.

DEVS est purissimus & castissimus: Igitur puritatem & castitatem requirit à rationali creatura.

DEVS est iustissimus: Igitur malum dolum, furtum, fraudem, homicidia abominatur, & virtutibus cum his vitijs pugnantibus delestatur.

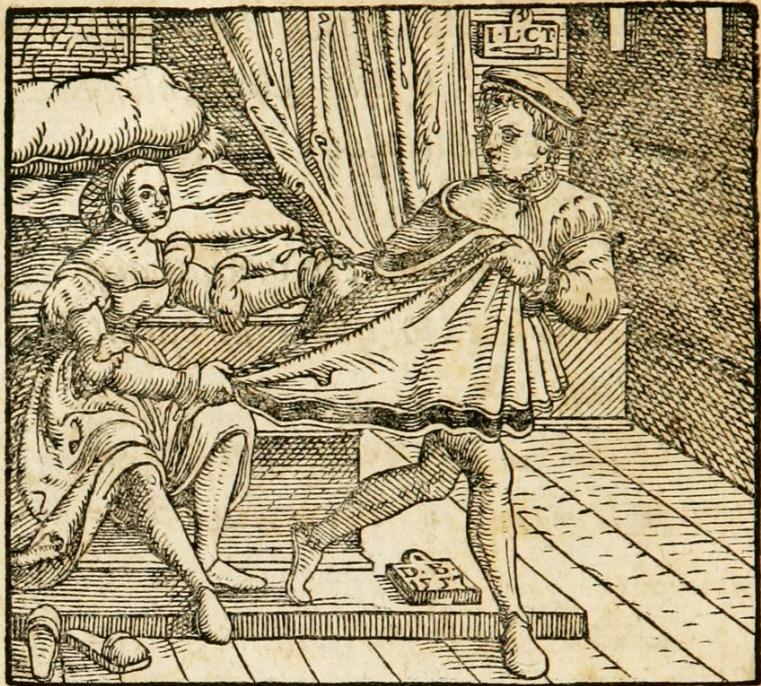
DEVS est verax: Igitur offenditur mendacio & amat veritatem.

K 2 DEVS

4
10 11

DEVS

DE LE GE

*DEVS est sanctus & purus:
Non vult ergo animos nostros impu-
ritate concupiscentiarum cōtaminari.*

*Potest etiam secunda tabula ex
lege dilectionis proximi, quæ natura-
lis est demonstrari hoc pacto:*

*Qui diligit proximum, ei debi-
tum honorem præstat, & analogum
reddit officium iuxta quartum præ-
ceptum*

N A T V R Æ.

ceptum: ei nullam iniuriam facit,
nec in persona propria: quod prohibi-
betur quinto præcepto, nec in persona
coniuncta, iuxta interdictum sexti
præcepti: nec in rebus, prout exigit
septima lex: nec in dictis, iuxta pro-
hibitionem octauæ legis: nec corde,
quæ illius sunt, appetit, quod veta-
tur duobus postremis præceptis. Atq.
ita leges secundæ tabulæ effectus
sunt, & propria dilectionis officia.

Quoniam autem homo animal so-
ciale est, & virtutis est proprium
conciliare sibi animos hominum &
ad usus suos adiungere (Cicerone te-
ste): catalogum virtutum, cum defi-
nitionibus adiungam, ut in conspectu
virtutis partes habeantur, quas in
in omni vita lucere oportet.

Sequamur autem in virtutum
declaratione Ciceronem potissimum,

K 3 cùm

multus & purus:
nos nostros impu-
trum contaminari.
cunda tabula ex-
mi, que natura
spacto:
num, ei debi-
& analogum
quartum præ-
ceptum

4
10 11

DE LEGE
cūm propter breuitatem, tūm propter
orationis perspicuitatem & proprietatem.

Virtus, ἀρετή, à Cicerone definitur hoc modo: *Virtus* est animi habitus naturæ modo rationi consentaneus. Veteres autem sic: *Virtus* est ars benè recteque viuendi. Huic opponitur *Vitium*, νανία, habitus animi, naturæ iudicio cum recta ratione pugnans. Ut autem *Virtus* animos hominum sibi conciliat & ad *Uſus* suos, ut dictum est, accommodat: ita *Vitium* animos hominum alienat, & ab *Uſibus* suis auertit. Quare ut illam expetendam natura dictat, ita hoc fugiendum eadem magistra docemur.

Huc illa Virtutis commendatio apud Menandrum:

Ὥπλοι μέγιστοι ὅσι ή' ρετή Βρωτοῖς.

Hoc

NATVRAE.

Hoc est:

Virtus maxima armatura est mortalibus. Et Isocratis ad Demonicum: τῆς ἀρετῆς οὐδὲν κτῆμα σεμνότερον, οὐδὲν βεβαιότερον: Hoc est: Virtute nulla possessio venerabilior neque firmior.

Et Menander:

*καρπὸς τῆς ἀρετῆς οὗτος εὔτακτός βίος,
Fructus virtutis est benè composita
vita. Quid de vicio, quod virtuti ad-
uersatur, sentiendum sit, ex contra-
rijs effectibus facile colligi potest.*

*Virtutis partes iuxta Platonem
& Ciceronem sunt quatuor, Pruden-
tia, Iusticia, Fortitudo & temperan-
tia. Has quatuor virtutis partes,
suprà admonui requiri ad conserua-
tionem naturæ humanæ, & societatis
inter homines conciliandæ, de quibus
nunc ordinè dicendum est.*

K 4 DE

4
10 11

DE LE GE
DE PRVIDENTIA
& eius partibus.

PRVIDENTIA, φρόνησις, est
rerum bonarum & malarum &
vtrarumq; scientia: Seu, vt Aristoteles
definit: Prudentia est habitus,
vera ratione ad ea agenda idoneus,
quæ vitæ hominum conducunt uel ob-
funt. Huic opponitur ἀφροσών, quæ
est

N A T V R A.

est inscitia, qua quis ineptus est ad agenda singula suo loco & tempore quæ oportet. Hanc prudentiam naturæ lege requiri, ex eo liquet, quod si ne ea nihil rectè agi potest.

PRUDENTIAE laus magna est apud Poëtas. Menander ait: ἀγαθὸς μέγιστος ἡ φρόνησις θεῖ τελεί. Id est, Prudentia semper est maximum bonum. Causam huius laudis idem Poëta subiungit, cum ita ait: ἀπὸ εὐφρονίης, τὰ τάντα γε εὐδαίμων ἔσται. Hoc est: Si prudenter egeris omnino beatus eris.

Prudentiae partes Cicero tres numerat, memoriam, intelligentiam, prouidentiam.

Memoria μνήμη, est per quam animus repetit illa quæ fuerunt: Hæc ideo prudentiae pars censetur, quia ad prudenter agendum requiri-

K 5 tur

4
10 11

D E L E G E

tur multorum experimentum, quod
haberi nequit absq; memoria præteri-
torum. Nam experimentum, vt in-
quit Aristoteles, est ex pluribus, vt
ita dicam, memorijs. Cum memoria
pugnat obliuio, $\lambda\delta\eta$, cui succurrit re-
miniscencia, $\alpha v\alpha \mu v\sigma i\zeta$, quæ est inqui-
sitio eius quod memoria excidit.

Laus memorie est quod rerum
omnium sit thesaurus, & custos cæ-
terarum ingenij partium. Huic ma-
ximum lumen ordo adfert, teste Si-
monide.

Intelligentia, $\nu\sigma i\zeta$, est per quam
ea perficit animus quæ sunt, seu, est
ipsa mentis perceptio. Huius duplex
munus est. Vnum quo res simplices
absolutè tenemus seu percipimus:
Alterum quo res intellectas compara-
mus inter se & aestimamus, vnde a-
lia cōponimus in affirmando, alia di-
uidi-

N A T V R Ā.

uidimus in negando, alia ex alijs colligimus ratiocinando. Huic ancillantur, mens, sensus, imaginatio, & experientia, de quibus supra diximus. Sine hac intelligentia suum nomen prudentia tueri nequit. Nam eius pars est, ut ita dicam, substantialis, quae circa præsentia versatur, ut memoria præteriorum est.

Huic opponitur hebetudo, ἀσωεσία, acuminis & perspicaciæ priuatio, qua prædicti inepti sunt ad omnem humanitatem et disciplinam, bestiæ potius quam homines censendi. Hinc facile intelligere est magnas intelligentiæ laudes esse, ut quæ omnium artium & actionum honestarum mater est.

Prudentia, προνοία, est per quam futurum aliquid videtur antequam factum sit.

Huic

4
10 11

D E L E G E

Huic opponitur, ἀπονοσία, qua
fit ut futura non prospiciamus consi-
lio, quod est iuxta Senecæ sententi-
am, oculus futurorum. Prudentiae
officium est ex præteritis et præsen-
tibus futura perpendere et estimare,
atq; consilio maturo præmunire ani-
mum, priusq; quis rem aggrediatur.

Ad prudentiam quoq; referen-
da est diligentia, ἐπιμέλεια, quæ est
prudentia in prospiciendo fine et me-
dijs ad finem, & intentio animi in
medijs illis parandis & tuendis. Seu,
est deliberatio de fine & de medijs,
& quædam voluntatis contentio, &
constantia in tuendis medijs.

Huic opponuntur ignavia & πο-
λυπραγμοσών, Illa facit ut nostrum
munus negligamus: Hæc ut aliena
curemus: de qua hic versus vulgo
fertur: η πολυπραγμοσώνς οὐδὲν χρεό-

προπ

E
N A T U R A E.

προπάθεια, Hoc est: Nihil curiositate peius. Diligentiæ elogia multa passim occurruunt, quale est hoc Menandri:

Τῆς ἐπιμελείας δοῦλα πάντα γίγνεται,

Hoc est:

Omnia diligentiae subjiciuntur:
Et illud Demosthenis: Nihil est cautis hominibus & circumspectis adeo formidabile, quin diligentia præcaueri possit, neque ullum malum est, quin incautis et pigris euenire queat.

D E I V S T I C I A

& eius partibus.

V S T I C I A, δικαιοσύνη, est habitus animi communi utilitate conservata, suum cuique tribuens, seu ut Aristoteles definit, Iusticia est ea animi affectio, qua apti homines sunt ad

*Ex: 16/11/1901
acq. 1901
f. 11
20.000
20.000
20.000*

4
10 11

DE L E G E

ad res iustas gerendas, quaque res
iustas & faciunt & cupiunt facere.

*Huic opponitur iniusticia, & adinīa,
qua homines inepti sunt ad res iustas
gerendas, quaque res iustas nec faci-
unt nec cupiunt facere, imò contraria
moliuntur.*

*IVSTICIÆ præclara sunt
apud omnes autores Græcos & La-
tinorum*

N A T V R Æ.

tinos encomia. Theognis ait: ἐν δέ δια-
κομοσών συλλόγοις τάδε ἀρετή 'σι. *Iusti-*
cia in sece virtutes continet omnes.
Et Cicero: *Iusticia hæc una virtus*
sola domina omnium & regina vir-
tutum. Hanc Aristoteles Hespero
& Aurora formosiorem pronunciat,
Cuius fundamentum est fides, id est,
dictorum conuentorūque constan-
tia & veritas.

Huius primum munus est, ne cui
quis noceat. Secundum, ut sua singu-
lis reddamus. Tertium, ut omnia ad
communem utilitatem referamus.

Fructus huius uberrimus est, feli-
citas et bona fama. Vnde Menander:
δίκαιος οὐδεὶς οὐαὶ νοεῖ δικαιῶν δὲ τύχοις,
Id est: *Iustus esto, ut & iusta con-*
sequaris, Idem:
ἀνθρόπος δικαιοῦ καρδὸς οὐχ ἀπόλλυται:
Hoc est, Viri iusti fructus non perit.
Iusticie

4
10 11

DE LEGE

Spiritu iustitiae
Regum
Iusticiæ partes in duplice sunt di-
scrimine. Quædam enim subiectæ,
quædam cognatæ dicuntur. Subiectæ
sunt: Religio, Pietas, Gratitudo,
Innocentia, Vindicatio, Beneuolen-
tia, Liberalitas, Comitas, Ciuitas,
Fides, Observantia & Ius. His ad-
do æquum & bonum. Cognatæ sunt:
Gloria, Dignitas, Amplitudo, Ami-
cicia. Has partes, eo quo propositæ
sunt ordine, definitionibus illuſtra-
bimus.

RELIGIO, θρησκεία, Cicero-
ni iusticiæ pars est, quæ superioris
cuiusdam naturæ quam diuinam vo-
cant curam ceremoniamque ad fert.
Hac sublata, ut idem Cicero inquit,
fides etiam & societas generis huma-
ni & una excellentissima virtus iu-
sticia tollatur, necesse est. DE VM
autem religiosè colendum esse suprà
ex lege

NATVRÆ.

*ex lege naturæ demonstratum est,
Verum hoc adscribendas duxi leges,
quas Cicero in secundo de legibus, de
cultu Deorum recitat:*

Ad diuinos adeunto castè.

Pietatem adhibento.

Opes amouento.

*Primam legem interpretatur hoc
modo, Castè iubet lex adire Deos,*

L animo

4
10 11

D E L E G E

animo videlicet, in qua sunt omnia,
Nec tollit castimoniam corporis, sed
hoc oportet intelligi cum multum a-
nimus corpori praestet, obserueturque
ut casto corpore adeatur, multò esse
in animis id seruandum magis. Nam
illud & aspersione aquæ vel dierum
numero tollitur, animi vero labes nec
diuturnitate euanescent, nec manibus
ullis elui potest. Quod autem pietat-
em adhiberi, opes amoueri iubet,
significat pietatem gratam esse Deo,
sumtum esse remouendum. Quid est
enim cum paupertatem diuinitatis etiam
inter homines aequalem esse velimus?
cum eam sumtu ad sacra adhibito
Deorum aditu arceamus. Praeser-
tim cum ipsi DEO nihil minus gra-
tum futurum sit, quam non omnibus
patere ad se placandum & colendum
viam.

Cum

N A T V R A E.

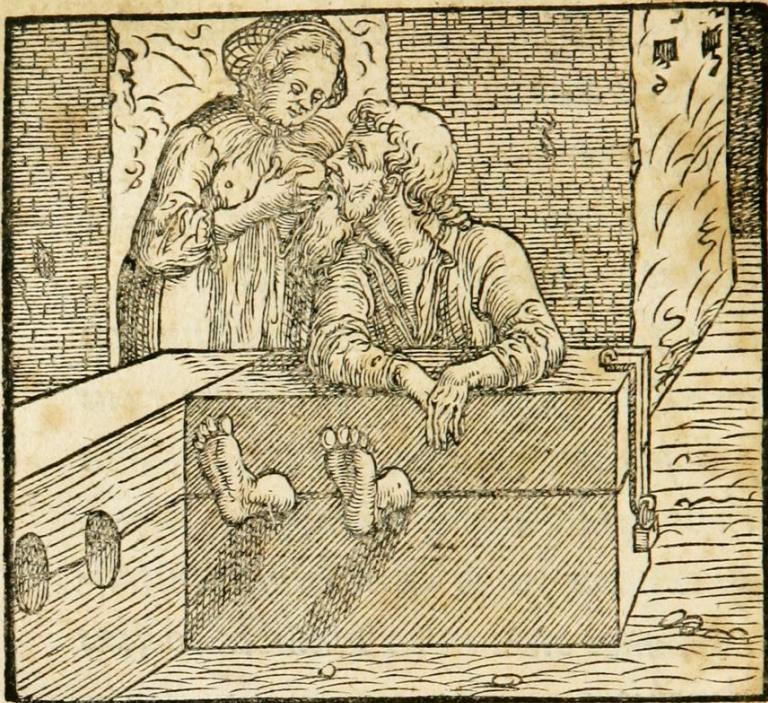
Cum Religione pugnat Supersticio δυσιδαυονια Ἀδεόθες Epicurea, illa supra modum cultus genera ex cogitat, hæc omnem religionis curam abicit: Sicuti Cyclops apud Euripidem facit, qui nullum aliud numen agnoscit quam ventrem suum, cui soli se munera offerre fatetur, alia dicit esse κόμπους ή ἐνμορφίας λόγων, quem non pauci ἄνεοι hodie imitantur, quos olim iusta vindicta rectius docebit.

P I E T A S, σοργή, iusticiæ pars est, per quam sanguine coniunctis patriæque benevolis, officium diligens tribuitur cultus. Huic opponitur, ἀσοργία, vitiorum omnium radix. Quare non satis laudari potest pietas, sine qua religio esse nequit. Nam religionis causa pietate inter

L 2 se de-

4
10 11

DE LEGE

se deuincti sunt homines, quemadmo-
dum eleganter vir optimus Stigeli-
us, his verbis cecinit:

Vtq; alios alij de religione docerent,
Contiguas pietas iussit habere domos.

G R A T I A, χάρις, iusticiæ
pars est, in qua amiciciarum & offi-
ciorum alterius memoria, & alterius
remunerandi voluntas, continetur.

Sic lib. 2 de iumento:

Huic

N A T V R A E.

Huic opponitur ingratitudo, ἀχα-
ρισία, quo vitio nullum grauius iudi-
cārunt Persarum leges, & contrā
Poëtæ & Philosophi omnes, gratiam
maximis extulere encomijs. Hesio-
dus in Theogonia gratiæ partes pul-
cerrima prosopopœia depingit: cùm
ait:

Ἐγες τὴν Εὐρωπὴν χάριτας τέκε καλλιπρεπῆς
Αγλαῖηρ, οὐκέφροσώλω, δαλεῖσαι τὸ πρατεῖντο.

His versibus Hesiodus, ut Io-
uem patrem gratiarum facit: Ita ma-
trem Eurynomam: quibus verbis
significatur, quod lex quædam diui-
nitus insita sit mentibus hominum de
gratitudine.

Charitum, id est, gratiarum nu-
merus significat tres actus distin-
ctos in beneficijs, quæ vltro citroque
dantur, ut sunt, dare, accipere, re-
ferre.

L 3 Cha-

4
10 11

DE LEGE

Charitum nomina, affectus eorum
qui vltro citroque certant beneficijs,
notant: ἀγλαία, enim, latine splendor
et dignitas, monet ut qui accepit be-
neficium, illud agnoscat et prædicet:
Εὐφροσύνη hilaritas, monet datorem hi-
laritatis, ut sine morositate et mora
beneficium conferat, Iuxta illud Eu-
ripidis: Qui citò præstat gratiam
dulcissimus mortalium est. Et illud:
qui cità dat, bis dat. θαλήα florida,
monet ne beneficiorum acceptorum
memoriam simamus senescere, Huc
illud Theocriti:

Χρύσειοι πάλαι ἀνδρες ὅτε ὄντες οἴκοι
λαζεῖς.

Hoc est, Aurei quondam homi-
nes fuere, quando is qui beneficia ac-
ceperat, gratiam vicissim rependit.

Hæ tres gratiæ apud Poëtas vir-
gines, eæq; nudæ et connexæ pingun-
tur.

N A T V R A E.

tur. Nuditas & virginitas Symbo-
la sunt simplicis candoris, ne quis
donationis prætextu cuiquam insi-
dias struat. Dona enim quæ ita con-
feruntur raro prosunt accipienti, Vn-
de Ajax apud Euripidem, Ἀδωρα τῷ
ἔχθρῳ δῶρον, Id est, Inimicorum
dona minimè dona sunt. Qui ita ho-
stili animo alijs largitur dona, perin-
de facit, ac si linguam exsecet de ser-
pentis ore, ac munera porrigeret ve-
neno tincta, sicuti Medea apud Eu-
ripidem fecit.

INNOCENTIA, ~~ἀκανία~~,
est puritas animi, omnem iniurie &
lulationem abhorrens. Seu, est iusticiæ
pars, qua integritas vitæ & morum
seruatur. Huius magna laus est apud
Ciceronem. Vitam, inquit, beatam
efficiunt tranquillitas conscientiæ,
& securitas innocentia. Huic oppo-

L 4 nitur

4
10 11

D E L E G E

nitur nocendi cupiditas, κακότης, qua
quis ad iniuriam & maliciam com-
mittendam est paratus, vitium plane
Satanicum, & humana natura in-
dignissimum.

VIN DICATIO, ἐκδίκησις,
est per quam vis & iniuria, & om-
nino omne quod obfuturum est defen-
dendo, aut vlciscendo propulsatur.

Huic opponitur ab una parte sæ-
uitia seu crudelitas, ὁμότης: ab altera
remissio, ἀνεστις.

BENEVOLENTIA,
λιγωια, iusticie pars est, qua alijs be-
nè volumus. Huic opponitur Male-
volentia, κακόνοια, odium, μισθος, &
inuidia, φθόνος, quæ tristatur de alie-
nis bonis. Vnde autem proficiscatur
inuidia, TITVS LIVIVS his
verbis ostendit: Nulla ingenia tam
prona ad inuidiam sunt, quam eorum
qui

N A T V R A E.

qui genus ac fortunas suas animis
nō æquant, quia virtutem ac aliorum
bona oderunt. Aduersus hoc vitium
plurimæ Poëtarum celebrantur sen-
tentiæ, sed ego ex multis paucas ascri-
bam. Epigramma Græcum est.

• φθόνος οὐδὲ κάκισσος, ἔχει δὲ τι καλὸν τὸν
αυτῷ,
τίκαι γέγονος φθονοφῶν θυματαὶ ηγέρη κραδίαρ.

Inuidia pessimum quid est, habet
tamen in se aliquid boni, nam conju-
mit inuidentium oculos & cor.

Huc illud Horatij:

Inuidia Siculi non inuenire tyranni
Maius tormentum. Et hoc Ouidij.
Pallor in ore sedet, macies in corpore toto,
Nusquam recta acies, liuent rubigine dentes,
Pectora felle uirent, lingua est suffusa ueneno.
Ritus abest, nisi quem uisi fecere dolores.
Nec fruitur somno, uigilantibus excita curis,
Sed uidet ingratos, intabescitq; uidendo
Successus hominum, carpitq; & carpitur unda,
Suppliciumq; suum est. Et Horatius:
Inuidus alterius rebus marcescit opinis.

L 5 Libera-

4
10 11

DE LEGE

LIBERALITAS, ἡ τε
δοριόθε, iusticiæ pars est, quæ in be-
neficijs conferendis mediocritatē ser-
uat. Liberalitatis comites facit Va-
lerius, humanitatem & clementiam,
quibus homine nihil dignius testatur
Cicero: Martialis liberalitatis fru-
ctum expressit his versibus:

Extra fortunam est, quicquid donatur amicis,
Quas dederis, solas semper habebis opes.

Hæc, ut Claudianus ait:

Nil negat, & sese uel non poscentibus offert.

Huic opponitur in excessu qui-
dem prodigalitas, ἀσωτία, in defectu
verò illiberalitas, ἀνελευθερία. Huius
tria sunt genera: turpis quæstus, te-
nacitas, & nūcēia. Turpis quæstus,
ἀπὸ πονέρθεα est, cùm quis ditescere
quærit undecung, & lucrum quam
pudorem pluris facit. Tenacitas,
φασχωλία, est, cùm quis in re honesta
sumtui

E
IT AS, ^{ex}
s est, quæ in be-
nedicitate ^{se},
omites facit ^{V.}
clementiam,
genius testatur
veralitatis fru-
sibus:
donatur amicis,
et habebis opes.
us ait:
scenibus offert,
in excessu quid-
citur, in defectu
verberat. Huius
rpis questus, te-
Turpis questus,
i quis ditescen-
lucrum quam
Tenacitas,
in re honesta
sumtui

N A T V R A E.

sumtui & impensæ parcit. ^{avaritia.} κιμβεῖα
est quasi cucuminis sectio, hoc fit cum
quis quidem expendit, sed minuta-
tim & male, nullo temporis delectu
habito, unde fit ut plus iacturæ fa-
ciat.

C O M I T A S, εὐλοφροσώη, est
morum quædam humana & ornata
suauitas, à como quod est orno.

Hæc amiciciae coniuncta est, Ita
enim Cicero ait: Amicicia remis-
sior esse debet & dulcior, & ad om-
nem comitatem facilitatèmque pro-
cliuior. Qui enim hac sunt virtute
prædicti, benignè & haud grauateè a-
lys inferuiunt, quod est amicorum
proprium. Huic opponitur ab una
parte seueritas, ab altera scurrilitas:
illa ne punctum quidem à virtute di-
scendum statuit, hæc nimis remissa
liberioribus iocis delectatur: illa græ-
ce èπος.

4
10 11

D E L E G E

çè ἀποτομία quasi resectio, qua res ad viuum exigitur. Hæc εὐτελεία, quæ se flectit ad ad ingenia hominum, ut lepore & urbana dicacitate oblectentur, dicitur.

CIVILITAS, τὸ πολιτεύον, est ciuilis quædam moderatio ac modestia homini politico maxime conueniens. Huic opponitur inciuitas, ἀγριότης, quæ est morum quædam ruditatis et rusticitas, et petulantia, εὔρησ, quæ alios per contumaciam petit.

FIDES, πίστις, est dictorum & conuentorum constantia & veritas, dicta, quòd fiat quod dictum est. Hanc Seneca sanctissimum humani pectoris bonum appellat. Et à Cicerone fundamentum iusticiæ dicitur. Rectè igitur monet Plautus : fac fideli sis fideli, caue fidem flexam ge-

ras.

NATVRÆ.

ras. Quod autem Theon Sophista dicit: μέμνησο ἀπίστημα, vult ne quis sinat se facile persuaderi à quouis, nisi euidentes appareant rationes. Huic opponitur Vanitas, ματουότης, & inconstantia, κακοσία.

*Mēmēnzo dīf.
tūdēre*

O B S E R V A N T I A, *

δράπεια, est per quam homines aliqua dignitate antecedentes, cultu quodam & honore dignamur: seu, per quam honorantur personæ in digniori gradu constitutæ. Huic opponitur Despicientia, νικρότια, quæ in animi quadam auerſione posita est.

V E R I T A S, ἀλήθεια, est per quam immutata ea quæ sunt, aut fuerunt, aut futura sunt, dicuntur. Huic opponitur mendacium, ὑπερολογία, Veritatis commendatio apud Philemona hæc est:

ovr

4
10 11

DE LEGE

Οὐκ ἔτι ποτὲ γραφόφε, μάτους θεούς,
Ούτε ἀνδριαντοποιός, οὐδεὶς ἀμ πλάσαι
κάλλος τοιότοι, οἷος οὐ καλήτε? ἔχει.

Hoc est:

Non est aut pictor, per Deos,
aut statuarius, qui fingere posset pul-
critudinem talem, qualem habet ve-
ritas.

IVS, τὸ δίκαιον, nihil aliud est
quam quod vel uatura, vel ciuitas,
aut populus, aut gens, vel consuetudo
iubet. Diuiditur in ius naturale, gen-
tium & ciuile.

NATVRALE quod est
commune omni nationi, eò quod ubiq
instinetu naturæ habetur, non aliqua
constitutione facta ab homine, sed ab
ipso naturæ conditore: ut maris &
fœminæ coniunctio, natorum educa-
tio, liberorum successio in bonis pa-
rentum.

IVS

N A T V R A E.

I V S gentium, est quo gentes
humanae vntuntur, hoc Deo, religioni,
patriae paremus.

I V S ciuale, est quando aliquid
communi iuri vel additur vel detra-
bitur, hoc est, Cum populus sibi quasi
proprium ius ciuitatis facit. Hæc
tria iuris genera tum demum appro-
banda sunt, quando ex primis naturæ
axiomatis fluxisse demonstrantur.

A E Q V V M & B O N V M,
æquitas, επιείκεια, hæc triplex est,
Nam aut est congrua legis ad opus
applicatio, in qua spectatur voluntas
& mens legis, & non rō exp: Cod: in quo,
seu est temperatio ac emendatio in-
ris, quæ fit ex prudentia iudicis ac
commodantis se rationi causæ, & fle-
ctentis legem ad causam, non causam
ad legem. Aut est rerum iusta cōmuta-
tio seruata æqualitate. Aut est iuxta

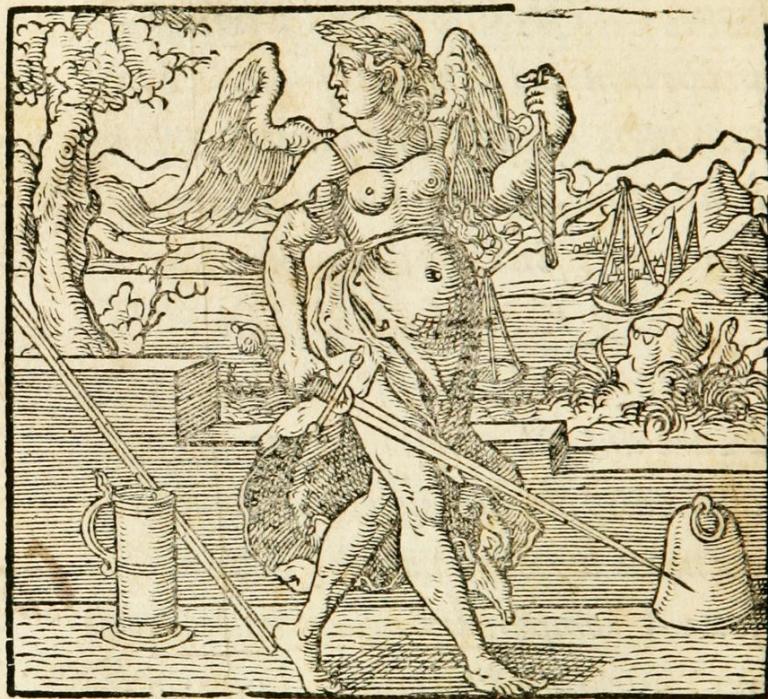
pro-

I V S

4
10 11

DE LEGE
proportionem debitam, & officiorum
conditionem, bonorum & præmio-
rum atq; etiam pœnarum distributio.

Hinc oriuntur iusticiæ species,
distributiva & commutativa.

DISTRIBUTIVA,
iusticia est personarum & officio-
rum ordinatio in omni vita publica
& priuata. Hæc secundum propor-
tionem

N A T V R A.

tionem Geometricam tribuit perso-
nis apta officia. Ut enim Geometrica
proportio (quam Aristoteles διηρήμε-
vls , & Cicero deiunctam vocat) non
numerorū interualla simpliciter con-
siderat , sed æqualitatem proportio-
num rerum & personarum spectat :
Ita hæc distributiua iusticia non in-
differenter iuxta personarum nume-
rum distribuit functiones , Sed per-
sonarum & functionum proportio-
nem attendit , & tribuit personis ap-
tas functiones . Ut ædificaturus do-
mum non lignum quodlibet quod ca-
su offertur substernit , ut sit basis do-
mus , Sed deligit ex magno aceruo
quod congruit : Ita in republica non
cuius munus magistratus imponi-
tur , sed idoneo. Vbi hæc iusticia non
seruatur , actum est de salute Reipu-
blicæ .

M Iusticia

4
10 11

3 V T I V A,
n G officio
vita publica
dum propor-
tionem

DE LEGE

IVSTICIA commutativa,
συμμετακομία, est ordinatio commuta-
tionis rerum in contractibus. Hæc
secundum proportionem Arithmeti-
cam seruat æqualitatem in commu-
tatione rerum: In hac rerum æqua-
litas queritur, personarum nulla fa-
cta collatione: Ut enim Arithmeti-
ca proportio numerorum æqualia in-
ternulla considerat, exempli gratia,
3. 6. 9. 12. 15. hic semper proximus
à proximo distat ternario: Ita Iu-
sticia commutativa citra personarum
respectum simpliciter æqualitatem
rerum, quæ commutantur, spectat, ut
tantus sit numerus emtoris quantus
est venditoris, ut res emta et preci-
um sint æqualia. Sine hac iusticia
nulla domus, nulla ciuitas, nulla res-
publica stare potest.

Porro

N A T V R A.

Porrò hæc commutatiua iusticia accommodatur ad genus, hoc est, ad quamlibet rerum aestimationem seu compensationem, & non solum ubi damnum & lucrum, sed etiam ubi delictum & pœna estimantur. Ut in pœna talionis, homicidium nece punitur. Verum interim diligenter obseruandum est, quod propter circumstantias personarum & occasionum, debeat iudex interdum proportionem Geometricam adhibere in consilium, qua grauius punit ebrietatem in Senatore quam in milite: Sic paterfamilias grauius puniet filium scortantem quam famulum.

G L O R I A, κλέψ, est frequens de aliquo fama cum laude, vel, est illustris & peruagata multorum & magnorum virorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne ge-

M 2 nus,

Porr

4
10 11

D E L E G E

nus hominum fama meritorum. Vet
sicut alibi definitur: Est consentiens
laus bonorum, incorrupta vox bene
iudicantium de excellente virtute.
Hæc virtuti resonat & eius veluti
imago existit.

Huius fundamentum est Virtus
seu quælibet res præclarè gesta di-
gnaque laude: ut Musarum gloria
carmen est teste Hesiodo. Vbi au-
tem fundamentum non solidum est,
sed fictum potius, inanis est gloria,
ut militis apud Comicum, qua nihil
iuxta Menandri sententiam, est mi-
serius. Huius inanis gloriæ partes
sunt, iactantia, præsumtio, hypocri-
sis.

I A C T A N T I A, ἀλαζονεία,
est inanis de se & stulta prædicatio,
qua quis plura promittit quam præ-
stare potest.

Præ

G E

territorium. Vel
Est consentiens
irrupta vox be-
xcellente virtut-
at & erius velut

N A T V R A.
PRAESENTATIO, τόπουνα,
est cum quis ob facta sua, quae ali-
quam admirationem merentur, glo-
riam venatur immodico studio.

HYPOCRISIS, cum
quis gloriam querit ex eo quod non
habet, cuius tamen veluti larua que-
dam foris apparet, ut si Histrio a-
liquis sustinens personam Herculis
in fabula mox Herculem aliquem se
iactaret.

Porrò ut inanis gloriae mater
est superbia & exaltatio: ita procre-
at inertes soboles, pertinaciam, dis-
cordiam, contentionem, inobedienti-
am & alia huius generis vitia.

DIGNITAS, ἀξιοπρέπεια,
est alicuius honesto & cultu, & ho-
nore, & verecundia, digna autoritas.

M 3 Huic

Pra

4
10 11

DE LEGE

Huic opponitur indignitas, avagia,
conditio vitæ obscura.

AMPLITVDO, τὸ πλήροε
μακρὸν, aut potentiae, aut maiestatis,
aut aliquarum copiarum magna ab-
undantia. Huic opponitur ignobili-
tas & egena obscuritas.

AMICITIA, ευαία, est vo-
luntas erga aliquem rerum bonarum
illius ipsius causa, quem diligit, cum
eius pari voluntate. Huius proprium
est retinere & alere benevolentiam,
beneficiantiam & συμπάθειαν, qua
cum afficto pateris: ἡ γαρ συμπάθεια
τοι πάθος οὐδὲ διὰ πάθους οὐτέρου.

Tria genera amicicie faciunt
Philosophi.

Primum & optimum dicunt eo-
rum esse, quos virtus copulauit. Soli-
da enim est ex ratione dilectio.

Secun-

N A T V R Æ.

Secundum & medium genus in gratiæ relatione est. Est enim hoc genus in mutua remuneratione positum, in tota vita admodum utile, Nam communis est ex gratia amicitia.

Postremum & tertium genus ex familiari consuetudine ortum habet. Hypodamus Pythagoræus admodum pulcrè amiciciæ genera tradidit his verbis: ἀ μεν οὗτος ἐπισήμας θεῶν,
αὐτὸν προσχάει ἀνθρώπων, αὐτὸν δὲ ἀδόνας
ζώων.

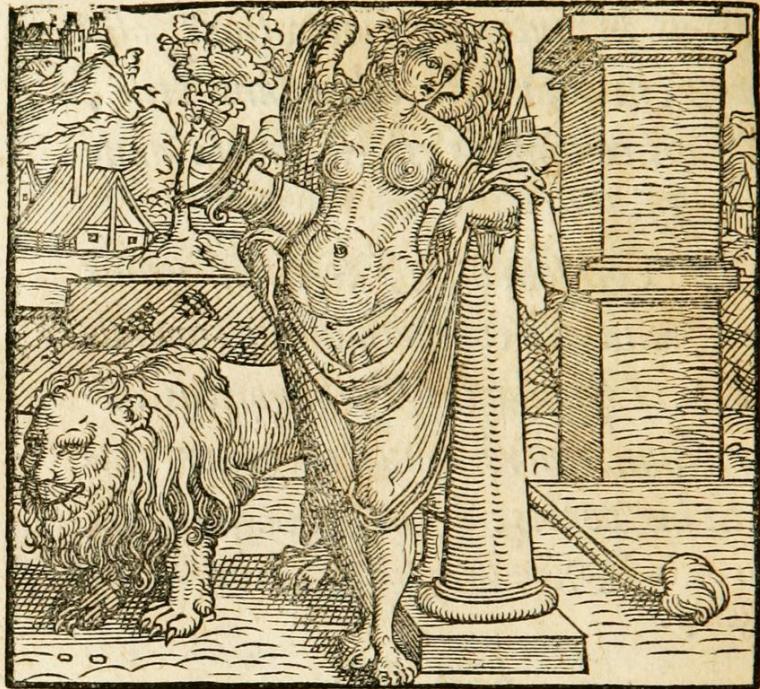
Hoc est:

Alia quidem amicitia est ex scientia Deorum, alia est largitione hominum, alia ex voluptate animalium. Et addit: Quod prima sit Philosophi amicitia, media hominis, ultima animalis.

M 4 DE

4
10 11

DE LEGE
DE FORTITUDINE
& eius partibus.

FORTITUDO, $\alpha v \delta \rho \varepsilon i \alpha$, est
considerata periculorum susceptio,
& laborum perpessio. Hæc iusticiæ
propugnatrix est, quæ finem conser-
uationem humanæ societatis seu de-
fensionem ornamentorū omnium vir-
tutum habet, aduersus omnia vitia
decer-

N A T V R Æ.

decertat, iniuncta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates ut auaritiam fugiat, tanquam labem quandam, quæ virtutem efficiat. Cicero hanc Stoicorum definitionem etiam probat: Fortitudo est virtus pugnans pro æquitate, atque ideo fortes & magnanimos habendos pronunciat, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam.

Est autem obseruandum, quod quemadmodum virtus à viro apud Latinos dicitur, teste Cicerone, ita fortitudo apud Græcos à viro: propterea quod viri propria maximè est fortitudo. Cuius munera duo sunt maxima: mortis dolorisq; contemtio. Utendum est igitur, ut idem Cicero dicit, fortitudine, si virtutis complices, vel potius si viri volumus esse. Quoniam à viris hæc virtus nomen

M 5 est

4
10 11

DE LEGE

est mutuata. Versatur autem fortitudo inter duo extrema, audaciam & timiditatem.

AUDACIA, ἀρποε, est inconsiderata confidentia res arduas aggrediendi. Hanc tamen Cicero interdum agnatam esse dicit fortitudini.

TIMIDITAS, δελια, animi est angustia, qua quis præ animi paruitate formidat res arduas aggredi, hoc qui laborant vitio, effeminati appellantur.

Aduersantur quoque fortitudini ignavia & nequitia. Ignavia, παθυμία, est quæ quod ratio aggredi fortiter suadet, dissuadet.

NEQUITIA, ἀχείσθη, quæ non solum fortitudini, Verum etiam omnibus opponitur virtutibus. Hæc à nihilo, id est, sterilitate nominata est, ut quæ nihil recti aut boni, sed

N A T V R A.

*sed quicquid potest mali contumaci-
ter facit. Atque ideo qui hac labo-
rant perdit i appellantur, & indies in
suam perniciem properant. Quibus
opponuntur frugales, & fruge, hoc est,
fertilitate dicti.*

*Partes subiectae fortitudini sunt,
Magnificentia, Fidentia, Patientia,
Perseuerantia.*

M A G N I F I C E N T I A,
*μεγαλοπρέπεια est rerum magnarum
& excelsarum cum animi ampla qua-
dam & splendida propositione, agita-
tio atq; administratio.*

*Hec inter duo extrema versa-
tur, Βαναστρη & paruificantiam.*

*B A N A T S I A ob animi paruitatem,
seruilia & contēta artificia sectatur.*

*P A R V I F I C E N T I A,
μικροπρέπεια, est paruitas animi &
abiectione indigna viro.*

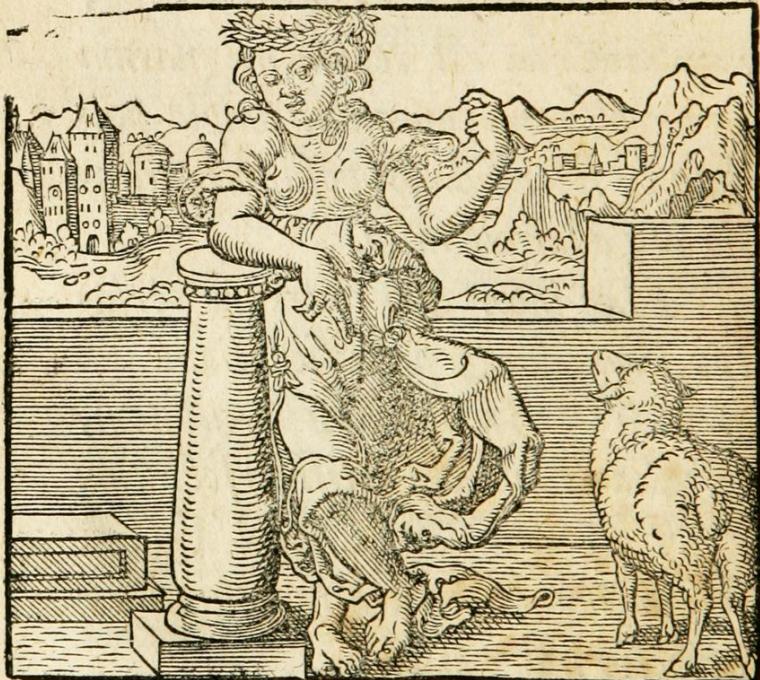
Fiden-

4
10 11

DE L E G E

FIDENTIA, παρόντια est per quam magnis et honestis in rebus multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocauit. Seu, ut alibi Ciceron definit: est firma animi confisio.

Huic opponitur ab una parte dapper, ab altera diffidentia: quæ metu mali, quod videtur impendere, nihil audet aggredi.

Patien-

N A T V R A.

PATIENTIA, *πάνεγικαία*,
est honestatis aut utilitatis causa, re-
rum arduarum ac difficilium volun-
taria ac diurna perpessio. Huc pla-
cet ascribere causas patientiae ex pri-
mo fastorum Ouidy, ubi Nicostrata
filium Euandrum exulem ad patien-
tiam bortatur his verbis :

Fortiter exilium ferre memento tuum.
Sic erat in fatis, nec te tua culpa fugauit,
Sed Deus, offenso pulsus es urbe Deo.
Nec meriti poenam pateris, sed numinis iram,
Est aliquid magnis crimen abesse malis.
Conscia mens, ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora, pro facto spemque metumque suo.
Nec tamen ut primus moeres mala talia passus,
Obruit ingentes ista procella viros.
Passus idem est, Tyrijs qui quondam pulsus ab oris,
Cadmus, in Aonia constitut exul humo,
Passus idem Tydeus, & idem Pagaseus Iason,
Et quos praeterea longa referre mora est.
Omne solum forti patria est, ut piscibus aequor,
Ut uolucri uacuo quicquid in orbe patet.
Nec fera tempestas toto tamen horret in anno,
Et tibi (crede mihi) tempora ueris erunt.

Hic

4
10 11

Patien-

DE LEGE

Hic Poëta causas patientiae enumerauit: prouidentiam Dei, innocentiam, bonam conscientiam, exempla, fortitudinem & spem melioris fortunae. Porro patientia versatur inter extrema, impatientiam & indolentiam: Illa fugit omnem laborem & dolorem, Hæc omnem laboris & doloris sensum abiicit, græcè απάντεια, Ut illa φέρει generali nomine, quæ forte proprium non habet, dicitur.

PERSEVERANTIA,
καρπεία, est in ratione bene constituta, stabilis & perpetua permanens. Versatur autem inter duo extrema, pertinaciam & leuitatem.

PERTINACIA, αὐθαδεῖα, quæ sanè deliberationi est inimica, nimis enim insistit in suis persuasi-

N A T V R A.

*suasionibus. Oritur autem ex amore
sui & honorifica de se persuasione:
quo vitio laborantes, sibi nimis pla-
cent, & de suis elatius sentiunt, et in-
de ferè sunt ἴδιογνώμονες, nō enim ad-
mittunt aliorū iudicia & sententias.*

*Æschylus opponit ἀνθράκεαρ εὐ-
ευλίας, ita enim ait: μήδ' ἀνθράκεαρ
εὐευλίας αμείνον ήγήσῃ πότε.*

Hoc est:

*Neque peruicaciam vñquam ex-
istimes meliorem prudenti delibera-
tione.*

*LEVITAS, κουφότης, qua-
quis nunc in hanc, nunc in illam te-
merè fertur sententiam, non secùs at-
que pluma, quæ facilimè leuissima
aura nunc buc nunc illuc impellitur.*

*DE TEMPERANTIA
& eius partibus.*

Tempe-

4
10 11

DE LE GE

TEMPERANTIA,
σωφροσύνη, est rationis in libidi-
nem atq; in alios non rectos impetus,
animi firma & moderata dominatio.
Latinum nomen sortita est à tempe-
rando, hoc est, moderando, videlicet,
quod affectus moderetur & actiones
& gestus, ut in eis quædam appareat
suauitas & veluti iucunda quædam
harmo-

N A T V R A E.

harmonia. Græca appellatio σωφροσύνη, secundum Aristotelem dicitur, quasi σώζουσσε τὴν φρόνκτην, hoc est, conservatrix prudentiae. Secundum Platonem, σωτηρία τῆς φρονήσεως, salus prudentiae: Utique etymologia eodem pertinet, videlicet quod temperantia faciat, ut salua sit prudentia, hoc est, ne quid contra prudentiam cuius regula est recta ratio, fiat: Et quoniam impetus animorum saepe insurgunt contrà hanc regulam, accedit temperantia, ut eos moderetur, ne quid fiat indecorè, et ut salua maneat prudentia. Huius laudes meritò sunt plurimae apud scriptores, de hac quidam Græcè dixit:

Τῆς δὲ Σοφροσύνης δύναμις ἡ μητρὸς ἀλλο.

Hoc est: Temperantia nihil preciosius, sine enim hac cætera nullius sunt precij. Quæ autem hac sunt temperata,

N

perata,

ANTIA,
rationis in libidinibus
rectos impetus,
lenata dominatio,
ita est a tempore
ndo, videlicet,
ur et actiones
edam appareat
unda quædam
harmo-

4
10 11

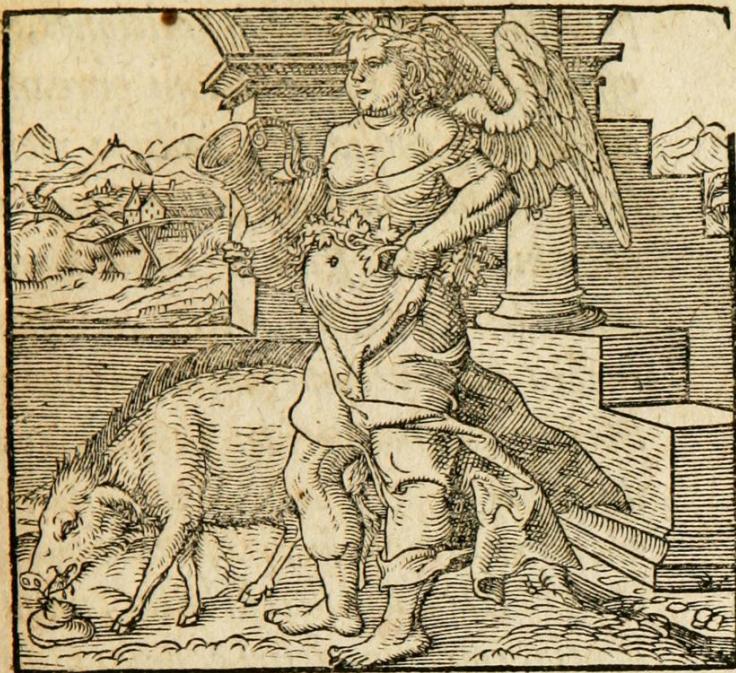
DE LEGE

perata, dulcissima & preciosissima sunt. Menander temperantiam penum virtutis appellat, cùm ait, ταμιεῖορ δέπ
ἀρετῆς σωφροσύνη. Xenophon eandem appellat, θεμέλιορ σοφίας, fundamen-
tum sapientiae. Et addit: Nihil mali in eo viro nasci posse, qui hoc ie-
cerit fundamentum. Et quidam de
septem Græciae sapientibus ita mo-
net: Sis in adolescentia temperans, in
media ætate iustus, in senecta pru-
dens, quò moriaris absq; tristitia. Ci-
cero asserit temperantiam facere,
vt rationem sequamur, eandem dicit
animis pacem adferre, & eos quasi
quadam concordia placare & lenire.
Hæc inter extrema versatur, intem-
perantiam & insensibilitatem.

IN TEMPERANTIA,
ἀκολασία est effrenis quædam à tota
mente & à recta ratione deflexio,
sic

E

NATVRÆ.

sic auersa à præscriptione rationis,
ut nullo modo appetitiones animi nec
regi, nec contineri queant. Græca ap-
pellatio, ἀνοράτια dicitur ab a priuati
ua particula, et ἀνάραγω quod significat
frenare & temperare, Nam qui hoc
vitio laborat, veluti frenis excussis
quocunq; impetus animi ferunt, ruit.
De hac Cicero. Quemadmodum tem-

N 2 peran-

4

10 11

DE LEGE

perantia sedat omnes appetitiones, & efficit, ut hæ rectæ rationi pareant, conseruatq; considerata iudicia mentis: Sic huic inimica intemperantia, omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. Vitia quæ coniuncta sunt intemperantiæ, enumerat Aristoteles his verbis: ἀκολαστία, comitantur ἀταξία, ἀναιδεια, ἀκοσμία, ἐγυφή, ἁρπαγμία, ἀμέλεια, ὀλιγωρία, ἔκλυσις; hoc est, Ordinis perturbatio, impudentia, confusio, deliciæ, ignauia, incuria, negligentia, dissolutio. Idem affirmat, malum intemperantiæ, hydropi & tabi simile esse, propterea quod cum radices egerit, incurabile malum fit.

INSENSIBILITAS,
ἀναιδεισία, stupor est, quo fit ut nullæ animi aut corporis cogitationes suboriantur. Qui hoc laborant vitio non

NATVRAE.

non admodum multi reperiuntur. Vnde factum est, ut ait Aristoteles, ut ne nomen quidem habuerint. Appellantur autem ἀναδοκτοι, hoc est, omnis sensus expertes. Vox ἀναδοκοσίας in Philebo Platonis est, cum inquit, anima est ἀναθετικός motuum, corporis ἀναδοκοσίαν nominans.

Temperantiae partes sunt plures, ut sunt: Verecundia, Honestas, Continentia, Sobrietas, Castitas, Pudicicia, Humilitas, Clementia sive Mansuetudo, Modestia, εὐταξία, decorum, αυτάρκεα, moderatio.

VERECUNDIA, αὐδων, cum modum seruat, virtutibus annumeratur, & virtutis tintura quedam à Cicerone dicitur, & ab eodem custos omnium virtutum appellatur, dedecus fugiens: Hec maximè in virginibus & adolescentibus laudata est,

N 3 da est,

4
10 11

DE LEGE

da est, iuxta illud Plauti. Decet ve-
recundum esse adolescentem, & de
adolescente in Adelphis dicitur: E-
rubuit, salua res est. Pythagoras hoc
de Verecundia tradidit præceptum.

περὶ οὐρανοῦ πότε μήπε μετὰ θλού,
μήτ' οὐδὲ πάντων ἡ μάλιστρούς οὐρανού.

Versatur autem hæc Verecundia
inter Viciōsum pudorem & impuden-
tiam. Viciōsus pudor δυσωπία est, im-
modicus pudor, atque ideo Viciōsus
& turpis.

IMPUDENTIA, avidax
vitium pessimum, videlicet cum quis
perficta fronte, & omni exhausto
pudore, quiduis audet. Hoc vitio la-
borantes, viri quidem κυνηγεῖς, mulie-
res verò κυνηγεῖς ab Homero appellat-
lantur, ut qui canino aspectu absque
omni Verecundia præediti sint. De hoc
Menander in hunc modū cōqueritur:

Ὥμεγίσκ

N A T V R A.

Ὥ μεγίσκ τῷρ δεῶρ

Νᾶν ὅυρ ἀναδέεται δεὸρ καλέρ σε δέ,
Δέ δέ, τὸ κρατοῦ γαρ τῷ νομίζεται δεός.
Εφ δέσορ βαδίζεται: εφ δέσορ κέρ μοὶ δοκεῖ.

Hoc est: ô maxima Deorum,
Quae nunc es impudentia, si De-
um te vocare licet, Sed oportet. Nam
quod imperat, pro Deo nunc habetur.

Quousque progederis? quousque
peruentura mihi videris?

Idem.

κακὴ ἡ αὐθωρέενταγε ἀναδέει κράτε,
Malus pudor ubi vincit impudentia.
Pollux ait: canis oculum habere di-
citur is, qui nimio plus impudens est,
cui si etiam importunitatem adiece-
ris, παρομηκαρ feceris: qua voce signi-
ficatur impudentissimus, in quo scili-
cet muscae & canis ingenium copula-
tum est.

De hoc vitio ita ait Euripides:
ἢ μεγίσκ τῷν ἀνθρώποισιν νόσωρ ἡ ἀναδέει,

N 4 Hoc

4
10 11

DE LEGE

Hoc est:

Omnium vitiorum, quæ in hominibus sunt, maximum est impudenteria. Hanc Xenophon maximam ducem ad omnem turpitudinem esse testatur. De qua hæc Theognidis est querela:

Ἵδη νῦν αὐδῶς μεν ἐν ἀνθρώποισι τὸ λωλάζειον
ἀνταρέπειν γαῖαρ ἐπέρχεντο δύμῶς.
Inter mortales periret pudor omnis honestus,
Osque pudore uacans afficit omne solum.

HONESTAS, σεμνότης,
hac cauetur ne quid indecorè, effeminatè, libidinose & turpiter fiat cogitetur. Verum hic honestatem vocari eam, quæ à sapientibus & bonis illud nomen meretur, meminerimus: non quæ in multitudine conficitur ficto nomine: αὐχρόη καὶ κρίνει τὰ καλὰ τῷ πολλῷ φόφῳ. Cicero: Cū id, quod utile videtur in amicicia, cū eo, quod honestum

N A T V R A E.

honestum est, comparatur, iaceat vti-
litatis species, valeat honestas. Idem:
Honestate dirigenda vtilitas est.
Idem: Illud honestum (quod s̄æp̄e
diximus) etiam si in alio cernimus, ta-
men nos mouet, atq; illi, in quo id ines-
se videtur, amicos facit. Idem: In of-
ficio colendo sita est honestas omnis,
& in negligendo turpitudo. Opponi-
tur ergo turpitudo honestati.

C O N T I N E N T I A,
εγκράτεα, est per quam cupiditas con-
siliij gubernatione regitur. Hæc enim
maximè voluptates corporis, cibi &
potus, & rerum venearum mode-
ratur. Continentiæ autem nomen ex
eo est, quòd ita teneat cupiditates ci-
bi potūs & rerum venearum sub
imperio rationis, vt ab ijs se vinci
minimè patiatur. Huc illud Pythago-
ræ præceptum:

N 5 Kpæ

4
10 11

D E L E G E

κρατεῖρ δὲ οὐδέποτε τῶν δέ,
τασσός μὲν περισσά, οὐδὲ γάρ τον, λαγνείης περ,
οὐδὲ συμβολής. *Hoc est, Imperare assuefecit*
Ventri quidem primum, somno, libidine,
diniq; et iræ. Et Anacharsis: γλώσση,
γαστρός, αὐδοίων κρατεῖρ, *Hoc est, Lingua, Ventrem, Venerem compescere.*
Et Menander: γαστρός περιποτασθεὶς καὶ νικῶν
κρατεῖρ: *Hoc est: Conare omnem Ven-*
tris habenā comprimere. Huc etiam
Virgilius versus ascribere placuit:

Nec Veneris, nec tu uini capiaris amore:
Vno namq; modo uina Venusq; nocent.

Et rursus.

Compedibus Venerem, uinculis cōstringe Lyæum,
Ne te muneribus lœdat uterq; suis.

{ Vina sitim sedent, natis Venus alma creandis
Seruiat, hos fines transfilijſſe nocet.

Sequamur itaq; Ciceronis consili-
um, qui ait: tantum cibi & potionis
adhibendum est, vt reficiantur vires,
non opprimantur. Esse enim, vt alibi
ait, oportebit, vt viuas, non viuere,
vt edas.

Conti-

E
N A T V R A.

Continentiae opponitur incontinentia, ἀκράτεια, quae est cum aliquis non imperat voluptatibus: Sed ab illo superatur, eisq; se seruum facit.

S O B R I E T A S, νηφαλίος,
specialius nomen est quam continen-
tia. Est enim mediocritas potus, &
opponitur ebrietati. Latinæ vocis
ratio est, quod dicatur sobrietas, quasi
sine ebrietate. Comoda sobrietatis
per pulcrè complectitur. Horatius:
Accipe nunc uictus tenuis, quæ quantaq; secum
Adferat, in primis ualeas bene.

Idem.

Alter (scilicet sobrius) ubi dicto citius curata
sopori
Membra dedit, uegetus prescripta ad munia
surgit.

Verum sobrietatis laudes aliunde
rectius aestimari non possunt, quam
ex ebrietatis turpitudine & incom-
modis.

4
10 11

DE LEGE

modis. Menti, inquit Cicero, recte
vti non possumus multo cibo & po-
tione completi. Et Poëta Græcus:
δινωθεὶς ἀνὴρ οὐαρη μάλι ὄργης ζῆται, τοῦ δὲ νου
κερδός, Θελήπε πολλών γλωπάρης ἐκχέας μά-
τις ἄκωρ ἀκούειν, ἀπό τιναρε εἰς τὸν κακῶν.

Hoc est:

Vinosus vir ab ira quidem su-
peratur, mente verò est vacuus, so-
letq; ubi multa verba effuderit teme-
rè, inuitus audire quæ volens dixit,
buc proverbum, πολλάκις δὲ οὐασκύμα-
σι τις ναυαγεῖ. Hoc est: Plerumq; in
vini fluctibus aliquis naufragium
facit.

Aristophanes vinum lac Vene-
ris esse dicebat, his verbis: ήδύς πεπίε-
ναι δινος ἀφροδίτης γάλα, Suaue ad bi-
bendum vinum, Veneris lac. Atque
ideo Plato legem statuit, ne quis gu-
staret vinum ante completum 18. æta-
tis an-

N A T U R A E.

tis annum. Deinde usque ad 23. mediocriter gustandum esse: Huius legis rationem addit hanc: δυ γαρ ξε
ων δοχετένειν, hoc est, non oportet ignem super ignem equitare. Sunt et hi versus apud Clementem Alexan:

Οἶνος δὲ ὁσ περὶ ἴσον ξεμίνθεντὸν εἰς
ἄνδρας
Ἐλθε: κυμάνει δοῖα λίβασαν ἄλα,
Βορέης δέ νότος, τὰ δὲ πάντα κεκρυμμένα
φάνε.

Et Ausonius.

Ense cadunt multi, perimit sed crapula plures:
Notetur et Versiculus Propertij:
Vino forma perit, uino corrumpitur etas.

Huc et illud Menandri pertinet:
πολὺς γαρ οἶνος πολλὰς ἀμαρτάνει ποιεῖ.
Multum vinum multa facit peccare.

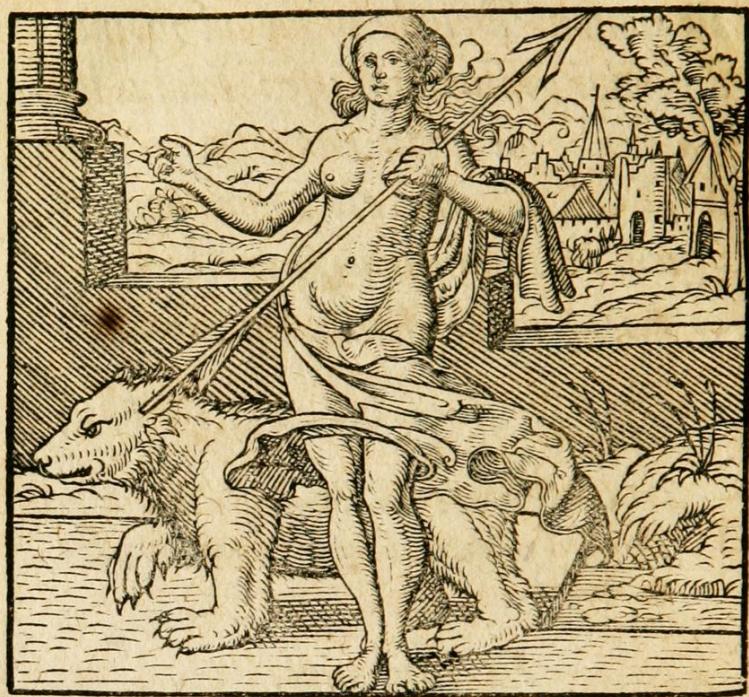
Et Latinus Poëta:

Et Venus in uinis, ignis in igne fuit.

Castitas

4
10 11

DE LEGE

CASTITAS, ἀγνία, est reli-
giosa quædam mundities & puritas,
qua & animus mundus ab impura li-
bidine & corpus purum seruatur.
Corporis munditiem sine puritate a-
nimi etiam Aristoteles paruifecit:
qui cum videret Zenocratem min-
gentem & non admoventem manum
τῷ οὐδοίῳ, ridens dixit, χερες μὲν
peni vel testiculis ἀγναὶ

GE
N A T V R A E.

ἄγναὶ, φρέω δὲ ἔχει μάσματα : manus quidem casta, sed mens inquinata est. Neq; est tantum in virginibus castitas de qua loquor, sed etiam in coniugibus honestis: Vnde Horatius: Dos est magna parentum & metuens alterius viri certo fædere castitas. Au-
sonius :

Quæ dos matronis pulcerrima & uita pudica.
Quæ casta est & de qua mentiri fama ueretur.

Huic opponitur impuritas, & luxu-
dovia.

Pudicicia, ἄγνια, est qua abstine-
tur non solum ab illicita Venere, ve-
rum etiam à signis Veneris. Non e-
nim solummodo corpus castum esse
oportet : verum etiam oculos. Atque
ideo pudicicia Romanis velata facie
pingi sculpiq; solita est. Et apud alios
testudini æquiparata, quod pudica-
rum est sese domi continere, & fre-
quentia loca omnia declinare.

Oppo-

4
10 11

S, αγνια, est reli-
giosus & puritas
undus ab impre-
purum seruatur
em sine puritate
oteles paruifecit
Zenocratem mo-
toxentem manum
ixit, Xēpēs κα-
άγνα

DE LEGE

Opponitur pudiciciæ ἀσέλγεια,
quæ externis signis libidinosum ani-
mum testatur. Virgines igitur &
mulieres, quæ nimio ornatui student,
produnt animi libidinem. Quare Ti-
bullus vetat, ne auro polluatur for-
ma, ita enim ait :

Admonui quoties auro ne pollue formam,
Sæpè solent auro multa subesse mala.

Quidam admodum venustè nou-
vocauit ap muliebrem taxavit hoc di-
lemmate : Si pulcræ sunt mulieres,
sufficit natura, non contendat ars
contra naturam, hoc est, non litiget
fucus cum veritate. Si turpes sunt
natura : id quod apponunt, magis de-
formitatem arguit. Oportuit igitur
simplicitatem amplecti. Et meritò
Apelles pictor reprehendit discipu-
lum pingentem Helenam auro orna-
tam, o adolescens inquit, quia non
potuisti

N A T U R A.

potuisti pulcram pingere, diuitem
fecisti.

HVMILITAS, ταπεινοφρο-
σώκ, continet & refrenat motus au-
daces, ne plura nobis polliceamur
quām par est: De hac notentur hi
Menandri Versus:

Ἄνθρωποι ὄντα θυτὸρ δανακίμνησκά εἰ,
Βούλου δὲ ἀρέσκειν τᾶσι, μὴ σαυτῷ μόνοι,
Ἐι πνητὸς ἐι, Βέλησε, πνητὰ ηγή φρόνει.
πνητὸς πεφυκώς μὴ φρονήσυτερθεα.
Ἐν δὲ ἐυπρόσκυροισιρ ἐσὶ οὐχάρις,
Ισθ μεν ιδι τᾶσι, καὶ πρόσουχης βίω.

Hoc est:

Hominem te esse fac semper memineris,
Stude omnibus placere, non tibi soli.
Si mortalis es, optime, mortalia quoq; cogita.
Mortalis natus ne sapias supra diuinum numen,
In comiter salutantibus inest quēdam gratia.
Æquabilem te omnibus præsta, etiam si uita ex-
cellas.

Ouidius itidem humilitatem com-
mendat his versibus.

Vsibus edocto si quicquam credis amico,
Viue tibi, & longè nomina magna fuge.

O Viue

4
10 11

DE LEGE

Viue tibi, quantumq; potes, prælustria uita,
Sæcum prælustri fulmen ab arce uenit.
Effugit hibernas demissa antenna procellas,
Lataq; plus paruis uela timoris habent.
Aspicis, ut summa cortex leuis innatat unda,
Cum graue nexa simul retia mergat onus.

Et rursus.

Quid fuit, ut tutas agitaret Dædalus alas ?
Icarus immensas nomine signat aquas ?
Nempe quòd hic altè, demissius ille uolabat,
Nam pennas ambo non habuere suas.
Crede mihi, benè qui latuit, benè uixit, & intra
Fortunam debet quisq; manere suam.

Pulcrum exemplum proponit
Ausonius in Agathocle Rege Syra-
cusano.

Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea Regem,
Atq; abacum Samio sæpè onerasse luto :
Quærenti causam, respondit, rex ego qui nunc,
Sicaniæ figulo sum genitore satus.
Fortunam reuerenter habe, quicunq; repente
Dives ab exili progrediere loco.

Propertius.

Alter remus aquas, alter tibi radat arenas,
Tutus eris, medio maxima turba mari es.

Huic

NATVRAE.

Huic opponitur superbia, ὑπερβολή:
φωνία: superbia cæcum vitium est &
pessimum: facit enim, ut τὸ γνῶθι σεαυτὸν
nemo uideat, & multorum malo-
rum causa, tandem sibi ipsi perniciem
affert. Contra hanc bestiam, & Græ-
ci & Latini autores multa scripse-
runt, è quorum monumentis pauca
ascribam.

Primo loco producamus Menan-
drum, qui ita ait:

Ὥ τρισάκθλοι
ἄπαντες δι φυσῶντες ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα,
ἑαυτοὶ γαρ δύκις αστηρ ἀνθρώπου φύσιρ.

ō ter miseri

Omnes inflati, qui de se magnifice
sentiunt, Ignorant enim illi hominis
naturam.

Idem.

ἄλαζονίας δὲ οὐκ εἰκόνει δίκιος,

Hoc est:

Arrogantiæ nemo effugiet pœnam.

O 2 Idem.

4
10 11

DE LEGE

Idem.

Ἐφῶ φρονεῖς μέγιστοι, ἀπολέτοι τοῖσι σε.
Ob quod maximè superbis, id te pef-
sundabit.

Alius quidam Comicus græcus.

Ἐι τὸ βασιλεὺς πέφυκας, ὡς θυκτὸς ἄκιντος,
ἄρι μακρὰ πίνης, φλέγμαν ὡς ιρατῆς πόριασθω,
ἄρι εὐιματῆς, ταῦτα, πρόσθ προσάνθορ εἰχει,
ἄρι χυσοφορῆς, τότο τύχης δέξιη ἐπαρμαν,
ἄρι πλάστοις ἦτο, τότο χόνου ἄδικοι ωρίχει,
ἄρι ἀλαζονῆς, τότο ἀνοίας δέξι φρύναγμα,

Hoc est:

Etsi Rex es, ut mortalis audito,
Si longū exerces, pituita id fit, qua nimia teneris.
Si uestem bonā geris, hanc antē gestauit ouicula.
Si geris aurum, id fortunae fastus est,
Si diues es, id temporis iniusta uis.
Si superbis, id amentiae fremitus est.

*Hæc fæda bestia ingratissima
est virtutum comes, & quicquid at-
tingit turpiter fædat: iuxta versus
vulgares:*

*// Si tibi copia, si sapientia, formaq; detur,
// Sola superbia destruit omnia si comitetur.*

Et

N A T V R A E.

Et Claudianus.

Inquinat egregios adiuncta superbia mores,

Et rursus.

quia ipsa superbia longe

Discessit, uitium rebus solenne secundis,
Virtutumq; ingrata comes.

Seneca.

Dominare timidus, spiritus altos gere,

Sequitur superbos ultor à tergo Deus.

Clementia siue mansuetudo, πεπονθείσης

, est per quam animi temere in
odium alicuius concitati, comitate re-
tinentur. De hac Cicero ita ait:
Nihil est laudabilius, nihil magno ac
præclaro viro dignius placabilitate
atque clementia, quæ ita probanda,
ut adhibetur reipublicæ causa seve-
ritas, sine qua administrari ciuitas
non potest. Et rursus, omnibus est
odio crudelitas, & amori pietas &
clementia. Terentius: re ipsa com-

O 3 peri

4
10 11

Et

DE LEGE
peri nihil esse homini melius facilita-
te atq; clementia.

Ouidius.

Regia, crede mihi, res est succurrere lapsis.

Idem libro 3. de tristibus :

Quò quisq; est maior, magis est placabilis iræ,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cùm iacet hostis, habet.
At lupus & turpes instant morientibus ursi,
Et quæcunq; minor nobilitate fera est.

Hanc Claudianus commendat
Honorio Consuli his verbis :

MSi sius in primis. Nam cùm uincamur in omni
Munere, sola Deos æquat clementia nobis.

Huius commoda idem recitat
hisce versiculis :

Hæc & amicicias longo pōst tempore firmat,
Mansuroq; adamante ligat, nec mobile mutat
Ingenium, paruo strepitu, nec uincula noxæ
Dissolui patitur, nec fastidire priorem
Allicitur ueniente nouo, benefacta tenere,
Respuere offensas facilis, pariterq; minoris

Officij

N A T V R Æ.

Officij magniç; memor, superare laborat :
Vtq; hostes armis, meritis sic uincit amicos.
Hæc fouet absentes, hæc longè sola remotis
Consulit, hæc nullis audiā rumoribus aurem
Pandit, ut ignauum nunquam læsura clientem
Insidiosa tuos alienent murmura sensus.
Non uiuis annexus amor meminisse sepultos
Desinit, in prolem transcurrit gratia patrum.

Huic opponitur inclemensia,
πτωεια, crudelitas quædam & feri-
tas aduersus vel victos, vel subiectos
seu reos.

M O D E S T I A, κοσμιότης,
est per quam pudor honestus claram
& stabilem comparat autoritatem.
Hæc in opinione, sermone, gestu, ⁱⁱ
actione, negotiorum seruat conueni- ⁱⁱ
entiam. Cum hac pugnat superbia
Thrasonica, vanitas seu iactantia,
garrulitas, futilitas, scurrilitas, pe-
tulantia, obscenitas, item luxus &
ineptiæ in vestitu & multò maxi-

O 4 mē cu-

4
10 11

DE LEGE

me curiositas seu πολυπραγμοσών, de
qua hic fertur versiculus:

Ἐ πλυπραγμοσώνε οὐδὲν χρέεώπερον ἄλλο.

Hoc est, Curiositate non est aliud peius malum.

Eutaxia, in agendis seruat ordinem, sine quo nihil suave, nihil gratum, nihil deniq; laudabile est. Huic opponitur αταξία.

Decorum, τὸ πρεπόν cum εὐταξίᾳ cohæret, nisi quod quemadmodum illa propriè est rerum, ita decorum est personarum, et si differentia hæc non est perpetua. Huic opponitur indecorum, απρέπεια.

Autarkia est, per quam quis suis est contentus, nec aliunde desiderat quicquam. Virtus sanè rarissima, sed in primis laudanda. Hæc enim inimica est auaricie, prodigalitati, luxui, superbiæ, & multis alijs.

Mode-

Moderatio, μετριότης, superiori an-
cillatur. Hæc enim facit, ne quis ni-
mis exquisita requirat. Qui ἀντάρκης
est, moderatur ita omnia, ut potius
naturæ quam libidini satisfaciat.

Hæc sunt breuiter dicta de qua-
tuor virtutum generibus, earum par-
tibus & officijs, quarum virtutum
semina in nobis esse dicebant Stoici à
natura indita, alijs maiora, alijs mino-
ra: ea præterea excoli, augeri, perfic-
ci, disciplina, educatione, exercitatio-
ne affirmârunt: id quod me perspi-
cue ostendisse arbitror. Dixi quoq;
de oppositis vitijs, quò virtutum de-
cus ex collatione magis cerneretur.
Concluduntur autem hac demonstra-
tione.

Quicquid homini conuenit secun-
dum rectam rationē, expetendum est,
& quod cum ratione pugnat, fugien-
dum.

0 5 Vir-

4
10 11

D E L E G E

Virtutes conueniunt, & vitia minime: Ergo ut illæ expetendæ: ita hæc fugienda sunt.

Maior est principium suprà declaratum. Minor colligitur ab enumeratione effectorum. Effecta enim virtutum conseruant hominis statum & dignitatem: Item Oeconomias & respublicas stabiunt, cum contraria his vitia, non solum cum hominis dignitate pugnant, Verum etiam domos atque respublicas, experientia teste, euertunt.

Qd.

&

Hic merito quæri potest, num omnia quæ concluduntur ex principijs legis naturæ, sint necessaria necne. Ad hanc questionem respondeo: Omnia quidem necessaria esse, sed alia in specie, alia in genere. Conclusiones in specie necessariæ & immotæ sunt, quæ rectè extruuntur à principe.

N A T V R Ā.

principijs, ita vt quicquid statuitur
ab ullo homine contra conclusiones
recte extructas, sit contra legem na-
turæ. Lex fertur à Semiramide, vt 13
cognati cognatas in uxores ducant,
quod ideo fecit turpissima fœmina, vt
sui filij complexu frueretur, à quo et
occisa est. Qui iuxta hanc legem cog-
natas, vt matres, sorores etc. duxe-
runt, non sunt excusati lege tyramica
et impia, immo lege naturæ dammati
sunt, atq; ideo quicquid vt honestum
concluditur ex Axiomatis legis na-
turæ, honestum est, et quicquid vt
turpe, perpetuo turpe censendum est.
Aliæ conclusiones sunt necessariæ
in genere, non in specie, Hæ muta-
ri possunt in specie, manente gene-
re, huiusmodi sunt plurimæ impera-
torum et principum leges, qui sem-
per respiciunt ad incolumentem rei= publicæ,

4
10 11

D E L E G E

publicæ, et ad eam confirmandam suæ leges ordinant. Sit exempli gratia hæc lex: Nemo peregrinus vallum vrbis conscendat. Hæc lex in genere necessaria est, non in specie: In genere, quatenus ad commune bonum facit, & ad conseruandam reipublicæ incolumentatem: In specie autem non est necessaria, quia hæc determinatio non directè concluditur ex axiomatis naturæ, poterit quoq; incidere casus, ut lex feratur, qua peregrinus obligetur ad concendendum vallum, quæ sane cum priori pugnat, sed in specie, & non in genere.

Addamus & aliud exemplum, lex aliquando fuit: Nemo usuram vllam accipiat, hæc lex in genere necessaria est, non in specie, in genere quidem, quatenus incolumentati reipublicæ seruit, & commoda est ciuibus:
in spe-

N A T V R A E.

in specie autem nō est necessaria, quia fieri potest, ut vicio hominum non sortiatur finem propositū, hoc est, ut nec reipublicæ sit utilis, nec ciuibus commoda. Si ergo ut maiori incommodo occurrat magistratus, permittit moderatam usuram, ut accipere quinque de centum, ut hac ratione iuuentur ciues & cōsulatur saluti reipublicæ : non euertit priorem legem in genere, licet ferat permissionem in specie, ideo diligenter spectandum est, quæ hypotheses sunt necessariæ in specie seu ἀπλῶς, & quæ in genere tantum, seu natā u. Hæc distinctio multas quæstiones diluere potest, et ostendit, quod tametsi omnes honestæ leges extruantur ex axiomatis legis naturæ, non tamen sit necessarium, ut nos easdem leges habeamus cum Gallis, aut Italib[us], aut Germanis in specie.

Quili-

4
10 11

D E L E G E

Quilibet enim magistratus πενθως poterit leges utiles suæ reipublicæ condere: modò nihil contra naturæ normam faciat, imò verò idem magistratus potest alias leges in alijs ditionibus habere, si id vel conditio hominum vel ratio proprietatum expostulare videtur. Quæ diuersæ leges, tametsi in specie variant, tamen pulcerrimè in genere conueniunt, & minimè sibi inuicem aduersantur. Huc ergo diligentia magistratus incumbat, vt leges & consentientes legi naturæ & utiles saluti reipublicæ ferat, hoc tamen ita intelligi volo, vt in benè constitutis rebus publicis non temerè legum fiat mutatio. Nam leges longo tempore & veterum autoritate confirmatae, iam sacrosanctæ haberi debent, vt nefas sit eas mutare.

Potest

N A T V R A E.

Potest & hoc modo responderi
ad quæstionem propositam. Natura
quædam dictat necessariò facienda:
quædam rursus iudicat necessariò ca-
uenda: & quædam in medio relin-
quit.

Quæ necessariò dictat facienda
natura, ea cùm fiunt, iusta sunt ubiq
& apud omnes, idq natura, non opini-
one. Huius generis sunt omnium
virtutum actiones propriæ, quæ ex
axiomatis naturæ per demonstratio-
nem extruuntur.

Quæ necessariò natura cauenda
iudicat, ea cùm fiunt, iniusta sunt,
ubiq & apud omnes, idque natura &
non opinione, huiusmodi sunt omnes
actiones, quæ deflectūt vel minimum
à virtutum proprijs actionibus.

Quæ in medio relinquuntur sunt
libera, ita ut nec iustus nec iniustus
dicatur

4
10 11

Potest

D E L E G E

dicatur quis siue ea faciat, siue omit-
tat. Huc pertinent actiones quæ per
se nec in vitijs nec in virtutibus po-
nuntur. Ut vallum urbis conscende-
re vel non conscendere, naturæ lex
liberum relinquit. At ubi decretum
magistratus accesserit, quo interdici-
tur, ne quis vallum conscendat, iusti-
ciæ & legis transgressor habendus
est, qui contemto magistratus decreto
vallum conscendit, & contraria, qui ab-
stinet propter magistratus edictum,
iustus in ea legis parte censendus est.

De hoc tertio genere queri po-
test, num lata lege iniustum sit natu-
ra vallum conscendere. Si non est na-
tura iniustum, videtur opinione tan-
tum iniustum esse. Dico natura fui-
se liberum, ideoq; nec iustum, nec in-
iustum, sed postquam accessit vox
magistratus, quæ finem naturæ spe-
ctans,

N A T V R A E.

Etans, hoc est, incolumitatem reipublicæ, interdixit quod liberum erat, naturæ terminos transgreditur quis= quis hanc legem violat, & factum pronuncio iniustum natura, non qui= dem απλως, sed κατακ, hoc est, ob finem quem natura spectat in aetio= nibus pertinentibus ad conseruandam incolumitatem societatis humanæ.

Cæterum quia male & bene fa=
ctorum testis & iudex est conscienc= tia, restat ut de ea nonnulla dicamus:
Est sanè mirandum opificium Dei ¶
in hominibus conscientia, quæ iuxta proverbum, instar mille testium est, //
hæc non solum testatur de lege natu= ræ, quæ honesta præcipit & illis con= traria prohibet, quemadmodum ha= etenus à nobis explicatum est. Ve= rumetiam nos quasi ad tribunal Dei |

P sistit,

4
10 11

DE LEGE

sistit, alia accusans, alia laudans, alias
puniens, alias excusans.

Etsi autem interdum conscientia
veluti sopita delitescit: tamen aduer-
sis perinde atq; flagello crebrius ex-
citatur, iuxta illud Sophocleum:
παθόντες ἀν ξυγνοῖ μεν ἡμαρτηκότες.

Hoc est:

Cum affligimur conscientia sce-
lerum excitatur.

Et Lucretius.

Sed metus in uita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisq; numella
Carcer & horribilis de saxo iactus eorum,
Verbera, carnifices, robur, pix, lumina tedæ,
Quæ tamē etsi absunt, at mens sibi conscia factis,
Præmetuens adhibet stimulos, torretq; flagellis.

Et Pindarus in Pythijs:

Ἐντὶ μεν θνατῶν φρένες ὥκυτοσαι
Κέρδισσαι πρὸ δίκαιος δόλιοι,
Σαχῆσαι ἐρπόντων πρὸς ἐπίειδαι δόμως.

Hoc

N A T V R A E.

Hoc est:

Interprete Philippo: Sunt homi-
nūm mentes Velociores ad laudan-
dum dolosum lucrum præ iusticia,
repentium tamen ad asperum post-
festum. Est autem πίεσθαι, quam Phi-
lippus postfestum vocat, dies, qui se-
quitur festum aliquod conuiuiorum,
in quo homines sè exbilarārunt ac
largius se potionibus dederunt.
Hanc cùm dicit asperam fore, vide-
licet ex crapula, significat futurum
esse, ut qui malè fecerint, aliquando
post factum conscientia sceleris tor-
queantur, & pœnas luant.

Vt autem adolescentes rectè ad-
moneantur de hoc D E I opificio,
omnium primum tenendum, quòd *conscientie*
eius sit in mente sedes. In mente
autem sunt tria, quæ ad hanc rem fa-
ciunt.

P 2 Primo

4
10 11

D E L E G E

Primo loco est intelligentia, quam
vocant contemplantem, cuius offici-
um in contemplatione situm est, atq;
hæc illa melior pars animi est, quam
Aristoteles dicit semper hortari ac
prouocare ad meliora. In hac colloca-
tur σωτήρισ, ea quæ propositiones
suppeditat. Nam cùm hæc σωτήρισ
sit custos ac conseruatrix noticiarum,
quæ nobis innatæ sunt de rectè factis
ac secūs, attendit semper quid expe-
diat, quidue non expediat. Atq; ea de
causa suppeditare propositiones syllo-
gismis practicis dicitur. Quales sunt
hæc: Honestæ facienda sunt. Turpia
non sunt facienda. Sunt autem hæc
duo prima axiomata, quæ de actioni-
bus ex lege naturæ promitt σωτήρισ,
ex quibus postea plurimæ extruun-
tur hypotheses, quæ præbent syllogis-
mo pratico propositiones: quales
multæ

N A T V R A.

multæ à nobis sunt antea ex illis pri-
mis axiomatis extructæ.

Secundo loco in mente est intelli-
gentia practica: cuius officium in a-
ctione positum est. In hac collocatur
conscientia: quæ assumptiones serui-
entes syllogismo pratico ex actio-
num differentijs promit, σωτήριος in
Hectore hanc suppeditat propositionem:
Honesta sunt facienda. Con-
scientia promit hanc assumptionem:
Defendere patriam & pro ea forti-
ter mori est honestum. Σωτήριος Oe-
dipo hanc suggesterit propositionem:
Turpia facta sunt vitanda & pessi-
ma maximè vitanda. Conscientia au-
tem eius hanc depromxit assumptionem:
Incestus cum matre concubitus
& parricidium, turpisima sunt fa-
cta. Atque ita in alijs actionibus
σωτήριος maiorem, conscientia mino-

P 3 rem

4
9 10

DE LEGE

rem syllogismo práctico suppeditat.

Tertio loco in mente est τὸ κρίτης προπόντιον, Hoc est, Facultas iudicandi: Hæc est qua iudicat de factis, an ea laude aut pœna sint digna. Honestæ factæ, laude & præmio digna iudicat iuxta honestatis gradus: & contra turpia damnat, eaque supplicio digna pronunciat, iuxta turpitudinis gradus. Hoc ergo κρίτης προπόντιον maiori propositioni, quam suppeditat σωτήριος, addit iudicium. Deinde conscientia subsumit factum, de quo iudex in conclusione pronunciat, hoc pacto.

Σωτήριος adhibito κρίτης προπόντιον in Hectorē hanc propositionem suppeditat: Honestæ factæ sunt digna laude.

Conscientia subsumit: Defendere patriam & pro ea fortiter mori, est honestum factum.

τὸ

N A T V R Æ.

τὸ κριτήριον seu iudex concludit:
Ergo patriam defendere, & pro ea
fortiter mori est dignum laude.

Et rursus, εὐωνύμοις adhibita
facultate iudicandi in Oedipo hanc
propositionem suppeditat: Turpissi-
ma facta grauissimis pœnis sunt di-
gna: Conscientia eiusdem subsumit:
Incestus cum matre concubitus &
parricidium turpissima sunt facta,
τὸ κριτήριον. Ergo incestus cum matre
concupitus & parricidium dignissi-
ma sunt grauissimis pœnis.

Priorem Syllogismum in mente
Hectoris sequuta est lætitia, quæ ip-
sis animum in grauissimis periculis
non parum leniebat, imò liberabat
adeò, ut mori pro patria iam non per-
timuerit. Nam cùm à Yate Poly-
damante admoneretur, ne bellum
contra Græcos iniret, Respondit:

P 4 εἰσ

D E L E G E

εἰς διωνὸς ἄρις Θεού μάρτυρος πόλι πάτρης.
Adeo præstans ille heros conscientia
facti fatus se aduersus ærumnas in
periculis pro defendenda patria sus-
ceptis erexit. Nam cum vates vola-
tum avium significare tristem euen-
tum nunciaret, Hector animosè re-
spondit: Siue dextrorum aues ortum
versus, siue sinistrorum ad occasum
volent, μῆτες δὲ μεγαλοῖο δίος πεθώμενα
βουλῆ, Nos magni Iouis consilio obe-
dire statuimus. Consilium Iouis ap-
pellans impetum animi Heroicum,
quo ad rem præclare et honeste ge-
rendam impellebatur. Neque enim
putabat ullum tempus esse, quo ea
quæ sunt honesta non sint facienda,
præsertim cum salus patriæ agitur.
Nam iuxta Euripidis sententiam,
οὐ καλὸς οἴλορ ταῖ, quod honestum
semper carum.

Poste-

N A T V R A E.

Posteriorem syllogismum in mente Oedipi Regis Thebanorum, tantus consequitus est dolor, quod impatiens turpitudinis a se perpetratae sibi ipse praedolore eruerit oculos.

Fuit quidem vir Heroicus Oedipus, qui etsi vatem Tiresiam incebras nuptias ipsi obijcentem contempsit facile: Tamen ita uno teste conscientia victus est, quod se et rem perditum agnoverit. Verè enim Menander ait:

ὅσωισορῷ αὐτῷ οὐ, κακῷ δρασύτατός,
καὶ σώεσις αὐτῷ δελότατος εἰναι ποιεῖ.

Hoc est:

Qui sibi aliquid conscius est, etsi
audacissimus, conscientia tamen facit
eum timidissimum. Variat ergo conscientiae qualitas pro factorum conditione. Recte enim facta, ut in

P 5 Hecto-

4
9 10

D E L E G E

Hectore , sequitur bona conscientia:
turpia verò, ut in Oedipo, mala . De
vtraque Plato elegantissimè differit
in primo de republica. Quando , in-
quit , aliquis vicinus morti videtur,
invadit ipsum subito metus quidam
et cura eorum , de quibus antea non
cogitauit : et sermones : qui ferun-
tur de inferis , nempe , quod eos , qui
hic alios læserint , illic paenas luere
oporteat , hactenus quidem ridiculi
et fabulosi sunt visi , At tunc tor-
quent animum ægrotantis , atqui ipse
sive ex senectutis infirmitate , sive
aliunde inferis vicinior magis , quæ
illic aguntur considerat , suspicione
itaque et metu plenus animo versat
ac pensitat , si quem læserit . At si de-
prehenderit se multa iniuste fecisse
in vita , ex somnis tanquam pueri
crebro excitatus metuit , ac mala
cum

N A T V R A E.

cum spe vivit. Verum illi, qui sibi
nullius iniusticiæ conscius est, ἀδέα.
Ἐλπίς αεὶ πάρεσιν γαῖην γηροτόφῳ.
Quemadmodum & Pindarus ait.
Et paulò post: At ei, qui iuste &
sancte vitam transegerit, dulcis qui-
dem, cor nutriendis & altrix senectu-
tis, spes comes est. Et Pindarus in
Nemeis nona Oda. ἐκ πόνων δὲ σῶ
νεόταλη χρυσωνται, σώπε δίμη πλεῖσται πρὸς
γῆρας αὐτῷ ἀμέραν.

Hoc est:

Laboribus iustis in iuuentute fit
senectuti placidum æuum.

Sophocles Tragicus scribit Oedi-
pum excæcatum, ductu Antigonæ
filiæ peruenisse Athenas, atque illic
in templo Erinnium sepultum. Qua
fabula significat eos, qui turpem vi-
xere

4
9 10

DE LEGE
xere vitam, tandem mala conscientia
morituros.

Sunt autem *Erinnyes* nihil aliud
quam animi perturbationes ex ma-
la conscientia, quae perpetuo comi-
tantur turpia facta, atque ea de causa
Erinnyes dicuntur μνήμονες, id est,
memores, quia nunquam obliuiscun-
tur iustæ pœnæ ob scelera perpetra-
ta, quæ etsi tardius infertur: ta-
men hoc semper agunt *Erinnyes*, ut
cùm minimè expectatur, sentiatur
pœna.

Dicitur autem *Erinnye*: ἀπὸ τῆς
ἐριθρῆς νοῦ, quasi lis et contentio
animi, cuius meminit Virgilius lib:
secundo Aeneidos. Quò tristis *Erin-*
nys, quò fremitus vocat. Hinc est,
quod quicunque grauia perpetrârunt
scelera, etsi ad tempus securitatem
sibi pollicentur: tamen vel minimo
pericu-

N A T V R Æ.

periculo proposito turbantur, contrâ
qui nullius mali sibi sunt conscij, vel
in summis periculis benè sperant. 13.

Huc illud Menandri:

Ἐροντῆς ἀκόστας μηδαμῶς πόρρω φύγει,
μηδέν σωαδῶς ἀυτὸς ἔαυτῷ.

Hoc est:

Qui tibi nullius mali es conscius,
non est quod audito tonitru procul
fugias.

De conscientia Latini Poëtæ
etiam memorabiles sententias pro-
didere.

Ouidius in fastis:

Conscia mens, ut cuiq; sua est, ita concipit intra
Pectora, profacto spemq; metumq; suo. 13

Poëta hîc pulcrè discernit inter
conscientiam, & eius effectum.

Conscientiam, quam mentem con-
sciā vocat, intelligit eam faculta-
tem,

D E L E G E

tem, quæ factum ad regulam accommodat, quod in assumptione syllogismi practici fit.

Eius effecta, spem & metum facit: Spem quidem, quæ futuri boni expectatio est, & sequitur conscientiam rectè factorum: Metum vero, qui futurum malum seu pœnam pertimescit. Hic enim malefactorum comitatur conscientiam.

Horatius libro primo Epistolarum:

At pueri ludentes, rex eris, aiunt,
Si rectè facias: hic murus abeneus esto.
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Ausonius.

Quænam summa boni? mens quæ sibi conscientia recti.

Ouidius rufus:

Conscia mens recti famæ mendacia ridet,
Sed nos in uitium credula turba sumus.

Hic

N A T V R A E.

Hic etiam Poëta clare discernit
inter causam & effectum.

Idem primo libro de Ponto :

Estur ut occulta uitiata putredine nauis,
Æquoreos scopulos ut cauat unda salis :
Roditur ut scabra positum rubigine ferrum,
Conditus ut tineæ carpitur ore liber :
Sic mea perpetuos curarum pectora morsus,
Fine quibus nullo confiantur, habent.
Nec prius hi mentem stimuli, quam uita relin-
quent,
Quiq; dolet citius, quam dolor ipse, cadet.

Et Iuuenal is :

cur tamen hos tu
Euasisse, putas quos diri conscientia facti,
Mens habet attonitos & surdo uerbere cœdit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna autem uehemens & multò sœuior illis,
Quas aut Cœditius grauis inuenit, aut Rhada-
manthus,
Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Et

D E L E G E

Et Lucanus.

Heu quantum misero pœnæ mens consciæ donat.

Plautus in Milite:

At hoc me facinus miserum maccrat,
Meumq; cor corpusq; cruciat.

Idem.

Nihil est miserius, quam animus
Sibi male conscius.

Huiusmodi gnomæ Poëtarum
de conscientia bona & mala, ideo di-
ligerentius obseruandæ & memoriæ
mandandæ sunt, vt illis admoniti
caueamus nobis diligentius, ne no-
stram conscientiam vlo maculemus
scetere, quæ ubi semel maculata fue-
rit, in dies magis magisq; sordescit.

Meminerimus proinde dicti Senecæ:

53 *Nihil prodest inclusam habere con-*
scientiam, patemus Deo, nullus men-
dacio, nullus dissimulationi locus est.

Hic

N A T V R A E.

Hic meritò quæri potest, præsertim ab ignaris doctrinæ Ecclesiæ, qui fiat, quod cum hominis σωτήριος suggerat semper quæ honesta sunt, & dehortetur à contrarijs, plures in vitia ferantur, faciantq; ea contra animi consilium, quorum postea eos pœnitere necesse est. Hic alij alias adferunt causas, ut fieri solet in rebus obscuris, quas breuiter commemorabo, etsi eas in principio attigi.

Quidam fatalem necessitatem, omnium motuum in hominibus causam esse statuunt, & hanc administrari à tribus Parcis, & Furys eas memori mente comitantibus. Sic enim interrogat chorus apud Aeschilum, τις οὐρανόγενος δικοσφός.

Hoc est:

Q

Quis

D E L E G E

Quis est ergo necessitatis gubernator? Respondet Prometheus:
μοῖραι τρίμορφοι καὶ μνήμονες ἐρίννυες, Parcæ triplices & memores Furiæ.
Huic fatali necessitati etiam D E V M obnoxium esse statuunt Stoici.
Verum cum hæc opinio manifestè pugnet cum experientia & legibus diuinis & humanis, & ipsum D E V M seruum fati faciat, merito ex plodenda detestandaque est.

Quidam, etsi D E V M existunt à fati legibus, ipsum tamen omnium tūm bonorum tūm malorum autorem constituunt. Hunc dicunt duo mala hominibus, cum unum largiatur bonum, propinare. Unde hoc Pindari dictum: ἐπ παρ
ἐσθλὸν πέμπατα σὺν δύο δάκρυται βροτοῖς ἀδάνατοι: Iuxta unum bonum
duo

N A T V R Æ:

duo incommoda dij tribuunt homi-
nibus. Huc pertinet illud Home-
ricum de duobus dolis in limine Io-
uis positis, quorum vnum bonis,
alterum malis plenum esse dicitur:
ex quibus Iupiter nunc bona nunc
mala depromit hominibus. Perti-
net huc etiam fabula Pandoræ apud
Hesiodum. Verum hanc opinionem
falsissimam ipse Homerus elegan-
ter refellit Odysseæ primo, Qui di-
cit, homines sibi ipsis mala acce-
sere proprijs ἀταδαλίστη, hoc est,
propria stoliditate, ut Agistus fe-
cit, qui Agamemnonis absentis
vixorem stupravit, non quidem à
D E O, sed à propria libidine im-
pulsus. Rectè enim dictum est:
Si Dij quid fecerint mali, non sunt
Dij: Et Plato in fine 2. de Repub:
grauissimè inquit: Omni contentio-

Q 2 ne pu

4

10

DE LEGE

ne pugnandum est, ne quis in ciuitate, quam bene regi volumus, vel dicat, vel audiat, seu senex, seu iuvenis, seu in poëmate, seu in alia narratione, Deum esse causam alicui malorum.

Et alibi dicit:

Ὥδεὶς οὐτιθ' μονὸς θεῖ καλῶρ, ἀνθεῖθι
δὲ κακῶρ.

Hoc est:

DEVS quidem autor est bonorum, non autem malorum.

3

Quidam Aten Deam suscitare mala fingunt, quæ valida cum sit et velox, mitiores et moderatores affectus percurrit. Verum ista fictio recte intellecta aliud non significat, quam hominū temeritatem et incognitiam esse malorum causam. Hæc temeritas Ate illa est, quæ semper homi-

N A T V R Æ.

homines lædit, vnde & nomen habet, quia semper ætæ.

Sunt rursus, qui fortunæ hominum mala ac bona ascribunt, cum in moribus, tum in rebus alijs: iuxta illud Poëtæ:

ώστε κανάδιον ζεύμην ενίοθε τύχη,
ἐν ἀγαθῷ επιχέουσα τοῖς επωνυμίαις κακό.

Hoc est:

Fortuna est nobis veluti pincerna, quæ cum vnum affundit bonum, tria mala iuxta haurit.

Omitto eorum sententiam qui ex astris pendere & mores & eventus in hominibus existimant, atque eorum, qui affirmant mores plerunque sequi regionis naturam: Vnde Hippocrates ait, eos qui plagam Septentrionalem, Hoc est, Europam incolunt, aut etiam montana loca, agrestibus

Q 3 stibus

D E L E G E

stibus esse moribus præditos. Asiam autem cæteris regionibus longè clementiorem existere, in eaque omnia multò meliora & blandiora nasci, Necnon mores hominum tūm mītiores, tūm ad agendum promptiores ob optimam Asiatici cœli temperiem, haberi tamen illic magis imbelles homines quam in Europa.

7. His proximè accedunt qui Physicam idiongacōiāp, in causa esse dicunt, quare aly virtutibus, aly vitijs magis sunt addicti. Hos etsi non nihil dicere fateor: tamen non satis. Non enim temperamentum sufficiens causa est malarum actionum, Sed tantum impulsua quædam & inuitatrix partialis, que Vinci potest rationis imperio.

8. Quidam, in quorum numero est Plato, Aristoteles, & Plutarchus,

& plen
bunt
tioni,
sunt. Q
lecti pr
hominan
ribus re
lum pron
lum:
Neglectis ure

Contr
frugem
genia cu
Quare
naudi

Hac
tarchus
rum co
& ill

N A T V R Æ.

¶ plerique summi Philosophi, tribuunt educationi & primæ institutioni, quod ali probi, ali improbi sint. Quemadmodum enim agri neglecti producunt inutiles herbas: ita hominum ingenia neglecta, malis moribus redduntur obnoxia, iuxta illum proverbialem Horatij versiculum:

Neglectis urenda filix innascitur agris.

Contra, Ut cultus ager bonam frugem producit: Sic hominum ingenia culta suauiores mores reddunt. Quare recte à Platone dictum est:

παιδείας κεφάλαιον δρός τροφή.

Hac etiam de causa monet Plutarchus arcendos esse pueros à malorum consortio & consuetudine. Huc & illud Pythagoræ symbolum pertinet:

Q 4

DE LEGE

tinet : Ne gustaris ea, quibus nigra
est cauda, id est, ne familiaritatem
cum ijs habeas, qui ob morum inte-
gritatem tetri existimantur.

Euripides in Medea τὸν θυμὸν
autorem malorum esse dicit, ita enim
ait in persona Medeæ :

Θυμός δὲ κρείσον τῷν ἔμῶν βολθύματων:
ὅπῳ μεγίσων αὖτις κακῶν βροτοῖς:

Hoc est :

Impetus animi mea consilia vincit,
Qui maximorum autor malorum est
mortalibus.

9. Pindarus omnium rectissimè,
etsi obscure, veram causam videtur
diuinare, cùm inquit :

ηὐχὴ χάρματα ἀνθρώποισι προμαθέωσ
αὐδῶς, ἐπὶ μάρτυρει τοῦ ηὐχὴ λάθας ἀτέκ-
μαρτον νέφος, ηὐχὴ παρέλκε πραγμάτων
δρῆσαι οὐδόν γέ εἶνα φρενῶν.

Prometheus adfert hominibus vir-
tem & latitiam,

Sed

N A T V R A E.

Sed tamen accedit obscura nubes ob-
liuionis,
Et rectam viam negotiorum auferit
ex mentibus.

Hic Poëta videtur significare
lapsus Adæ, quem multi per Pro-
metheum significari autumant. Hu-
ius enim lapsus Vera causa est erra-
torum in vita & moribus, & quod
non tam λόγῳ, quam errantibus Επι=
θυμίαις obtulerint homines.

Cæterum quia vocabulum con-
scientia non semper propriè accipi-
tur, quemadmodum iam à nobis ex-
positum est, sed interdum figuratè,
placet hic in fine nonnulla de varia
vocabuli acceptione adiucere.

Interdum itaque conscientia ac-
cipitur pro toto syllogismo pratico

Q 5 &

Sed

D E L E G E

¶ motu cordis syllogismum practicum consequente, idque per synecdochen, qua totum s̄epe partis nomen accipit.

Interdum propriè accipitur, pro ea facultate mentis, quæ assumptiones syllogismo pratico suppeditat, & accommodat factum ad regulam.

Tertiò accipitur per metonymiam pro ipsa conclusione syllogismi practici, hoc est, pro iudicio mentis de facto, quemadmodum apud Paulum accipitur ad Rom: 2.

Postremò, accipitur nonnunquam per metalepsin pro motu, qui excitatur in corde ex cogitatione syllogismi practici, hoc est, pro dolore vel lætitia comitante syllogismum practicum. Ratione huius acceptio potissimum capit differencias,

N A T V R A E.

tias, ut hæc bona, illa mala dicatur conscientia. Bona quidem, quia iucunda est actæ honestè vitæ recordatio, cum spe & expectatione læti euentus: Mala vero, quia est tristis ac crucians turpiter actæ vitæ recordatio, coniuncta cum metu pœnæ impendentis.

Hic videre est duas συζυγίας affectuum in hominibus, in una συζυγίᾳ sunt lætitia & spes, in altera sunt ægritudo & metus: utraque memoriæ beneficio conseruatur, sed habet alia alias causas. Honestè enim transacta vita lætitiam & spem copulat: At contraria turpiter acta vita est causa posterioris συζυγίας ægritudinis & metus. Ut ergo recordatio benè transactæ vitæ est læta, & habet spem iucundam de futuro: Ita recordatio male transactæ vitæ est

D E L E G E

est molesta, & habet metum, qui est
trepidatio mentis de futuro periculo.
Hi affectus sunt veluti quidam di-
uinitus hominibus dati testes, qui de
lege naturæ testantur eamque obsi-
gnant cordibus hominum.

Hæc de lege naturæ annotasse
satis est, ut aliquo modo indicarem
igniculos quosdam in hominibus ad-
huc reliquos esse, qui si excitarentur
educatione bona & honestis exerci-
tis, magis conspicerentur. Hi igni-
culi, hoc est, noticiæ naturales de re-
bus honestis & turpibus, sunt fontes
omnium legum honestarum, quas ad
amissim Philosophicam, quæ est des-
monstratio, reuocare non erit laborio-
sum illi, qui ea quæ annotauimus re-
ctè nouerit. Non enim solummodo
monstrauimus axiomata prima &
prin-

princip
sunt, e
illis rati
pothesi
quomodo
ab infini
ut vel mi
sit certat
bito, utilit
ristotelis
libros, qui
terim tace
Iurisprud
in natura
re. Quod
sententia
xerim: i
ostendere
Propheti
possit.
Deum

N A T V R A E.

principia legis naturæ, quæ immota
sunt, & infallibilia, & quomodo ex
illis κατὰ σώματα extrui debeant hy-
potheses: Verūni etiam indicauimus,
quomodo per analysin redeundum sit
ab infinitis hypothesibus ad principia,
ut vel minimarum hypothesium con-
stet certitudo & veritas. Neque du-
bito, ut iliter lecturos esse ethicos A-
ristotelis & alios de moribus scriptos
libros, qui hæc benè nouerint: Ut in-
terim taceam tyronibus Theologiae et
Iuris prudentiae utile esse hos morum
in natura fontes videre & intellige-
re. Quod autem nullas ex Theologia
sententias in hoc toto tractatu addu-
xerim: id ideo à me factum est, ut
ostenderem, quo usque ratio sine voce
Prophetica & Apostolica progredi
possit. Quod superest, oro æternum
Deum Patrem Domini nostri Iesu
Christi,

DE LEGE NATVRÆ.

Christi, ut & igniculos in natura magis accendat, & nostras mentes vera sua luce illuminet, & nobis det gratiam talem viuendi vitam, dum hic commorandum est, ut hinc læti cum bona conscientia, quando præco extum clamauerit, migrare ad cœtum castissimorum spirituum & sanctorum Dei,
valeamus.

TEΛΩ.

VVITEBERGÆ

Excudebat Iohannes
Crato.

M. D. LXIII.

E.
tura ma-
ntes vera
is det gra-
, dum hic
lati cam
ræco exci-
e ad cœ-
irithu-
lei,

GÆ

es

II.

p
E
m
t
u
d
a
c
l
q
a
p
v
p

4
10

...cum u[er]o dicitur quod si sepius claudatur

18. *Tractatus de ratione et usitate* 3. *De ratione et usitate* 1. *De ratione et usitate* 2.

RIAE.

Tib
menem o
remaram Et
utidomus
lus chunem
et Dominus
re dom ad-
viduum eum?
qualiterba
cimundans

IN DI
Iiae.
aut fratres,
rem, aut uxo-
r nomen me-
e aeternae for-

THE
m meum, &
iem meam Et
uum domina-
is testamenti
cit Dominus
ire diem ad-
endum eum?
quasi herba
r mundans
erit.

EVANGELIVM, Matth. II.
mcrum undicim Apoflorum.
t sovs supra Martibam, et cooptam est
um suum. Et dedecunt sortes coram. Et
ide prevaricatus excidit Iudas, ut abierte
lat sortem ministerij huius, et Apostola
offende urum clegeris ex his duobus, ut
currut: Tu Domine, qui corda nostri om-
iujus, et Martibam. Et safa preccatio-
b, qui vocatur Barjabus, qui cognominata-
re resurrectio eius. Et faciuntur dous,
iam confituantur, qui sit und nobiscum
S. MATTHIAE.

IN DIE

dixit spiritus sanctus per os David. d.
qui fuit dux his, qui comprehendenterunt le-
quia cooptatus erat in numerum nostrum
sortitus erat partem ministerij huius. Et i-
dem paravit agrum ex mercede iniqui-
suspensiisque crepuit medius, et effusa sunt
nia uiscera eius. Et innotuit omnibus ha-
bitibus Hierosolymae, ita ut appellaretur
ille lingua illius uernacula, Acelaim, hoc
ager sanguinis. Scriptum est enim in
Psalmorum. Fiat commoratio eius desert:
non sit qui inhabitet in ea. Et episcopatum
accipiat alter. Oportet igitur ut ex his i-
qui nobiscum uersati sunt toto tempore
dominus Iesus perpetuam uitam consue-
git nobiscum, exorsus a baptismo oce-
cum usque dicem, que non prius est an-

4

10